

VSEBINA

UVOD	6
1. VSEBINSKA UTEMELJITEV ŠTUDIJE	10
1.1 ZAKAJ DESTINACIJA KULTURNE DEDIŠČINE SLOVENSKE ISTRE?	12
1.1.1 OBSTOJEČE ENOT KULTURNE DEDIŠČINE PODEŽELJA V REGISTRU	13
1.1.2 ENOTE KULTURNE DEDIŠČINE PODEŽELJA V POSTOPU ČAKANJA NA VPIS V REGISTER	26
1.2 PRIKAZ KULTURNE DEDIŠČINE PODEŽELJA SLOVENSKE ISTRE	29
2. ZASNOVA ŠTUDIJE IZVEDLJIVOSTI	31
2.1 NAMEN ŠTUDIJE IN PRISTOP	31
2.2 OPIS OBMOČJA	33
2.3 SUHOGRADNJA KOT POMEMBEN ELEMENT ARHITEKTURNE IN RURALNE IDENTITETE TER POKRAJINSKE SLIKE SLOVENSKE ISTRE	34
2.4 KAKO PRISTOPITI, SE VKLJUČITI IN NAČRTOVATI AKTIVNOSTI, DA BI PRIŠLI DO REZULTATOV	46
2.4.1 AKTIVNI PRISTOP K VAROVANJU KULTURNE DEDIŠČINE KOT POTENCIALNA TRAJNOSTNEGA RAZVOJA	46
2.4.2 MREŽA CENTROV	47
2.4.3 PET STANDARDOV PARTICIPACIJE SUBJEKTOV	48
2.5 KOORDINIRANJE SUBJEKTOV, PROJEKTOV IN PROGRAMOV VPLETENIH V KULTURNO DEDIŠČINO PODEŽELJA SLOVENSKE ISTRE	52
2.5.1 TEME KULTURNE DEDIŠČINE, UKREPI IN PROJEKTI 2007-2013	52
3. NAČIN EVALVACIJE (OVREDNOTENJA) UČINKOVITOSTI POSAMEZNIH REZULTATOV ŠTUDIJE IZVEDLJIVOSTI	65
3.1 ZNAČILNOSTI PODEŽELJA SLOVENSKE ISTRE	65
3.2 IDENTITETA SLOVENSKE ISTRE	68
3.3 TEMATSKI OKVIR	69
3.4 KATERE TEME OKVIRA IDENTITETE SLOVENSKE ISTRE SO PRETEKLI PROJEKTI ŽE UDEJANJILI?	71
3.5 KATERE OD TEM OKVIRA IDENTITETE SLOVENSKE ISTRE UDEJANJAJO OBSTOJEČI PROJEKTI?	75
3.6 KAJ OD DEDIŠČINE JE TREBA IZKORISTITI KOT RAZVOJNE POTENCIALE KRAJA?	82
3.7 VIZIJA NADALJNJEGA EKONOMSKEGA IN DRUŽBENEGA RAZVOJA	91
3.8 UČINKOVITOST IZPELJAVE PREBOJA IN IZPOLNJEVANJE KRITERIJEV PROGRAMIRANJA UKREPANJA TER NJIHOVE EVALVACIJE	92
4. OPREDELITEV POTREBNIH RESURSOV	94
4.1 AKTIVNI PRISTOP K VAROVANJU KULTURNE DEDIŠČINE PODEŽELJA OBČIN PIRAN IN IZOLA TER MESTNE OBČINE KOPER KOT POTENCIALA TRAJNOSTNEGA RAZVOJA	94
4.1.1 OVREDNOTENJE IN KULTURNO VARSTVENE SMERNICE ZA REVITALIZACIJO KULTURNE DEDIŠČINE	94
4.2 INVESTIRANJE V PRODUKTE KULTURNE DEDIŠČINE	117

4.3	OPREDELITEV RESURSOV IN ČLOVEŠKI VIRI	125
4.4	KRITIČNE TOČKE NA POTI DOSEGANJA SKUPNEGA REZULTATA	128
5.	<u>NAČIN VKLJUČEVANJA RAZLIČNIH CILJNIH SKUPIN VKLJUČENIH V PROJEKT ŠTUDIJE IZVEDLJIVOSTI</u>	<u>134</u>
	<u>ZAKLJUČEK</u>	<u>138</u>
PRILOGA 1		140
KULTURNA DEDIŠČINA SLOVENSKE ISTRE NA SPLETNIH STRANEH		140
PRILOGA 2		143
PROJEKTI KULTURNE DEDIŠČINE OBČIN KOPER, IZOLA IN PIRAN		143

GLOSAR IZRAZOV POVEZANIH S KULTURNO DEDIŠČINO

- **arheološka najdba** je premična arheološka ostalina, ki je bila pod zemljo ali pod vodo vsaj 100 let. Arheološke najdbe so tudi orožje, strelivo, drug vojaški material, vojaška vozila in plovila ali njihovi deli, ki so bili pod zemljo ali pod vodo vsaj 50 let;
- **arheološke ostaline** so vse stvari in vsakršni sledovi človekovega delovanja iz preteklih obdobij na površju, v zemlji in vodi, katerih ohranitev in preučevanje prispevata k odkrivanju zgodovinskega razvoja človeštva in njegove povezanosti z naravnim okoljem, za katere sta glavni vir informacij arheološko raziskovanje ali odkritja in za katere je mogoče domnevati, da so pod zemljo ali pod vodo vsaj 100 let in da imajo lastnosti dediščine. Arheološke ostaline so tudi stvari, povezane z vojno in poboji, skupaj z arheološkim in naravnim kontekstom, ki so bile pod zemljo ali pod vodo vsaj 50 let. Strokovno identificirane in registrirane arheološke ostaline postanejo dediščina;
- **arheološko najdišče** je originalni kraj deponiranja in odkrivanja arheoloških ostalin; iskanje arheoloških ostalin so dejanja na zemljiščih in v vodi, ki so opravljena z namenom, da se odkrijejo novi podatki o arheoloških ostalinah, in ki lahko vodijo v odkritje arheoloških najdišč in najdb;
- **celostno ohranjanje** je sklop ukrepov, s katerimi se zagotavljajo nadaljnji obstoj in obogatitev dediščine, njeno vzdrževanje, obnova, prenova, uporaba in oživljanje,
- **dokumentiranje** je zbiranje, urejanje in hranjenje podatkov o dediščini, njenih vrednotah, stanju, lokaciji in drugih dejstvih, pomembnih za izvajanje varstva;
- **družbeni pomen** je vrednost, ki jo ima dediščina za skupnost in posameznice in posameznike zaradi kulturnega, vzgojnega, razvojnega, verskega, simbolnega in identifikacijskega potenciala ali za preučevanje strok, kot so antropologija, arheologija, arhitektura, etnologija, umetnostna zgodovina in zgodovina;
- **izpopolnjevanje za delo v varstvu** (v nadaljnjem besedilu: izpopolnjevanje) je nadaljevalno ali dopolnilno izobraževanje, s katerim posameznik, ki dela v dejavnosti varstva, pogloblja znanje o novih dognanjih in metodah v stroki, razvija kompetence in napreduje in po katerem pridobi potrdilo, ki je lahko pogoj za zaposlitev ali nadaljevanje dela,
- **izravnalni ukrep** je dejavnost, poseg ali ravnanje, s katerimi se nadomesti ali omili izguba ali poškodovanje dediščine;
- **konservatorski načrt** je elaborat, ki je del projektne dokumentacije za pridobitev projektnih pogojev ali del projektne dokumentacije za pridobitev projektnega soglasja, s katerim se določijo sestavine spomenika, ki jih je potrebno ohraniti, in načrt izvedbe del, potrebnih za njihovo ohranitev.
- **konservatorski načrt za prenavo** je del prostorskega akta, pripravljenega na podlagi predpisov o urejanju prostora;
- **kulturna krajina** je nepremična dediščina, ki je odprt prostor z naravnimi in ustvarjenimi sestavinami, katerega strukturo, razvoj in uporabo pretežno določajo človekovi posegi in dejavnost;
- **kulturni spomenik** je dediščina, ki je razglašena za spomenik ali ki je vpisana v inventarno knjigo pooblaščenega muzeja;
- **muzej** je stalna organizacija v službi družbe in njenega razvoja, ki je odprta za javnost in ki zbira, ohranja, dokumentira, preučuje, interpretira, upravlja in razstavlja dediščino ter posreduje podatke o njej z namenom razvijati zavest o dediščini, širiti vedenje o njenih vrednotah in omogočati uživanje v njej;
- **nacionalno bogastvo** so premična dediščina in spomeniki, kot jih določa zakon, za katere je zaradi njihovega pomena omejen iznos ali izvoz iz Republike Slovenije ter so določeni ukrepi v zvezi s trgovanjem in hranjenjem;

- **naselbinska dediščina** je nepremična dediščina, ki v naravi predstavlja mestno, trško ali vaško jedro, njegov del ali drugo območje poselitve;
- **nepremična dediščina** so nepremičnine ali njihovi deli z vrednotami dediščine, vpisani v register dediščine;
- **oživljanje** so dejavnosti, ki omogočajo vključevanje dediščine v sodobno življenje in ustvarjalnost, njeno trajnostno uporabo in uživanje v njej;
- **plan** je plan, program, načrt ali drug splošni akt, katerega izvedba ima vpliv na dediščino ali njeno varstvo;
- **pooblaščen oseb**a je uradna oseba pristojne organizacije ali druga oseba, pooblaščen za izvajanje nalog varstva po tem zakonu;
- **pooblaščen muzej** je muzej, katerega ustanoviteljica ni država, ki opravlja državno javno službo na področju varstva;
- **poseg v dediščino** so vsa dela, dejavnosti in ravnanja, ki kakor koli spreminjajo videz, strukturo, notranja razmerja in uporabo dediščine ali ki dediščino uničujejo, razgrajujejo ali spreminjajo njeno lokacijo, zlasti pa:
 - vse spremembe dediščine, ki se štejejo za gradnjo v skladu s predpisi o graditvi objektov,
 - dela pri vzdrževanju in uporabi dediščine,
 - premeščanje dediščine ali njenih delov,
 - dejavnosti in ravnanja, ki se izvajajo v zvezi z dediščino ali neposredno z njo, ter
 - iskanje arheoloških ostalin in raziskave dediščine;
- **premična dediščina** so premičnine ali zbirke premičnin z vrednotami dediščine;
- **prenova** je sklop različnih dejavnosti z gospodarskega, socialnega in kulturnega področja, s pomočjo katerih se ob ustreznem prostorskem načrtovanju zagotovita ohranitev in oživljanje dediščine;
- **prikaz vrednotenja**, dediščine v prostoru je nadgradnja registra dediščine s podatki o dejanskem stanju dediščine in njenem vrednotenju v prostoru, ki je na razpolago pripravljavcem plana kot priporočilna strokovna podlaga;
- **pristojna organizacija** je subjekt, pristojen za izvajanje ukrepov varstva. Kadar ni drugače določeno, se šteje:
 - kot pristojna organizacija za varstvo nepremične dediščine: Zavod za varstvo kulturne dediščine (v nadaljnjem besedilu: zavod),
 - kot pristojna organizacija za varstvo premične dediščine: državni oziroma pooblaščen muzej,
 - kot pristojna organizacija za varstvo žive dediščine: zavod, ki opravlja javno službo varstva žive dediščine na podlagi tega zakona;
- **raziskava** so dela, ki posegajo v dediščino zaradi potreb njenega varstva, s katerimi se preučujejo njeni deli in pridobivajo podatki o njenem pomenu, stanju in ogroženosti; register dediščine (v nadaljnjem besedilu: register) je osrednja zbirka podatkov o dediščini, ki jo vodi ministrstvo, pristojno za dediščino (v nadaljnjem besedilu: ministrstvo);
- **registrirana dediščina** je dediščina, ki je vpisana v register in ki ni spomenik;
- **spomeniško območje** je območje nepremične dediščine, zavarovano kot spomenik na podlagi tega zakona zaradi svojega družbenega pomena, skladne zasnove in topografske določljivosti. To so predvsem območja naselbinske dediščine, deli urbane ali ruralne kulturne krajine, kraji zgodovinskih dogodkov, arheološka najdišča ali zgodovinski parki in vrtovi;
- **uporaba dediščine** so stalne ali občasne dejavnosti, ki se opravljajo v dediščini, ob njej ali v kakršni koli drugi povezavi z dediščino, pri tem pa vplivajo nanjo ali uporabljajo njene kulturne vrednote in družbeni pomen;
- **upravljanje dediščine** je izvajanje nalog, ki so potrebne za izpolnitev namena, zaradi katerega je bila stvar razglašena za spomenik, in obsega predvsem vodenje in

organiziranje vzdrževanje, uporabe, dostopnosti, predstavitve javnosti on spremljanje stanja;

- **uvoz dediščine** je fizični prenos premične dediščine iz tretje države, ki ni članica Evropske unije ali Sporazuma o Evropskem gospodarskem prostoru, v Republiko Slovenijo;
- **varstveni režim dediščine** so pravila, ki ob upoštevanju družbenega pomena spomenika in na podlagi njegovega vrednotenja konkretizirajo omejitve lastninske pravice ter drugih upravičenj in določajo ukrepe za izvedbo varstva;
- **varstveno območje dediščine** je območje z enotnimi značilnostmi nepremične dediščine, ki je zaradi svojih vrednot in razvojnih potencialov pomemben del prostorskih ureditev,
- **varstvo dediščine** so pravni, upravni, organizacijski, finančni in drugi ukrepi države, pokrajin in občin, namenjeni obstoju in obogatitvi dediščine. Posamezne ukrepe varstva, razen pravnih in upravnih, izvajajo tudi drugi subjekti varstva;
- **varovanje dediščine** je takšno ravnanje z dediščino, ki z rednim vzdrževanje in obnovo omogoča obstoj vrednot dediščine in njeno uporabo vsaj v najmanjšem obsegu,
- **vnos dediščine** je fizični prenos premične dediščine iz države članice Evropske unije ali države članice Sporazuma o Evropskem gospodarskem prostoru v Republiko Slovenijo;
- **vplivno območje dediščine** je širša okolica nepremičnega spomenika ali dediščine, ki je določena z zgodovinskega, funkcionalnega, prostorskega, simbolnega in socialnega vidika in znotraj katere morajo biti posegi v prostor in dejavnosti prilagojeni celostnemu ohranjanju ali v kateri se presoja vplivi na dediščino;
- **vzdrževanje dediščine** so dela, ki omogočajo fizično zavarovanje dediščine pred delovanjem destruktivnih sil ali vzdrževanje stanja z določeno uporabo. Namen vzdrževanja je ohranitev dediščine;
- **zbirka dediščine** je skupina premičnin s sorodnimi vrednotami dediščine, ki jo lahko povezuje skupen zgodovinski ali prostorski kontekst,
- **živa dediščina** so dobrine, kot so prakse, predstave, izražanja, znanja in veščine, ter z njimi povezane premičnine in kulturni prostori, ki se prenašajo iz generacije v generacijo in jih skupnosti, skupine ter posamezniki poustvarjajo v odzivanju na okolje, naravo in tradicijo;
- **živa mojstrovina** je živa dediščina, ki je razglašena za spomenik.

Vir: Predlog Zakona o varstvu kulturne dediščine, ZVKD (sprejela ga je na 131. seji Vlada RS.

UVOD

Kulturna dediščina je pomemben razvojni potencial in vir pomembne dodane vrednosti trženja kulturnega produkta. Odtod potreba, da se valorizira kulturna dediščina. Vsebine povezane z njo pa je treba relevantno, konsistentno in učinkovito umestiti v aktivnosti razvojnih programov, ki lahko na takšnih osnovah pripeljejo do rezultatov – več in boljših zaposlitev.

Ta študija izvedljivosti valorizacije kulturne dediščine podeželja Slovenske Istre naj bi doprinesla tudi k ustrezni umestitvi vsebin in aktivnosti predvidenih za financiranje v okviru finančne perspektive 2007-2013.

Kulturna dediščina je skupina virov, podedovanih iz preteklosti, ki jih ljudje neodvisno od lastništva opredelijo kot odsev in izraz svojih nenehno razvijajočih se vrednot, prepričanj, znanja in tradicij. Vključuje vse vidike okolja, ki izhajajo iz medsebojnega vplivanja med ljudmi in kraji skozi čas (Okvirna konvencija Sveta Evrope o vrednosti kulturne dediščine za družbo (CM(2005)143, revidirani 11. 10. 2005, 2. člen). Dediščinska skupnost je sestavljena iz ljudi, ki cenijo določene vidike kulturne dediščine ter jih želijo v okviru javne dejavnosti podpirati in prenašati prihodnjim rodovom (ibid., 2. člen).

Okvirna konvencija Sveta Evrope o vrednosti kulturne dediščine za družbo je podpisnice države članice Sveta Evrope zavezala, da je treba ljudi in človeške vrednote postaviti v središče razširjenega in interdisciplinarnega pogleda na kulturno dediščino. Izpostavili so, da je treba poudarjati vrednosti in potencial kulturne dediščine, ki naj se preudarno uporablja kot vir za trajnostni razvoj in kakovost življenja v stalno razvijajoči se družbi. Posamezniki in skupnosti so za kulturno dediščino tudi odgovorni. Konvencija je izpostavila, da je cilj ohranjanja kulturne dediščine in njene trajnostne uporabe človekov razvoj in kakovost življenja. Da je treba ukrepati na takšen način, da kulturna dediščina pripomore v dograjevanju mirne in demokratične družbe ter v trajnostnem razvoju spodbuja raznovrstnosti ter da je v ta namen potrebna sinergija pristojnosti javnega sektorja, institucionalnih in zasebnih akterjev.

Stališče konvencije je, da gre za skupno evropsko dediščino. Vse kulturne dediščine v Evropi skupaj tvorijo skupni vir spominjanja, razumevanja, identitete, kohezije in ustvarjalnosti. Nadalje je skupna tudi zato, ker spodbuja ideale, načela in vrednote, izhajajoče iz izkušnje sedanjih in preteklih konfliktov, ki spodbuja razvijanje mirne in stabilne družbe, temelječe na spoštovanju človekovih pravic, demokracije in pravne države (ibid., 3. člen). Zato države pogodbenice priznavajo, da ima vsak, sam ali skupaj z drugimi, pravico imeti korist od kulturne dediščine in prispevati k njeni obogatitvi (ibid., 4. člen).

Bogastvo kulturne dediščine je izjemen potencial, ki ob strokovnem vodenju in aktivnostih ter osveščanju prebivalcev in lastnikov/upraviteljev virov predstavlja za območje pomembne razvojne možnosti. Na njih temelji razvoj eko kmetijstva in dopolnilnih dejavnosti, mehkega

turizma, kmečke obrti in socialne kohezije kot končnega rezultata. V ta namen je treba izrabiti lokalne resurse: človeške vire, potenciale naravne in kulturne dediščine. Treba je doseči tudi ekonomske učinke in rezultate: razvoj, blaginjo, več in nove zaposlitve. Želja in namen te študije sta, da bi študija doprinesla k dolgoročnim rezultatom. To pa so revitalizacija kulturne dediščine in njena valorizacija v luči turističnega razvoja območja in razvoj lokalnih poslov, podjetništva in podjetnikov kulturnega turizma.

Za razdelitev programskih vsebin študije izvedljivosti, ki se nanašajo na aktivacijo potencialov kulturne dediščine v zasnove projektov za prijavo na razpise evropskih skladov Evropske unije (v nadaljevanju EU), je namreč pomembno povezati snovanje zamisli za vzpostavitev osnovne turistične infrastrukture z dediščino, njeno identiteto kakor tudi potenciale v vseh oblikah in kombinacijah. Prisotnost kulturne dediščine velja presoјati in spodbujati v podjetniških zamislih, potrebah in priložnostih. Za izkoriščanje potencialov, ki jih kot priložnost lahko ponuja kulturna dediščina, velja združevati najrazličnejše partnerje in spodbujati vrednoto partnerstva ter širiti mrežo za turistični in gospodarski razvoj. Pomembno postane pritegovanje novih partnerjev v razvojne projekte: krepitev ekonomske osnove in mreže za izpeljavo projektov.

Identifikacija potrebnih podjetniških znanj bo zagotovo pripomogla k razvoju v okviru ohranjanja kulturne dediščine ob hkratnem aktiviranju vseh potencialov kulturne dediščine posebej za Slovensko Istro dragoceno ohranjanje izvirne t.i. suhe gradnje.

Študija izvedljivosti valorizacije kulturne dediščine Slovenske Istre je potekala v treh fazah. Vsebina prve faze je bila »Inventarizacija potencialov s področja kulturne dediščine in turističnih razvojnih potencialov z vidika človeških virov in njuno gospodarsko ovrednotenje«, druge pa »Analiza dobrih poslovnih praks pri ohranjanju kulturne dediščine in identifikacija dobrih praks«. V drugi fazi je bil izdelan tudi priročnik v pomoč pri snovanju in oblikovanju projektov.

Tretja faza je izdelana študija izvedljivosti za razdelitev programskih vsebin študije izvedljivosti v zasnove projektov in pripravljena projektna dokumentacije za projekt za prijavo na razpise evropskih skladov EU.

Študija izvedljivosti obsega naslednje sklope:

- Vsebinska utemeljitev študije.
- Zasnova študije izvedljivosti.
- Način evalvacije (ovrednotenja) učinkovitosti posameznih rezultatov študije izvedljivosti.
- Opredelitev potrebnih resursov.
- Način vključevanja različnih ciljnih skupin vključenih v projekt študije izvedljivosti.

Cilji so: razviti produkt trženja v okviru destinacije kulturne dediščine podeželja Slovenske Istre.

Tržiti te produkte kot skupen produkt destinacije, ki jih ponujajo vsi partnerji povezani skupaj. Povezuje jih v okviru destinacije identiteta in kupni namen, ki ga dosežejo le vsi tesno povezani skupaj. Skupni interes pa je – več in boljše zaposlitve.

Zato morajo aktivnosti uresničiti zdrav in danostim prilagojen trajnostni gospodarski razvoj območja podeželja Slovenske Istre, potrebna je identifikacija razvojnih potencialov z vidika človeških virov in potencialov za razvoj različnih oblik podjetništva, ki bo prispeval k razvoju (eko) turistične dejavnosti. Izrednega pomena je revitalizacija kulturne dediščine v Slovenski Istri in ohranjanje izvirne suhozidne gradnje, ki je prav tako osnova za ekonomsko revitalizacijo, kar se udejanja prek turističnega ovrednotenja. Vsebinska utemeljitev študije pa izpostavi izhodišča in namen, kateri so specifični cilji in rezultati, ki bi lahko bili doseženi v razvoju gospodarstva podeželja Slovenske Istre ob aktiviranem njenem največjem razvojnem potencialu, t.j. naravne in kulturne dediščine.

V izhodiščih študije izvedljivosti so izpostavljeni bogastvo in pestrost premoženja dediščine. Z vidika potencialov kulturne dediščine so ti izpostavljeni kot turistični razvojni potenciali, ki trženi kot kulturni produkti z ustrezno pomočjo in doprinosom človeških virov doprinašajo gospodarstvu. Gre ne samo za njihovo vsestransko raznovrstnost, ampak tudi za vrednost. Identificirana je praksa ohranjanja kulturne dediščine, pa tudi kako razmišljati, pristopati in snovati aktivnosti za vnaprej, če je namen izkoristiti potenciale kulturne dediščine za razvojni preboj.

Zato razvoj produktov združuje različne aktivnosti in znanja, pomeni ne le ohranjanje in prenovno projektov, ohranjanje suhozidne gradnje, ampak pomeni tudi razviti kompetence in znanje, razviti posle in prestrukturiranje kmetijstva v ponudbo raznih storitev, ki so vsi del ponudbe produkta kulturnega turizma.

Doseženi rezultati, ki pa morajo biti doseženi so: vzpostavljena infrastruktura, ki je predpogoj ohranjanja in trženja kulturne dediščine, ohranjeni objekti – hiše, vasi, itd., varovanje objektov kulturne dediščine in kreativno trženje produktov: od nastanitev, hrane do prireditev, rekreacije in izmenjave znanj.

Zasnova študije izvedljivosti izpostavi potreben pristop, kako pristopiti v danem kontekstu in ozadju dogajanj, glede na že narejeno, kaj je v delu in glede na že programirano programsko obdobje 2007-2013. Podan je tematski okvir in izpostavljen je pomen definiranja in utrjevanja identitete podeželja Slovenske Istre zaradi prepoznavnosti vrednot območja trženja.

Tematski okvir izpostavlja kot teme za katere se smatra, da so za podeželje Slovenske Istre kot kulturna dediščina, ki naj v bodoče res naredi preboj, najbolj relevantne, naslednje:

A Podeželje, ki je izhodišče za različne možnosti: urejena krajina, površine na podeželju za prostočasne oz. t.i. outdoor aktivnosti, šport, parki.

B Arhitektura, arheologija, varovanje in ohranjanje nepremičnin (vasi, hiše, vodnjaki,...).

C Aktivnosti za ekonomsko preživetje in po sledi izobrazbe prebivalcev, obrti, znanja,...

D Spletišče raznih poti.

E Inovativnost in kreativnost: zasnovati nekaj novega in posebnega – umetnost, znanje in kultura.

Sledi opredelitev povpraševanja in ponudbe, izpostavljena je vizija, usmeritve strategije in njene izpeljave, vključno s tem, kako naj se vključujejo različne ciljne skupine.

Slovenska Istra¹ obsega območja občin Koper, Izola in Piran. Kulturna dediščina v njej lahko postane prebojni dejavnik razvoja. Zato se usmerja pozornost, da bi njeni razvojni potenciali, ki so v naravni in kulturni dediščini, postali res pomembne vsebine projektov in programov, ki potekajo in bodo še izpeljani.

¹ Slovenski del Istre je v literaturi poimenovan tudi za Šavrinska Brda ali pa Koprsko Primorje. Gre za enovit, a po površini merjeno z globalnega vidika res majhen prostor, kjer trčijo tri pomembne skupine: Romani, Germani in Slovani. Odtod nemirnost področja v zgodovini, nihanje prirodnih in selitvenih prirastov, pritiski in spremembe na tradicijo in kulturno dediščino.

1. VSEBINSKA UTEMELJITEV ŠTUDIJE

Študija izvedljivost napotuje kako z danimi resursi, med katerimi je najpomembnejši kulturna dediščina podeželja Slovenske Istre, uresničiti, da bo postala destinacija kulturne dediščine v Slovenski Istri globalno prepoznavna in kot taka bistveno doprinesla k gospodarskemu razvoju območja občin Koper, Izola in Piran.

V Slovenski Istri je kulturna krajina pomembna prvina prepoznavnosti regije, zlasti so to: soline in dolina Dragonje, območje Strunjana, Šavrini in Kraški rob. Mnoga od teh območij so hkrati tudi nosilci velikih naravnih kakovosti: morja in morske obalo z značilnimi reliefnimi pojavi (npr. klifi) in poselitvijo (mestna jedra), značilne oblike poselitve (arhitektura in urbanizem vasi in mestnih jeter v Slovenski Istri). V preteklosti so se ljudje večinoma naseljevali ob izviri pitne vode, ker je to predstavljalo glavni pogoj za preživetje. V časih, ko so se ljudje naseljevali na območja sedanjih vasi, je bila čista pitna voda redkost².

Veliko vasi pa najdemo tudi ob valah. To so doline, okoli katerih se po hribu navzgor razprostirajo terasasti olčniki. V takih dolinah je večinoma največ njiv, ker je ta tudi najbolj rodovitna zemlja. Zanimivo je, da se ljudje niso naseljevali v take doline, ker je bila tam zemlja primerna za njive in polja in jo je bilo škoda porabiti za druge namene. Med drugim pa je bila v valah tudi večja nevarnost poplav. In ker so tla v Istri sestavljena iz fliša, to pomeni da so bolj občutljiva in nepropustna za deževje. Strma pobočja bi zadržala le malo vode in potoki vode bi tako odtekali v dolino.

Velik vpliv na priseljevanje ljudstva je imela cesta. Zato vidimo, da je veliko vasi zgrajenih ob cesti. Danes so to stranske ceste včasih pa so predstavljale glavne prometne poti. To lahko opazimo tudi po legi hiš. Ob cestah so zgrajene večinoma starejše hiše. Bolj se oddaljujemo od ceste, mlajše hiše srečujemo. Tako so nastale tudi Krkavče in Padna. V naseljih je temeljni gradbeni in arhitekturni element kamniti suhozid, ki ga je kot pomembno dediščino tudi treba ohraniti (podrobneje v poglavju 2.3).

Ključni problem pa je varstvo kulturne dediščine: naselbinska, etnološka in kulturna krajina je prepuščena propadanju. Prihaja do neusklajenosti gospodarskih, družbenih, kulturno varstvenih in okoljskih vidikov razvoja v prostoru. Veliko je nedovoljenih gradenj, še zlasti pa je kulturna dediščina slabo vključena v razvojne programe. Krajinske spremembe so posledica gradnje velikih infrastrukturnih objektov. Slovenska Istra in predvsem obalno območje je z izgradnjo

² Primer vasi, ki je nastala pod vplivom vodnega izvira je n.pr. Sveti Peter, kjer je izvir z imenom Lokva v središču starega jedra vasi. Okoli vasi so tudi Kostanjica, Refujek, Mečkujek, Pud Teren, Bezjak, Pud Bando, Na Seleh, Tesej in Žbenca. Taka vas je tudi Nova Vas, kjer so izviri Robice, Bajenca, Studenec, Gabrje in v Cepeh. Prebivalci Krkavč pa niso imeli take sreče in so morali po vodo hoditi v druge okoliške vasi in v bližnje kotanje. Vodo so prinašali iz Studenca, Gabrje in iz Cepa. Le redke vasi so imele vodnjake. Takrat so jih imenovali štarine.

prometne in turistične infrastrukture - cest, marine, pristanišča in naselij – spremenilo krajino podeželja Slovenske Istre.

Propadajo stara vaška jedra: ta so zaradi svoje strukture in oblike večinoma sicer zavarovana kot naselbinski spomeniki, vendar večinoma propadajo zaradi neustrezne politike prenove, razdrobljenega lastništva, neprimerne velikosti in gostote zazidave, ki ne ustreza današnjim bivalnim zahtevam. Treba je bolje varovati kulturno dediščino in hkrati razviti kulturne turistične dejavnosti, da bi spodbudili razvoj območja, da bi povzdignili njegovo specifično kakovost. Treba je tudi zagotoviti njegovo dostopnost, skratka, hkrati z aktiviranjem dediščine kot razvojnega potenciala je treba izpeljati tudi njeno ohranjanje.

Kulturna dediščina je v okviru EU vrednota posebne vrednosti: ima svojo uporabno vrednost, ki lahko doprinaša k novi in dodani vrednosti na znanju zasnovane družbe. Kulturna dediščina je družbeno bogastvo, ki je tudi ustavna kategorija in ne zgolj ekonomska kategorija, je individualni in socialni kapital, je tudi lahko ekonomska kategorija, celo blagovna znamka, ki je premoženje. Kulturna dediščina ima svoje mesto v pravu EU in v izpeljavi Lizbonske strategije, saj je kulturna dediščina pomemben intelektualni kapital in kot tak pomemben del »na znanju zasnovane razvite družbe«.

Ohranjanje dediščine v praksi pa so ukrepi in dejanja, ki vodijo k zavarovanju, ohranjanju in skupnem uživanju dediščinskih celot. Država in lokalne skupnosti v javnem interesu zagotavljajo pravno varstvo (režime varstva) in omogočajo izvajanje posameznih delov varstvene dejavnosti, med drugim z razporejanjem javnih sredstev, s primernim vključevanjem varstva v razvojne in izvedbene načrte na različnih ravneh in s spodbujanjem dostopa javnosti do dediščine.

V vsebinskem pogledu se ohranjanje deli na:

- razvijanje politike in strategije varstva,
- zagotavljanje kakovosti varstva in nadzor nad njo,
- analiziranje učinkov varstva in oblikovanje varstvenih standardov,
- določanje zahtev za izvedbo varstva,
- pripravljanje in vodenje izvedbenih projektov,
- izvajanje posegov na dediščini,
- stalno upravljanje dediščinskih celot (Analiza stanja na področju varstva kulturne dediščine in arhivskega gradiva, str. 316).

Sodobno pojmovanje varstva dediščine presega zaščito posameznih objektov in predmetov ter deluje sintezno, z nadgrajevanjem dela temeljnih strok, upošteva prostorske celote in širše vrednot kulturnega okolja, kot so:

- območja naselbinske dediščine in njihova stavbna, vrtno arhitekturna in druga dediščina,

- kulturne krajine in njihova stavbna, arheološka, zgodovinska in druga dediščina,
- prostorsko razumljena arheološka dediščina,
- stavbna dediščina skupaj s premičninami, ki so njen del,
- nematerialna dediščina v obliki spominov, navad, znanj in načina uporabe prostora prejšnjih in sedanjih prebivalcev,
- območja kot elementi socialne kohezije in gospodarske vitalnosti določenega okolja ,
- prepoznavni znak nacionalne, regionalne in lokalne pripadnosti,
- prispevek h kakovosti vsakdanjega življenja,
- prispevek k boljši izrabi prostega časa,
- prispevek k splošni vzgoji in kulturni razgledanosti posameznika in družbenih skupin kot nenadomestljiv materialni vir in pomemben element trajnostnega razvoja.

Trajnostna raba dediščine je raba dediščine le na način in v obsegu, ki dolgoročno ne povzroča izgube spomeniških lastnosti, tako da ostaja neokrnjena njena sposobnost zadovoljevanja kulturnih potreb in pričakovanj sedanje in bodočih generacij.

1.1 Zakaj destinacija kulturne dediščine Slovenske Istre?

Podeželje Slovenske Istre je na stičišču mnogih zgodovinskih poti, je bogata zakladnica preteklih dob, o katerih pričajo dragocene arheološke najdbe. Mnoge med njimi so svetovno pomembne. Številne najdbe hranijo muzeji, marsikje pa so na ogled in situ, v arheoloških parkih ali za obisk urejenih najdiščih. Bogato zgodovinsko in kulturno dediščino hranijo tudi knjižnice in arhivi, nanjo opozarjajo spomeniki in zaščitene stavbe. Med številnimi pa tudi potekajo urejene poti, poti dediščine ter spominske in druge kulturne poti. Za podeželje Slovenske Istre so nadalje pomembni tudi muzeji in muzejske zbirke, ki hranijo njeno najpomembnejšo dediščino.

Zgodovinsko in kulturno bogata dediščina je zlasti na podeželju Slovenske Istre, ki obsega naslednje vasi in zaselke občin Izola, Piran in Koper: Ankaran, Abitanti, Arjol, Badiha, Barižoni, Beli Kamen, Belvedur, Bertoki, Bezovica, Bižaji, Bočaji, Bonini, Bošamarin, Brežec, Butari, Cepki, Cerej (nad Bertoki), Čentur, Črni kal, Črnotiče, Dekani, Dilici, Dol, Dvori (pri Movražu), Fijeroga, Gabrovica, Galantiči, Gažon, Gonjači, Gračišče, Grintovec, Hrastovlje, Hrvatini, Hrvatini pod Koštabono, Hrvoji, Juras, Kastelec, Karli, Kavarjola, Kaverljag, Koromači-Boškini, Kortina, Kortina pri Vanganelu, Kortine, Kortine pri Gažonu, Koštabona, Kozloviči, Križišče - Kužera, Krkavče, Krnica, Kubed, Loka, Lopar, Lukini, Marezige, Maršiči, Miši, Mlinarji, Mlini, Močunigi, Mohoreče, Moretini, Movraž, Na Vardi, Olike, Osp, Paderna, Padna, Pavlič, Peraji, Pičuri, Pisari, Plavje, Podgorje, Podpeč, Poletiči, Pomjan, Popetre, Porton, Prade, Praproče, Predloka, Puče, Rakitovec, Rižana, Robida, Rožar, Skrajniki, Slatina, Smokvica, Socerb, Sočerga, Sokoliči, Srmin, Stepni, Sveti Anton, Sveti Ubald, Šantoma, Šeki, Škocjan, Šmarje, Šukljani, Tinjan, Topolovec, Trebeše, Triban, Trsek, Tuljaki, Urbanci, Valdoltra, Vanganel, Vršč,

Zabavlje, Zanimgrad, Zazid, Žburga, Žgani, Žrnjovec, Župančiči in Elerji.

Gre z globalnega vidika za relativno majhno ozemlje: občine Izola, Piran in Koper zavzemajo površino ozemlja v obsegu 384,1 km², število prebivalcev se približuje 100.000. Na tem območju, ki ga pokriva Območna enota Zavoda za varstvo kulturne dediščine Piran, pa je največja koncentracija objektov dediščine v R Sloveniji.

Slovenska Istra je bogata z različnimi vrstami resursov dediščine: od nedotaknjenih zgodovinskih nepremičnin, do kulturnih resursov, pa tudi naravnih. Gre za zgodovinsko, signifikantno področje, ki je razvilo svojo identiteto in iz katerega se lahko nauči, kako se razvije in uveljavi identiteta, ki je pomembna vrednota prebivalcev in konkurenčnosti držav in družb. Identiteta se razvije s časom, s časom je tudi vse bolj cenjena, tudi z vidika, da je pomemben resurs. To pomeni, da je ekonomska kategorija, ki ima to lastnost in vrednost, da prinaša novo in dodano vrednost.

Spisek registriranih enot podeželja, ki je podan v nadaljevanju obsega skoraj 500 enot, v postopku vpisa jih je nadaljnjih 100. Obstoje tolikšnega števila enot ne potrebuje nobenih dodatnih argumentov, zakaj bi si podeželja Slovenske Istre namenilo razviti in tržiti produkte kulturnega turizma, eko kmetijstva in drugih dejavnosti v okviru skupne destinacije kulturne dediščine.

1.1.1 Obstoječe enot kulturne dediščine podeželja v registru

Na dan 29.11.2007 je imela Republika Slovenija, Ministrstvo za kulturo, v Registru nepremične kulturne dediščine³ za območje občin Koper Izola in Piran skoraj 500 enot v seznamu kot enote nepremične kulturne dediščine podeželja Slovenske Istre.

Te enote, ki se nanašajo na podeželje, pa so naslednje:

IZOLA 21659 Baredi - Arheološko najdišče Sv. Donat 1 1 1

IZOLA 21658 Cetore - Arheološko najdišče Medljan 1 1 1

IZOLA 14149 Cetore - Vas 1 7 1

IZOLA 21663 Jagodje - Trasa rimskodobnega vodovoda v Šaletu 1 1 3

³ **Register nepremične kulturne dediščine**, RKD, je uradna zbirka podatkov, ki vsebuje osnovne podatke o posameznih enotah nepremične kulturne dediščine na območju Republike Slovenije in ga vodi Ministrstvo za kulturo na osnovi Zakona o varstvu kulturne dediščine (ZVKD, Ur.l. RS 7/99) in pravilnika o registru nepremične kulturne dediščine (Ur.l. RS 25/02).

Podatki so inventarizirani po Evidenčni številki dediščine, EŠD, vpisana je vrsta dediščine (nepremična kulturna dediščina ali integralna dediščina, premične dediščine še ni. Številke na desni označujejo vrsto (1 nepremične in 3 integralna dediščina), tip (0-neznano, 1-arheološka dediščina, 2-profana, 3-sakralna stavbna dediščina, 4-sakralno profana, 5-memorialna, 6-vrstno arhitekturna, 7-naselbinska, 11-kulturna krajina, 12-zgodovinska in 13-ostalo), obseg (0-neznano, 1-območje, 2-skupina objektov, 3-objekt, 4-del objekta, 6-predmet, 7-ostalo) in vrsto spomenika (0-neznano, 1-kulturni spomenik lokalnega in 2-državnega pomena). Oznaka »valor« pomeni, da je enota valorizirana za spomenik državnega pomena, vendar še ni razglašena za spomenik državnega pomena, SPD.

IZOLA 7240 Korte - Arheološko najdišče Bocan 1 1 1 0
 IZOLA 7238 Korte - Arheološko najdišče Kaštelir pri Čedljah 1 1 1 0
 IZOLA 16278 Korte - Arheološko najdišče Stara vas pri Medoših 1 1 1
 IZOLA 3637 Korte - Cerkev sv. Antona Puščavnika 1 3 3 0
 IZOLA 14150 Korte - Domačija Stara vas 129 1 2 2
 IZOLA 7236 Korte - Hiša Korte 80 1 2 3 0
 IZOLA 21649 Korte - Kamniti most na Medljanščici 1 2 3
 IZOLA 261 Korte - Kmečki dvorec Korte 97, 98, 99 1 2 3 0
 IZOLA 21627 Korte - Kulturna krajina Cetore-Korte 3 1 1 1
 IZOLA 7237 Korte - Spomenik padlim v NOB in žrtvam fašizma 1 5 3 0
 IZOLA 21644 Korte - Stara šola 1 2 3
 IZOLA 260 Korte - Vas 1 7 1 0
 IZOLA 21645 Korte - Zadružni dom 1 2 3
 IZOLA 21661 Malijska - Arheološko najdišče Malijski hrib 1 1 1
 IZOLA 3639 Malijska - Cerkev Karmelske Matere božje 1 3 3
 IZOLA 9762 Malijska - Kmetija Mikac 1 2 1
 IZOLA 7243 Malijska - Spominsko znamenje žrtvi fašizma 1 5 3 0
 IZOLA 14151 Malijska - Vas 1 7 1
 IZOLA 21662 Šared - Arheološko najdišče Grublje 1 1 1
 IZOLA 3715 Šared - Cerkev sv. Jakoba 1 3 3
 IZOLA 7258 Šared - Spomenik padlim borcem v NOB 1 5 3 0
 KOPER 2 Abitanti - Domačija Abitanti 4 1 2 2 0 valor
 KOPER 1410 Abitanti - Gradišče Malinska 1 1 1
 KOPER 1 Abitanti - Vas 1 7 1 0 valor
 KOPER 1546 Abitanti - Vodnjak 1 2 3 0
 KOPER 1536 Abitanti - Zaselek Stara Mandrija 1 7 1
 KOPER 1330 Ankaran - Arheološko najdišče Hotel Adria 1 1 1
 KOPER 1332 Ankaran - Arheološko najdišče Valdoltra 1 1 1
 KOPER 1303 Ankaran - Arheološko najdišče Zaliv sv. Jerneja 1 1 1
 KOPER 1278 Ankaran - Arheološko območje Debeli Rtič 1 1 1
 KOPER 1331 Ankaran - Arheološko območje Internistična bolnišnica 1 1 1
 KOPER 17092 Ankaran - Bolnišnica Ankaran 1 2 1
 KOPER 15676 Ankaran - Drevored cipres 3 6 3
 KOPER 17045 Ankaran - Kmetija Jadranska cesta 33 1 2 3
 KOPER 13925 Ankaran - Kulturna krajina Ankaranska bonifika 3 1 1 1
 KOPER 15085 Ankaran - Kulturna krajina Debeli rtič 3 1 1 1
 KOPER 17056 Ankaran - Letni dvorec Jadranska 1 1 1 2 3
 KOPER 14408 Ankaran - Melioracijsko območje 1 2 2
 KOPER 1422 Ankaran - Samostan sv. Nikolaja 1 4 3 0
 KOPER 22709 Ankaran - Spomenik Alešu Beblerju 1 5 3
 KOPER 1372 Babiči - Razvaline cerkve sv. Janeza in Pavla 1 3 3

KOPER 1371 Babiči - Spomenik padlim v NOB in žrtvam fašizma 1 5 3 0
 KOPER 1333 Barizoni - Arheološko najdišče Jurjev hrib 1 1 1
 KOPER 16591 Bertoki - Arheološko najdišče Pri Tottu 1 1 1
 KOPER 1334 Bertoki - Arheološko območje Arjol 1 1 1
 KOPER 1302 Bertoki - Arheološko območje Sermin 1 1 1 valor
 KOPER 1423 Bertoki - Cerkev Marijinega vnebovzetja 1 3 3 0
 KOPER 1547 Bertoki - Gospodarsko poslopje Med vinogradi 30 1 2 3 0
 KOPER 1418 Bertoki - Graščina Panajotopulo 1 2 3
 KOPER 1350 Bertoki - Spomenik padlim v NOB 1 5 3 0
 KOPER 1490 Bertoki - Vodnjak Istrskega vodovoda 1 2 3
 KOPER 1347 Bezovica - Arheološko najdišče Murišče 1 1 1
 KOPER 1419 Bezovica - Cerkev Marijinega vnebovzetja 1 3 3 0
 KOPER 3945 Bezovica - Cerkev sv. Apolonije 1 3 3
 KOPER 1348 Bezovica - Gradišče Brgode 1 1 1
 KOPER 1346 Bezovica - Kaštelir Stena 1 1 1
 KOPER 22708 Bezovica - Spominska plošča padlim borcem NOB 1 5 4
 KOPER 1548 Bočaji - Vodnjak pri hiši Bočaji 12 1 2 3
 KOPER 16494 Bonini - Arheološko najdišče Cerej 1 1 1
 KOPER 16495 Bonini - Arheološko najdišče sv. Ubald 1 1 1
 KOPER 16123 Bonini - Spomenik padlim v NOB in žrtvam fašističnega nasilja 1 5 3
 KOPER 22707 Bonini - Spominsko znamenje partizanski učiteljici 1 5 3
 KOPER 17100 Bonini - Vodnjak v steni gospodarskega poslopja Bonini 39 1 2 4
 KOPER 16493 Boršt nad Dragonjo - Arheološko območje Hrbec 1 1 1
 KOPER 37 Boršt nad Dragonjo - Cerkev sv. Roka 1 3 3 0
 KOPER 14409 Boršt nad Dragonjo - Cisterna v Gorenjcih 1 2 3
 KOPER 16492 Boršt nad Dragonjo - Gradišče Varda 1 1 1
 KOPER 17114 Boršt nad Dragonjo - Kapelica v vasi 1 3 3
 KOPER 15089 Boršt nad Dragonjo - Kulturna krajina notranja Slovenska Istra 3 1 1 1
 KOPER 15249 Boršt nad Dragonjo - Spominska plošča padlim v NOB in taboriščnikom 1 5 4
 KOPER 15248 Boršt nad Dragonjo - Spominska plošča prvim svobodnim volitvam 1 5 4
 KOPER 15294 Boršt nad Dragonjo - Stara šola 1 2 3
 KOPER 14410 Boršt nad Dragonjo - Transformatorska postaja med Borštom in Laborjem 1 2 3
 KOPER 1493 Boršt nad Dragonjo - Vas 1 7 1
 KOPER 1373 Bošamarin - Cerkev sv. Hieronima 1 3 3
 KOPER 17103 Brezovica pri Gradinu - Kapelica pred vasjo 1 3 3
 KOPER 1426 Brezovica pri Gradinu - Spomenik padlim v NOB 1 5 3 0
 KOPER 1494 Brezovica pri Gradinu - Vas 1 7 1
 KOPER 16496 Brežec pri Podgorju - Arheološko najdišče Brežec 1 1 1
 KOPER 15678 Brič - Območje drevoredov cipres 3 1 1 1
 KOPER 1408 Čentur - Arheološko najdišče Mali in Veliki Čentur 1 1 1
 KOPER 17036 Čentur - Domačija Čentur 1a, 3, 4 1 2 2

KOPER 15086 Čentur - Kulturna krajina 3 1 1 1
 KOPER 1363 Čentur - Spomenik aktivistu NOB pri jezeru 1 5 3
 KOPER 15250 Čentur - Spominska plošča padlim borcem NOB in umrlim v taboriščih 1 5 4
 KOPER 17030 Čežarji - Arheološko najdišče Golava 1 1 1
 KOPER 14173 Čežarji - Spominska plošča žrtvi fašističnega pohoda 1 5 4
 KOPER 1369 Čežarji - Spominsko znamenje aktivistoma OF 1 5 3 0
 KOPER 1286 Črni Kal - Arheološko najdišče Barkole 1 1 1
 KOPER 1289 Črni Kal - Arheološko najdišče Katinara 1 1 1
 KOPER 1291 Črni Kal - Arheološko najdišče Stranice 1 1 1
 KOPER 1317 Črni Kal - Cerkev sv. Valentina 1 3 3 0
 KOPER 81 Črni Kal - Domačija Črni Kal 17 1 2 2 0
 KOPER 82 Črni Kal - Domačija Črni Kal 37 1 2 3 0
 KOPER 1553 Črni Kal - Hiša Črni Kal 38 1 2 3 0
 KOPER 83 Črni Kal - Kmečka hiša Črni Kal 46 1 2 3 0 valor
 KOPER 1328 Črni Kal - Spomenik NOB in žrtvam fašističnega nasilja 1 5 3 0
 KOPER 7249 Črni Kal - Stavbni niz pod hišo Črni Kal 18 1 2 2 0
 KOPER 1320 Črni Kal - Utrdba San Sergio 1 2 3 0 valor
 KOPER 80 Črni Kal - Vas 1 7 1 0 valor
 KOPER 1412 Črnotiče - Arheološko najdišče Jama pod Škorjašco 1 1 3
 KOPER 1290 Črnotiče - Arheološko najdišče Jama v kamnolomu 1 1 3
 KOPER 91 Črnotiče - Arheološko najdišče Marija Snežna 1 1 1 valor
 KOPER 1425 Črnotiče - Cerkev Marije Snežne 1 3 3
 KOPER 1424 Črnotiče - Cerkev sv. Pavla 1 3 3 0
 KOPER 1555 Črnotiče - Domačija Črnotiče 18 1 2 2 0
 KOPER 1557 Črnotiče - Domačija Črnotiče 37 1 2 2 0
 KOPER 92 Črnotiče - Domačija Črnotiče 40 1 2 3 0
 KOPER 1558 Črnotiče - Domačija Črnotiče 42 1 2 2 0
 KOPER 1285 Črnotiče - Gradišče Mozar 1 1 1
 KOPER 93 Črnotiče - Porton Črnotiče 45 1 2 4 0
 KOPER 90 Črnotiče - Vas 1 7 1 0
 KOPER 7252 Črnotiče - Vodnjak 1 2 3 0
 KOPER 1367 Dekani - Arheološko najdišče Dekanski hrib 1 1 1
 KOPER 1366 Dekani - Arheološko najdišče Fratovec-Grubelce 1 1 1
 KOPER 16575 Dekani - Arheološko najdišče Kaštelir 1 1 1
 KOPER 1368 Dekani - Arheološko najdišče Strzar 1 1 1
 KOPER 16491 Dekani - Arheološko območje Na Vardi 1 1 1
 KOPER 1446 Dekani - Cerkev Marijinega vnebovzetja 1 3 3 0
 KOPER 14411 Dekani - Območje mlina, mostu in viadukta v Brtucih 1 2 2
 KOPER 15251 Dekani - Pokopališče 1 5 3
 KOPER 8342 Dekani - Spomenik padlim v NOB in žrtvam fašističnega nasilja 1 5 3 0
 KOPER 15295 Dekani - Spominsko znamenje na Hribu 1 5 3

KOPER 15252 Dekani - Spominsko znamenje žrtvam fašističnega nasilja 1 5 3
 KOPER 14412 Dekani - Transformatorska postaja 1 2 3
 KOPER 1496 Dekani - Vas 1 7 1
 KOPER 16834 Dekani - Vrtec 1 2 3
 KOPER 16833 Dekani - Železniška postaja 1 2 2
 KOPER 16497 Dilici - Arheološko območje Štrčanca 1 1 1
 KOPER 1497 Dilici - Vas 1 7 1
 KOPER 1559 Dilici - Vodnjak 1 2 3 0
 KOPER 1359 Dol pri Hrastovljah - Arheološko najdišče Brgodec 1 1 1
 KOPER 16578 Dol pri Hrastovljah - Arheološko najdišče Gradež 1 1 1
 KOPER 1361 Dol pri Hrastovljah - Arheološko najdišče sv. Marko 1 1 1
 KOPER 3947 Dol pri Hrastovljah - Cerkev sv. Janeza Evangelista 1 3 1
 KOPER 14413 Dol pri Hrastovljah - Napajališče 1 2 3
 KOPER 14015 Dol pri Hrastovljah - Spominska plošča 3. bataljonu Istrskega odreda 1 5 4
 KOPER 1499 Dvori pri Movražu - Vas 1 7 1
 KOPER 16490 Fijeroga - Arheološko najdišče sv. Štefan 1 1 1
 KOPER 1525 Fijeroga - Vas 1 7 1 0
 KOPER 1322 Gabrovica pri Črnem Kalu - Bunker partizanske tehnike Žena 1 2 3 0
 KOPER 3866 Gabrovica pri Črnem Kalu - Cerkev sv. Nikolaja 1 3 3
 KOPER 17068 Gabrovica pri Črnem Kalu - Napajališče in perišče 1 2 3
 KOPER 1284 Gabrovica pri Črnem Kalu - Naselje Nova Gabrovica 1 7 1
 KOPER 17099 Gabrovica pri Črnem Kalu - Stari vodnjak 1 2 3
 KOPER 1283 Gabrovica pri Črnem Kalu - Zgodovinsko območje Gabrovica-Osp 1 12 1 0
 KOPER 1401 Gažon - Arheološko najdišče Hrib nad Gažonom 1 1 1
 KOPER 16594 Gažon - Arheološko najdišče Stare njive 1 1 1
 KOPER 16595 Gažon - Arheološko najdišče Velike njive 1 1 1
 KOPER 1447 Gažon - Cerkev sv. Petra in Pavla 1 3 3 0 valor
 KOPER 17037 Gažon - Domačija Gažon 81 1 2 2
 KOPER 17088 Gažon - Pokopališče 1 5 3
 KOPER 17083 Gažon - Spomenik padlim za svobodo 1 5 3
 KOPER 1500 Gažon - Vas 1 7 2
 KOPER 1335 Glem - Arheološko območje sv. Nazarij 1 1 1
 KOPER 1448 Glem - Cerkev Marijinega vnebovzetja 1 3 3 0
 KOPER 1449 Glem - Cerkev sv. Nazarija 1 3 3 0
 KOPER 139 Glem - Domačija Glem 17 1 2 2 0
 KOPER 1538 Glem - Domačija Glem 9 1 2 2 0
 KOPER 1539 Glem - Hiša Glem 16 1 2 3 0
 KOPER 1540 Glem - Kmečka hiša Glem 21 1 2 3 0
 KOPER 1526 Glem - Vas 1 7 1 0
 KOPER 166 Gračišče - Domačija Gračišče 27 1 2 2 0
 KOPER 167 Gračišče - Domačija Gračišče 33 1 2 2 0 valor

KOPER 1311 Gračišče - Gradišče Griža 1 1 1
 KOPER 1305 Gračišče - Gradišče Lačna 1 1 1
 KOPER 17101 Gračišče - Kapelica pred vasjo 1 3 3
 KOPER 8343 Gračišče - Spomenik padlim v NOB in žrtvam 1 5 3 0
 KOPER 15253 Gračišče - Spominska plošča Istrskemu odredu 1 5 4
 KOPER 1308 Gračišče - Vas 1 7 1
 KOPER 3809 Gračišče - Zvonik sv. Nikolaja 1 3 3
 KOPER 160 Gradin - Arheološko najdišče Tabor 1 1 1
 KOPER 1450 Gradin - Cerkev sv. Križa 1 3 3 0
 KOPER 15254 Gradin - Pokopališče 1 5 3
 KOPER 17077 Gradin - Stara šola 1 2 3
 KOPER 1468 Gradin - Utrdba V Gradu 1 2 1 0
 KOPER 16601 Grinjan - Arheološko najdišče nad Šalarskim poljem 1 1 1
 KOPER 17038 Grintovec pri Šmarju - Hiša Grintovec b.št. 1 2 3
 KOPER 14414 Grintovec pri Šmarju - Perišče 1 2 3
 KOPER 16596 Grintovec pri Šmarju - Villa rustica Kaverljag 1 1 1
 KOPER 1357 Hrastovlje - Arheološko najdišče Vrh 1 1 1
 KOPER 1358 Hrastovlje - Arheološko območje sv. Trojica 1 1 1
 KOPER 179 Hrastovlje - Cerkev sv. Trojice 1 3 3 0 valor
 KOPER 180 Hrastovlje - Domačija Hrastovlje 38 1 2 2 0
 KOPER 1356 Hrastovlje - Kaštelir Ključ 1 1 1
 KOPER 178 Hrastovlje - Vas 1 7 1 0
 KOPER 1380 Hrvatini - Arheološko najdišče Božiči 1 1 1
 KOPER 17150 Hrvatini - Doprsni kip Aleša Beblerja 1 5 3
 KOPER 16122 Hrvatini - Spominska plošča padlim v NOB 1 5 4
 KOPER 4077 Hrvoji - Cerkev sv. Zenona 1 3 3
 KOPER 201 Jelarji - Arheološko najdišče Kaštelir 1 1 1 valor
 KOPER 1276 Kastelec - Arheološko najdišče Hrib 1 1 1
 KOPER 16499 Kastelec - Arheološko najdišče Podmol na Petrinjskem Krasu 1 1 3
 KOPER 1323 Kastelec - Cerkev sv. Križa 1 3 3 0
 KOPER 1287 Kastelec - Gradišče Varda 1 1 1
 KOPER 22706 Kastelec - Spominska plošča padlim v NOB 1 5 4
 KOPER 17093 Kastelec - Spominska plošča VOS 1 5 4
 KOPER 17107 Kastelec - Vodnjak s kapelico 1 4 3
 KOPER 1462 Kavaliči - Senik s spominsko ploščo 1 5 3 0
 KOPER 1378 Kolomban - Arheološko najdišče sv. Kolomban 1 1 1
 KOPER 1382 Kolomban - Arheološko najdišče Sv. Mihael 1 1 1
 KOPER 1397 Kolomban - Cerkev sv. Brigite 1 3 3
 KOPER 1377 Kolomban - Pokopališče sv. Bride 1 5 3
 KOPER 3551 Kolomban - Pokopališče v Lovranu 1 5 3
 KOPER 17078 Kolomban - Stara šola 1 2 3

KOPER 17113 Koromači-Boškini - Kapelica pred vasjo 1 3 3
 KOPER 1288 Kortine - Arheološko najdišče Podstaje 1 1 1
 KOPER 1406 Koštabona - Arheološko najdišče sv. Helena 1 1 1
 KOPER 1451 Koštabona - Cerkev sv. Andreja 1 3 3 0
 KOPER 1452 Koštabona - Cerkev sv. Kuzme in Damijana 1 3 3 0
 KOPER 17097 Koštabona - Dvoriščni zid z nišo hiše Koštabona 1 na Plešivici 1 4 3
 KOPER 16586 Koštabona - Gradišče Koštabonske poljane 1 1 1
 KOPER 1453 Koštabona - Kapela sv. Elije 1 3 3 0
 KOPER 1429 Koštabona - Spomenik padlim v NOB in žrtvam fašističnega nasilja 1 5 3 0
 KOPER 268 Koštabona - Vas 1 7 1 0 valor
 KOPER 17108 Koštabona - Vodno zajetje Draga s periščem 1 2 2
 KOPER 17069 Koštabona - Vodno zajetje ob zaselku Hrvatini 1 2 3
 KOPER 14416 Kozloviči - Vaški vodni zbiralnik 1 2 3
 KOPER 15233 Kozloviči - Zaselek Jursi 1 7 1
 KOPER 7204 Krkavče - Arheološko najdišče Sv. Štefan 1 1 1 0
 KOPER 1402 Krkavče - Arheološko območje Gradišče 1 1 1 valor
 KOPER 1405 Krkavče - Arheološko območje Žvabi 1 1 1
 KOPER 292 Krkavče - Cerkev sv. Mihaela 1 3 3 0 valor
 KOPER 293 Krkavče - Domačija Krkavče 69, 71, 74 1 2 2 0
 KOPER 11095 Krkavče - Hiša Pri Kuzmini 1 2 3
 KOPER 291 Krkavče - Vas 1 7 1 0 valor
 KOPER 16598 Kubed - Arheološko najdišče Varda 1 1 1
 KOPER 26145 Kubed - Arheološko območje Utrdba 1 1 1
 KOPER 1319 Kubed - Cerkev sv. Mihaela 1 3 3 0
 KOPER 14417 Kubed - Kamniti most 1 2 3
 KOPER 17095 Kubed - Kapelica pred vasjo 1 3 3
 KOPER 1545 Kubed - Mlin pri Mostičju 1 2 3
 KOPER 1430 Kubed - Spomenik padlim v NOB in žrtvam fašističnega nasilja 1 5 3 0
 KOPER 1318 Kubed - Tabor in cerkev sv. Florijana 1 4 2 0
 KOPER 16603 Labor - Arheološko najdišče sv. Martin 1 1 1
 KOPER 15299 Labor - Arheološko območje Jurinčiči 1 1 1
 KOPER 1428 Labor - Frenkov bunker v Hrpeljcih 1 5 3 0
 KOPER 1529 Labor - Vas 1 7 1 0
 KOPER 1445 Labor - Zgodovinsko območje Hrpeljci 1 12 1 0
 KOPER 1354 Loka - Arheološko najdišče Za gradom 1 1 1
 KOPER 14418 Loka - Območje vodnega zbiralnika 1 2 3
 KOPER 3946 Loka - Ruševine cerkve sv. Cecilije 1 1 3
 KOPER 1384 Lopar - Arheološko najdišče sv. Ruf 1 1 1
 KOPER 4086 Lopar - Cerkev sv. Rufa 1 3 3
 KOPER 17106 Lopar - Kapelica v vasi 1 3 3
 KOPER 17148 Lopar - Samostojno stoječa kuhinja 1 2 3

KOPER 15255 Lopar - Spominska plošča Mornariškemu odredu Koper 1 5 4
 KOPER 17109 Lopar - Vodnjak pred vasjo 1 2 3
 KOPER 1394 Manžan - Arheološko najdišče Na pilju 1 1 1
 KOPER 1385 Marezige - Arheološko najdišče sv. Križ 1 1 1
 KOPER 1409 Marezige - Cerkev sv. Križa 1 3 3
 KOPER 17149 Marezige - Kapelica na robu vasi 1 3 3
 KOPER 1431 Marezige - Spomenik NOB in predvojnim žrtvam fašizma 1 5 3 0
 KOPER 1442 Marezige - Spomenik padlima borcema v Sabadinih 1 5 3
 KOPER 15257 Marezige - Spominska plošča predvojnemu revolucionarju 1 5 4
 KOPER 15256 Marezige - Spominska plošča uporabi vaščanov proti fašistom 1 5 4
 KOPER 1312 Maršiči - Gradšče Veliki Badin 1 1 1
 KOPER 14419 Maršiči - Vodno zajetje 1 2 3
 KOPER 464 Mlini - Mlin Mlini 46 1 2 3 0 valor
 KOPER 1375 Movraž - Arheološko najdišče Goričica 1 1 1
 KOPER 16577 Movraž - Arheološko najdišče Grad 1 1 1
 KOPER 1376 Movraž - Arheološko najdišče Sazid 1 1 1
 KOPER 3850 Movraž - Cerkev Marijinega vnebovzetja 1 3 3
 KOPER 15088 Movraž - Kulturna krajina Movraška vala 3 1 1 1
 KOPER 1508 Movraž - Vas 1 7 1
 KOPER 1314 Olike - Vas 1 7 1
 KOPER 1340 Osp - Arheološko najdišče Zasedski potok 1 1 1
 KOPER 1432 Osp - Bunker partizanske tehnike Snežnik 1 5 4 0
 KOPER 1324 Osp - Cerkev sv. Tomaža 1 3 3 0
 KOPER 8338 Osp - Domačija Osp 14 1 2 3 0
 KOPER 1326 Osp - Hiša Osp brez številke 1 2 3 0
 KOPER 14420 Osp - Kamniti most 1 2 3
 KOPER 15258 Osp - Pokopališče 1 5 3
 KOPER 1304 Osp - Utrdba Jama 3 2 3 0
 KOPER 1282 Osp - Vas 1 7 1
 KOPER 1313 Pisari - Arheološko območje V Ležajih 1 1 1
 KOPER 15573 Pisari - Domačija Pisari 5 1 2 3
 KOPER 4043 Plavje - Cerkev sv. Lucije 1 3 3
 KOPER 1433 Plavje - Jamškova domačija 1 2 3 0
 KOPER 15259 Plavje - Pokopališče 1 5 3
 KOPER 17085 Plavje - Spomenik NOB in ustanovitvi 1. odbora OF za Slovensko Istro 1 5 3
 KOPER 17091 Plavje - Spominska plošča aktivistu NOB v Badihi 1 5 4
 KOPER 15260 Plavje - Stara šola 1 2 3
 KOPER 17070 Plavje - Vodnjak ob hiši Plavje 18 1 2 3
 KOPER 1434 Pobegi - Spomenik padlim v NOB in žrtvam fašističnega nasilja 1 5 3 0
 KOPER 16589 Pobegi - Villa rustica 1 1 1
 KOPER 3894 Podgorje pod Slavnikom - Cerkev sv. Sabe 1 3 3 0

KOPER 7347 Podgorje pod Slavnikom - Domačija Podgorje 52 1 2 2 0
 KOPER 17039 Podgorje pod Slavnikom - Domačija Podgorje 57 1 2 2
 KOPER 15672 Podgorje pod Slavnikom - Hiša Podgorje 29 1 2 3
 KOPER 15224 Podgorje pod Slavnikom - Vas 1 7 1
 KOPER 532 Podgorje pod Slavnikom - Znamenje sv. Antona 1 4 3 0
 KOPER 14421 Podgorje pod Slavnikom - Železniška postaja 1 2 2
 KOPER 16590 Podpeč pri Črnem Kalu - Arheološko najdišče Kontrade 1 1 1
 KOPER 16500 Podpeč pri Črnem Kalu - Arheološko najdišče Podpeč 1 1 1
 KOPER 1454 Podpeč pri Črnem Kalu - Cerkev sv. Helene 1 3 3 0
 KOPER 1543 Podpeč pri Črnem Kalu - Domačija Podpeč 5 1 2 2 0
 KOPER 543 Podpeč pri Črnem Kalu - Kmečka hiša Podpeč 16 1 2 3 0 valor
 KOPER 544 Podpeč pri Črnem Kalu - Kmečka hiša Podpeč 30 1 2 3 0
 KOPER 15087 Podpeč pri Črnem Kalu - Kulturna krajina Kraški rob 3 1 1 1
 KOPER 1469 Podpeč pri Črnem Kalu - Obrambni stolp 1 2 3 0 valor
 KOPER 542 Podpeč pri Črnem Kalu - Vas 1 7 1 0 valor
 KOPER 1370 Poletiči - Arheološko območje Beli Kamen 1 1 1
 KOPER 15673 Poletiči - Komunski vodnjak 1 2 3
 KOPER 9513 Pomjan - Arheološko najdišče Labor 1 1 1
 KOPER 20887 Pomjan - Arheološko najdišče Monte Romano 1 1 1
 KOPER 12823 Pomjan - Arheološko najdišče Poljane 1 1 1
 KOPER 17031 Pomjan - Arheološko najdišče Straža 1 1 1
 KOPER 1455 Pomjan - Cerkev Marijinega rojstva 1 3 3 0
 KOPER 1435 Pomjan - Spomenik padlim v NOB in žrtvam fašističnega nasilja 1 5 3 0
 KOPER 17094 Pomjan - Spominsko znamenje žrtvama fašizma v Poljanah 1 5 3
 KOPER 1407 Pomjan - Srednjeveško grobišče 1 1 1
 KOPER 1530 Pomjan - Vas 1 7 1 0
 KOPER 16599 Popetre - Arheološko najdišče Hrib 1 1 1
 KOPER 1456 Popetre - Cerkev sv. Andreja 1 3 3 0
 KOPER 17051 Popetre - Domačija Popetre 37 1 2 2
 KOPER 560 Popetre - Domačija Popetre 6 1 2 3 0 valor
 KOPER 1510 Popetre - Vas 1 7 2
 KOPER 16583 Prade - Arheološko najdišče Babuder 1 1 1
 KOPER 1417 Prade - Gravisijev grad 1 2 3
 KOPER 15261 Prade - Spominska plošča partizanski učiteljici 1 5 4
 KOPER 1438 Prade - Spominsko znamenje žrtvam italijanskih fašistov 1 5 3
 KOPER 1414 Praproče pri Črnem Kalu - Arheološko najdišče Jama pod Krogom 1 1 3
 KOPER 1349 Praproče pri Črnem Kalu - Arheološko najdišče Na štirni 1 1 1
 KOPER 14422 Praproče pri Črnem Kalu - Območje vodnega zajetja 1 2 3
 KOPER 17073 Praproče pri Črnem Kalu - Spomenik padlim v NOB 1 5 3
 KOPER 1344 Predloka - Arheološko najdišče sv. Janez Krstnik 1 1 1
 KOPER 1457 Predloka - Cerkev sv. Janeza Krstnika 1 3 3 0 valor

KOPER 16592 Pregara - Arheološko najdišče Fined 1 1 1
 KOPER 3950 Pregara - Cerkev Karmelske Matere božje 1 3 3
 KOPER 1458 Pregara - Cerkev sv. Simona 1 3 3 0
 KOPER 17040 Pregara - Domačija Solari v zaselku Reparac 1 2 2
 KOPER 9703 Pregara - Hiša Pregara brez številke 1 2 3 valor
 KOPER 17053 Pregara - Kapelica Srca Jezusovega 1 3 3
 KOPER 14423 Pregara - Napajališče in perišče v Brežinarjih 1 2 3
 KOPER 572 Pregara - Vas 1 7 1 0 valor
 KOPER 15225 Pregara - Zaselek Abrami 1 7 1
 KOPER 1511 Pregara - Zaselek Reparac 1 7 1
 KOPER 16600 Puče - Arheološko najdišče Fernet 1 1 1
 KOPER 16593 Puče - Arheološko najdišče Hrib 1 1 1
 KOPER 1460 Puče - Cerkev Karmelske matere božje 1 3 3 0
 KOPER 17041 Puče - Hiša Puče 35 1 2 3
 KOPER 15090 Puče - Kulturne terase med Krkavškim potokom in Sopotom 3 1 1 1
 KOPER 15293 Puče - Spomenik padlim in žrtvam NOB 1 5 3
 KOPER 17079 Puče - Stara šola 1 2 3
 KOPER 17065 Puče - Studenec Brače v Brečih 1 2 3
 KOPER 17064 Puče - Studenec Kostanjevec v Brečih 1 2 3
 KOPER 15227 Puče - Zaselek Breči 1 7 1
 KOPER 15228 Puče - Zaselek Planjave 1 7 1
 KOPER 1415 Rakitovec pri Hrastovljah - Arheološko najdišče Jama pod Gabrkom 1 1 3
 KOPER 3895 Rakitovec pri Hrastovljah - Cerkev sv. Križa 1 3 3 0
 KOPER 17090 Rakitovec pri Hrastovljah - Pokopališče 1 5 3
 KOPER 15229 Rakitovec pri Hrastovljah - Vas 1 7 1
 KOPER 23693 Rakitovec pri Hrastovljah - Znamenje v bližini vasi 1 3 3
 KOPER 14424 Rakitovec pri Hrastovljah - Železniška postaja 1 2 2
 KOPER 15297 Rakitovec pri Hrastovljah - Železniški vodovod in cisterna 1 2 3
 KOPER 1294 Rožar - Arheološko najdišče sv. Jurij 1 1 1
 KOPER 1461 Rožar - Cerkev sv. Jurija 1 3 3 0
 KOPER 1293 Rožar - Kulturna krajina 3 1 1 1
 KOPER 17054 Rožar - Marijina kapelica 1 3 3
 KOPER 15674 Sirči - Hiša Sirči 7 1 2 3
 KOPER 14436 Sirči - Kamniti prepust 1 2 3
 KOPER 1516 Sirči - Zaselek 1 7 2
 KOPER 16579 Smokvica - Arheološko najdišče Stara Griža 1 1 1
 KOPER 1463 Smokvica - Cerkev sv. Marije Magdalene 1 3 3 0
 KOPER 668 Smokvica - Domačija Smokvica 10, 13, 14 in 15 1 2 2 0 valor
 KOPER 15675 Smokvica - Domačija Smokvica 25 1 2 2
 KOPER 1309 Smokvica - Gradišče Na jamicah 1 1 1
 KOPER 1310 Smokvica - Vas 1 7 1

KOPER 1280 Socerb - Arheološko najdišče Vas 1 1 1
 KOPER 1321 Socerb - Cerkev sv. Socerba 1 3 3 0
 KOPER 1329 Socerb - Domačija Socerb 13 1 2 3 0
 KOPER 671 Socerb - Grad 1 2 3 2 SDP
 KOPER 11170 Socerb - Območje gradu Socerb 1 11 1 2 SDP
 KOPER 17081 Socerb - Pokopališče 1 5 3
 KOPER 1279 Socerb - Vas 1 7 1 0
 KOPER 677 Sočerga - Arheološko najdišče sv. Kvirik 1 1 1 valor
 KOPER 4013 Sočerga - Cerkev sv. Justa in sv. Evfemije 1 3 3
 KOPER 1316 Sočerga - Cerkev sv. Kvirika 1 3 3
 KOPER 17105 Sočerga - Kapela v hiši Sočerga 1 1 3 4
 KOPER 15262 Sočerga - Spominska plošča NOB 1 5 4
 KOPER 15565 Spodnje Škofije - Arheološko najdišče Križišče 1 1 1
 KOPER 1398 Spodnje Škofije - Arheološko najdišče Purissimo 1 1 1
 KOPER 14299 Spodnje Škofije - Arheološko najdišče Školarice 1 1 1 valor
 KOPER 4041 Spodnje Škofije - Cerkev Srca Jezusovega 1 3 3
 KOPER 16369 Spodnje Škofije - Cerkev sv. Mateja 1 3 3
 KOPER 17075 Spodnje Škofije - Pokopališče 1 5 3
 KOPER 17058 Spodnje Škofije - Spomenik Oskarju Kovačiču 1 5 3
 KOPER 22704 Spodnje Škofije - Spomenik padlim v NOB in drugim žrtvam fašizma 1 5 3
 KOPER 15263 Spodnje Škofije - Spominska plošča žrtvam fašizma 1 5 4
 KOPER 17087 Spodnje Škofije - Vila Spodnje Škofije 18 1 2 2
 KOPER 15230 Srgaši - Vas 1 7 1
 KOPER 16576 Stepni - Arheološko najdišče Na Selinci 1 1 1
 KOPER 3948 Stepni - Cerkev sv. Jakoba 1 3 3
 KOPER 1391 Sveti Anton - Arheološko najdišče Kavaliči 1 1 1
 KOPER 1387 Sveti Anton - Arheološko najdišče Kortina 1 1 1
 KOPER 1364 Sveti Anton - Arheološko najdišče Pečki 1 1 1
 KOPER 3964 Sveti Anton - Cerkev sv. Antona Puščavnika 1 3 3 0
 KOPER 1389 Sveti Anton - Gradišče Jazbine 1 1 1
 KOPER 17044 Sveti Anton - Kuhinja v hiši Šuštetih 7 1 2 4
 KOPER 15264 Sveti Anton - Pokopališče 1 5 3
 KOPER 8344 Sveti Anton - Spomenik padlim v NOB 1 5 3 0
 KOPER 15265 Sveti Anton - Spominska plošča borcem in talcem 1 5 4
 KOPER 1439 Sveti Anton - Spominsko znamenje aktivistu v Turkih 1 5 3
 KOPER 17084 Sveti Anton - Spominsko znamenje žrtvam fašizma v Pečkih 1 5 3
 KOPER 15296 Sveti Anton - Spominsko znamenje žrtvam fašizma v Šuštetih 1 5 3
 KOPER 17112 Sveti Anton - Vodnjak ob cesti v zaselku Turki 1 2 3
 KOPER 15231 Sveti Anton - Zaselek Kocjančiči 1 7 1
 KOPER 16580 Šalara - Arheološko najdišče Paderna 1 1 1
 KOPER 16489 Šalara - Arheološko najdišče Sv. Štefan 1 1 1

KOPER 16582 Šeki - Arheološko območje Bravnica 1 1 1
 KOPER 1396 Škocjan pri Kopru - Arheološko najdišče Sveti Tomaž 1 1 1
 KOPER 1393 Škocjan pri Kopru - Arheološko območje Škocjan 1 1 1
 KOPER 15266 Škocjan pri Kopru - Grobnica De Grassi 1 5 3
 KOPER 14311 Škocjan pri Kopru - Obcestni kamen beneške ceste 1 5 3
 KOPER 15267 Škocjan pri Kopru - Pokopališče 1 5 3
 KOPER 1443 Škocjan pri Kopru - Spomenik padlim v NOB 1 5 3 0
 KOPER 1560 Škocjan pri Kopru - Veleposestvo Škocjan 36, 37 1 2 2
 KOPER 17104 Škocjan pri Kopru - Znamenje ob cesti za Bertoke 1 3 4
 KOPER 1399 Šmarje pri Kopru - Arheološko območje Marijino brezmadežno spočetje 1 1 1
 KOPER 1464 Šmarje pri Kopru - Cerkev Brezmadežnega spočetja 1 3 3 0
 KOPER 17071 Šmarje pri Kopru - Pokopališče 1 5 3
 KOPER 1444 Šmarje pri Kopru - Spomenik padlim v NOB 1 5 3 0
 KOPER 15268 Šmarje pri Kopru - Spominska plošča Istrskemu odredu 1 5 4
 KOPER 16587 Tinjan - Arheološko najdišče Kolobar 1 1 1
 KOPER 1298 Tinjan - Arheološko najdišče Tinjanski hrib 1 1 1
 KOPER 1325 Tinjan - Cerkev sv. Mihaela 1 3 3 0
 KOPER 17102 Tinjan - Kapelica na robu zaselka Urbanci 1 3 3
 KOPER 17111 Tinjan - Kapelica pred vasjo 1 3 3
 KOPER 1299 Tinjan - Kulturna krajina 3 1 1 1
 KOPER 15269 Tinjan - Pokopališče 1 5 3
 KOPER 15270 Tinjan - Stara šola 1 2 3
 KOPER 1465 Topolovec - Cerkev sv. Jerolima 1 3 3 0
 KOPER 17034 Topolovec - Domačija Topolovec 13 v Žrnjovcu 1 2 2
 KOPER 17055 Topolovec - Marijina kapelica 1 3 3
 KOPER 1528 Topolovec - Vas 1 7 1 0
 KOPER 1520 Topolovec - Zaselek Hrvoji 1 7 1
 KOPER 4014 Trebeše - Cerkev sv. Martina 1 3 3
 KOPER 17066 Trebeše - Spominski kamen ob cesti 1 5 3
 KOPER 1531 Trebeše - Vas 1 7 1 0
 KOPER 1395 Triban - Arheološko najdišče Sv. Sebastjan 1 1 1
 KOPER 4084 Trsek - Cerkev sv. Brigite 1 3 3 0
 KOPER 783 Trsek - Mazurinov mlin 1 2 3 0 valor
 KOPER 1532 Trsek - Vas 1 7 1 0
 KOPER 1336 Truške - Arheološko najdišče Bržanka 1 1 1
 KOPER 1337 Truške - Arheološko najdišče Križni drev in Mačji hrib 1 1 1
 KOPER 1466 Truške - Cerkev sv. Kancijana 1 3 3 0
 KOPER 17063 Truške - Marijina kapelica 1 3 3
 KOPER 17115 Truške - Marijino znamenje 1 3 3
 KOPER 17089 Truške - Pokopališče 1 5 3
 KOPER 15271 Truške - Stara šola 1 2 3

KOPER 15234 Truške - Zaselek Vršič 1 7 2
 KOPER 14437 Tuljaki - Regulacija struge 1 2 3
 KOPER 1522 Tuljaki - Vas 1 7 1
 KOPER 1421 Vanganel - Cerkev Marije Pomočnice 1 3 3
 KOPER 17052 Vanganel - Domačija Vanganel 34 1 2 2
 KOPER 1388 Zabavlje - Arheološko najdišče Zabavska Varda 1 1 1
 KOPER 22705 Zabavlje - Spominska plošča v zahvalo vaščanom za pomoč v NOB 1 5 4
 KOPER 1533 Zabavlje - Vas 1 7 1 0
 KOPER 1355 Zanimgrad - Arheološko najdišče Kovk 1 1 1
 KOPER 1362 Zanimgrad - Arheološko najdišče sv. Štefan 1 1 1
 KOPER 1467 Zanimgrad - Cerkev sv. Štefana 1 3 3 0 valor
 KOPER 26779 Zanimgrad - Spominsko znamenje padlim v NOB 1 5 3
 KOPER 1523 Zanimgrad - Vas 1 7 1
 KOPER 7331 Zazid - Arheološko območje Moj brma 1 1 1 0
 KOPER 7332 Zazid - Arheološko območje Na Krasu 1 1 1 0
 KOPER 9170 Zazid - Arheološko območje Ozki dol 1 1 1 0
 KOPER 7333 Zazid - Arheološko območje Zjat 1 1 1 0
 KOPER 3949 Zazid - Cerkev sv. Martina 1 3 3 0
 KOPER 15235 Zazid - Vas 1 7 1
 KOPER 4042 Zgornje Škofije - Cerkev Kristusa Kralja 1 3 3
 KOPER 17098 Zgornje Škofije - Kapela in vodnjak v Drugi Škofiji 1 4 3
 KOPER 901 Župančiči - Domačija Župančiči 14 1 2 2 0
 KOPER 900 Župančiči - Domačija Župančiči 5, 6 1 2 2 0
 PIRAN 7259 Bernardin - Cerkev sv. Bernardina 1 4 3 0
 PIRAN 7203 Dragonja - Arheološko najdišče Grubelce pri Dragonji 1 1 1 0
 PIRAN 22712 Dragonja - Spominska plošča padlim v NOB in internirancem 1 5 4
 PIRAN 14000 Nova vas nad Dragonjo - Hiša Nova vas 48 1 2 3
 PIRAN 7215 Nova vas nad Dragonjo - Spomenik padlim v NOB 1 5 3 0
 PIRAN 22714 Nova vas nad Dragonjo - Spominska plošča padlim za svobodo 1 5 4
 PIRAN 14152 Nova vas nad Dragonjo - Vas 1 7 1
 PIRAN 7198 Padna - Arheološko najdišče Pod Sabatom 1 1 1 0
 PIRAN 3801 Padna - Cerkev sv. Blaža 1 3 3 0
 PIRAN 15575 Padna - Hiša Padna 27 1 2 3
 PIRAN 22711 Padna - Kamniti most na Drnici 1 2 3
 PIRAN 26061 Padna - Poljska hiška vzhodno od vasi 1 2 3
 PIRAN 22715 Padna - Spominska plošča padlim v NOB 1 5 4
 PIRAN 508 Padna - Vas 1 7 1 0 valor
 PIRAN 7205 Parecag - Arheološko najdišče Sv. Nedelja pri Medoših 1 1 1 0
 PIRAN 7200 Seča - Arheološko najdišče sv. Marija na Seči 1 1 1 0
 PIRAN 647 Seča - Forma viva 3 2 1 0 valor
 PIRAN 25999 Seča - Škver 1 2 2

PIRAN 26281 Seča - Villa maritima Rt Seča 1 1 1
 PIRAN 3982 Sečovelje - Cerkev sv. Martina 1 3 3
 PIRAN 14147 Sečovelje - Letna kuhinja na domačiji Sečovelje 49 1 2 3
 PIRAN 13697 Sečovelje - Muzej solinarstva v Sečoveljskih solinah 1 2 1 2 SDP
 PIRAN 7868 Sečovelje - Sečoveljske soline 3 11 1 0
 PIRAN 22718 Sečovelje - Spomenik letalcu Josipu Križaju 1 5 3
 PIRAN 7218 Sečovelje - Spomenik padlim v NOB 1 5 3 0
 PIRAN 22717 Sečovelje - Spominska plošča padlim pilotom 1. in 2. Eskadrilje NOVJ 1 5 4
 PIRAN 14148 Sečovelje - Železniška postaja 1 2 2
 PIRAN 7201 Strunjan - Arheološko najdišče San Basso 1 1 1 0
 PIRAN 4021 Strunjan - Cerkev Marijinega prikazovanja 1 3 3 0 valor
 PIRAN 7253 Strunjan - Domačija Strunjan 101 1 2 3 0
 PIRAN 7254 Strunjan - Domačija Strunjan 114 1 2 3 0
 PIRAN 703 Strunjan - Domačija Strunjan 79 1 2 2 0
 PIRAN 704 Strunjan - Domačija Strunjan 81 1 2 2 0
 PIRAN 705 Strunjan - Domačija Strunjan 94 1 2 2 0 valor
 PIRAN 14155 Strunjan - Hiša Strunjan 80 1 2 3
 PIRAN 14156 Strunjan - Naselje 1 7 1
 PIRAN 9152 Strunjan - Samostan 1 4 3 0
 PIRAN 14157 Strunjan - Solinska hiša ob hiši Strunjan 152 1 2 3
 PIRAN 14153 Strunjan - Solinska hiša Strunjan 152 1 2 3
 PIRAN 14154 Strunjan - Solinska hiša Strunjan 153 1 2 3
 PIRAN 7219 Strunjan - Spomenik padlim v NOB 1 5 3 0
 PIRAN 8077 Strunjan - Strunjanske soline 3 11 1 0 valor
 PIRAN 706 Strunjan - Veleposestvo Strunjan 95, 96 1 2 2 0
 PIRAN 7902 Strunjan - Vrt ob vili Tartini 3 6 3 0
 PIRAN 3803 Sveti Peter - Cerkev sv. Petra 1 3 3 0
 PIRAN 608 Sveti Peter - Domačija Sveti Peter 36 1 2 3 0 valor
 PIRAN 4769 Sveti Peter - Vas 1 7 1 0
 PIRAN 607 Sveti Peter - Zaselek Goreli 1 7 1 0 valor
 PIRAN 14158 Sveti Peter - Zaselek Šterni 1 7 1

1.1.2 Enote kulturne dediščine podeželja v postopu čakanja na vpis v register

V postopu čakanja na vpis v register je skoraj sto nadaljnjih enot kulturne dediščine.

Te enote v postopku vpisa v Register kulturne dediščine pa so naslednje:

KOPER 860010 Babiči - Arheološko najdišče sv. Janez in Pavel 1 1 1
 KOPER 850033 Bertoki - Potek beneške ceste 1 5 1
 KOPER 850040 Bertoki - Zadrugi dom 1 2 3
 KOPER 850020 Bonini - Spominsko obeležje na mestu, kjer je padel borec NOV 1 5 3

KOPER 850023 Boršt - Spominsko obeležje na kraju pristanka ameriškega padalca 1 5 3
 KOPER 850041 Boršt - Zadružni dom 1 2 3
 KOPER 850027 Cepki - Karavla 1 5 3
 KOPER 800050 Črni Kal - Arheološko najdišče Jernejeva jama 1 1 3
 KOPER 850018 Črni Kal - Arheološko območje Utrdba 1 1 1
 KOPER 850028 Debeli rtič - Utrjena topovska gnezda 1 5 3
 KOPER 800323 Gabrovica pri Črnem Kalu - Novi vodnjak 1 2 3
 KOPER 850029 Kastelec - Karavla 1 5 3
 KOPER 850078 Koper - Barka Aura 1 1 1
 KOPER 850030 Koper – Beneško avstrijska meja 1 5 1
 KOPER 850053 Koper - Cerkev sv. Marte 1 3 3
 KOPER 850014 Koper - Trasa in objekti Rižanskega vodovoda 1 2 2
 KOPER 850011 Koper - Trasa železnice Trst - Poreč od A do B 1 2 1
 KOPER 870002 Koper - Trasa železnice Trst-Poreč od C do D 1 2 3
 KOPER 800306 Koštabona - Znamenje na hiši Koštabona 3 na Plešivici 1 3 4
 KOPER 800287 Kozloviči - Hiša Kozloviči 7 1 2 3
 KOPER 850002 Kubed - Vas 1 7 1 0
 KOPER 860012 Labor - Cerkev sv. Martina 1 3 3
 KOPER 850043 Marezige - Zadružni dom 1 5 3
 KOPER 800403 Osp - Arheološko območje Osapska jama 1 1 1
 KOPER 800329 Plavje - Vodnjak ob hiši Plavje 12 1 2 3
 KOPER 850042 Pobegi - Zadružni dom 1 2 3
 KOPER 870011 Podgorje pod Slavnikom - Domačija Podgorje 12 1 2 2
 KOPER 860022 Pomjan - Cerkev sv. Jurija 1 3 3
 KOPER 800155 Praproče - Arheološko najdišče Jama velikih podkovnjakov 1 1 3
 KOPER 850019 Praproče - Arheološko najdišče Ladrice 1 1 3
 KOPER 850052 Pregara - Zaselek Krištije 1 7 2
 KOPER 800331 Puče - Komunski vodnjak 1 2 3
 KOPER 800290 Puče - Porton domačije Puče 87 1 2 4
 KOPER 850045 Rakitovec - Kulturna krajina Rakitovski ravniki 3 1 1 1
 KOPER 850149 Rakitovec - Spomenik NOB 1 5 3
 KOPER 860275 Rižana - Spominsko znamenje v Bertoših 1 5 3 0
 KOPER 850034 Rižana - Vrtec 1 2 3
 KOPER 860006 Socerb - Arheološko najdišče Gradišče 1 1 1
 KOPER 800294 Sočerga - Porton domačije Sočerga 2 1 2 4
 KOPER 850044 Sočerga - Zadružni dom 1 2 3
 KOPER 830086 Spodnje Škofije - Arheološko najdišče Valmarin 1 1 1
 KOPER 860008 Spodnje Škofije - Mejna kontrolna točka med cono A in cono B STO 1 5 3
 KOPER 860043 Spodnje Škofije - Naldinijeva poletna rezidenca 1 2 2
 KOPER 800295 Stepani - Hiša Stepani 9 1 2 3
 KOPER 800132 Škocjan pri Kopru - Arheološko najdišče Sv. Mihael 1 1 1

KOPER 850035 Škocjan pri Kopru - Kmetijska šola 1 2 3
 KOPER 860007 Škocjan pri Kopru - Spominsko obeležje sedmim ubitim partizanom 1 5 3
 KOPER 850003 Tinjan - Vas 1 7 1 0
 KOPER 800139 Topolovec - Arheološko najdišče Sv. Hieronim 1 1 1
 KOPER 870006 Topolovec - Arheološko območje Ovzide 1 1 1
 KOPER 800140 Trebeše - Arheološko najdišče Stub 1 1 1
 KOPER 800297 Trebeše - Domačija Trebeše 28 1 2 2
 PIRAN 850086 Lucija - Arheološko najdišče Lucan 1 1 1
 PIRAN 850097 Lucija - Arheološko najdišče Vinjole 1 1 1
 PIRAN 860013 Lucija - Cerkev sv. Lucije 1 3 3
 PIRAN 850165 Lucija - Spominska plošča Ciril metodovi šoli 1 2 4
 PIRAN 850154 Lucija - Spominska plošča padlim borcem NOB, internirancem in talcem 1 5 4
 PIRAN 860014 Nova vas nad Dragonjo - Cerkev Rožnovenske Matere božje 1 3 3
 PIRAN 850098 Nova vas nad Dragonjo - Naselbina 1 7 1
 PIRAN 870014 Padna - Razvaline c.sv. Katarine 1 3 3
 PIRAN 850112 Parecag - Arheološko območje Zeleni hrib 1 1 1
 PIRAN 870015 Parecag - Cerkev sv. Križa 1 3 3
 PIRAN 860005 Sečovlje - Vas 1 7 1
 PIRAN 850102 Sečovlje - Vila Sečovlje 95 1 2 3
 PIRAN 850103 Sečovlje - Zaselek Krog 1 7 1
 PIRAN 850104 Strunjan - Arheološko najdišče Borgola 1 1 1
 PIRAN 850164 Strunjan - Doprsni kip Elvire Vatovec 1 5 3
 PIRAN 850119 Strunjan - Drevored pinij od Strunjana do Portoroža 3 6 3
 PIRAN 860018 Strunjan - Kapela Marije prikazanja 1 3 3
 PIRAN 850107 Strunjan - Kulturna krajina Strunjanska dolina 3 11 1
 PIRAN 860015 Sveti Peter - Cerkev sv. Duha 1 3 3
 PIRAN 850061 Sveti Peter - Kulturna krajina Sveti Peter - Padna - Nova vas 3 11 1
 PIRAN 850161 Sveti Peter - Spominska plošča padlim v NOB in ustreljenemu talcu 1 5 4
 PIRAN 850056 Šterni - Arheološko območje Pejžanc, Nad Valo 1 1 1 0

Da so potenciali tako bogati, je posledica dejstva, da si je v Istri zgodovina sledila v valovih in to že od samega začetka. Vedno znova so se pojavljali kmetje, obrtniki, slikarji, gradbinci, arhitekti, podjetniki in Šavrinke – že v zgodovini organizirani ženski posli, ki so doprinesli, da so domačije preživele.

Takšno bogastvo pa v družbeno-ekonomskem okolju samo po sebi ne prinaša vrednosti, treba je potenciale aktivirati. To aktiviranje pa terja ekstenzivno participacijo tako fizičnih kot pravnih subjektov destinacije in podroben poslovni načrt. Naloga partnerjev je, da se zelo aktivno vključijo še preden pride do črpanja ali aktiviranja potencialov. Zelo pomembna je namreč že faza programiranja. Programiranje je namreč več kot načrtovanje. Beseda

programiranje dejansko izpostavlja, da je treba ob obstoječih nepremičninah načrtovati vsebine in podrobno programirati, kdaj v času in prostoru tudi izpeljati posamezne aktivnosti, kdo prevzema odgovornost zanje in kdo za kritične točke, kdo je odgovoren za monitoring in kdo za rezultate, ki morajo biti doseženi.

Podeželje Slovenske Istre in njegova dediščina je krajina, kjer so naravni resursi, kulturni in zgodovinski unikum. Na dediščino je treba gledati kot na predstavljene zgodovinske ali kulturne tematske vsebine, ki si delijo geografsko ozemlje in površino ozemlja, ki jih povezuje. Snovanje destinacije dediščine pa priznava povezanost med dediščino in ohranjanjem kulturnih resursov ter ekonomskega razvoja, s tem da se osredotoča na ustrezen razvoj turizma pozicioniranega na dediščini, vendar pa se pri tem resursi dediščine tudi varujejo in ohranjajo.

Kulturna dediščina podeželja Slovenske Istre je obeležje tiste vrste, ki je resnična ekonomska kategorija in nosi vse potencialne, da bi gospodarskemu razvoju ne le doprinesla k vrednosti, ampak lahko naredi v podeželju Slovenske Istre izreden preboj. Oznaka kulturne dediščine namreč lahko več kot navdihuje, časti, inspirira in daje ponos. Lahko deluje kot instrument za preboj, vendar pa ga je treba znati oziroma hoteti utemeljiti, interpretirati in zagovarjati z resursi preteklosti, kulture in narave.

1.2 Prikaz kulturne dediščine podeželja Slovenske Istre

Za prikaz kulturne dediščine podeželja Slovenske Istre ser uporabi Unescova kategorizacija, iz leta 2003.

Kategorizacija UNESCO razvršča kulturno dediščino v naslednjih kar 20 tematskih skupin:

1. Kraji kulturne dediščine (ang. Cultural Heritage Sites)
2. Zgodovinska mesta (ang. Historic Cities)
3. Kulturna krajina (ang. Cultural Landscapes)
4. Sveti kraji v naravi (ang. Natural Sacred Sites)
5. Podvodna dediščina (ang. The Underwater Cultural Heritage)
6. Muzeji (ang. Museums)
7. Premična kulturna dediščina (ang. The Movable Cultural Heritage)
8. Obrti (ang. Handicrafts)
9. Dokumentirana in digitalna dediščina (ang. The Documentary and Digital Heritage)
10. Kinematografija kot dediščina (ang. The Cinematographic Heritage)
11. Ustno izročilo (ang. Oral Traditions)
12. Jezik (ang. Language)
13. Dogodki in prazniki (ang. Festive Events)
14. Ritualni in verovanja (ang. Rites and Beliefs)
15. Glasbila in pesmi (ang. Music and Songs)
16. Izvedbene umetnosti (ang. The Performing Arts)

17. Tradicionalna medicina (ang. Traditional Medicine)
18. Literatura (ang. Literature)
19. Tradicija kulinarike (ang. Culinary Traditions)
20. Tradicionalni športi in igre (ang. Traditional Sports and Games)

Pomembno je tudi, da je v XXI. stoletju postala dediščina koncept. To pomeni sistem, ki ga je treba izgraditi, da bi dal izjemne rezultate. Ta sistem sestavljajo: infrastruktura, sistem varovanja in ohranjanja dediščine ter strategija trženja, ekokmetijstva idr. dejavnosti oz. aktivnosti.

Koncept gospodarskega ovrednotenja potencialov, kulturne dediščine in turističnih razvojnih potencialov izhaja pri snovanju pristopa iz te klasifikacije. Iz njenega široka nabora pa snuje vedno nove produkte kulturnega turizma v okviru destinacije podeželja Slovenske Istre. Koncept kulturne dediščine pomeni, da potencial kulturne dediščine lahko delujejo kot vzvod gospodarskega razvoja in razvoja blaginje. To pomeni, da je dediščina sredstvo za doseganje ekonomskih rezultatov in ni zgolj strošek in ovira gospodarskemu razvoju. Ravno nasprotno: razumevanje in spoštovanje dediščine in njeno programsko-projektno varstvo je izvrstna razvojna priložnost.

Opredelitev v skladu s konvencijo UNESCO je izrazito strateško pa tudi trženjsko naravnana, t.j. na ciljne skupine kupcev. Njena trženjska⁴ naravnost pa hkrati spodbuja ponudnike produktov in storitev, da snujejo potenciale na takšen način, da bodo kar najbolj ustregli kupcem. Potenciali kulturne dediščine, razporejeni v Unescovih 20 kategorij, pomenijo v enaindvajsetem stoletju in v času globalizacije pomemben prehod v tržno naravnost koncepta kulturne dediščine.

Kraji kulturne dediščine, sestavine kulturne krajine, sveti kraji v naravi, muzeji, premična kulturna dediščina, obrti, dokumentirana in digitalna dediščina, ustno izročilo, jezik, dogodki in prazniki, rituali in verovanja, glasbila in pesmi, izvedbene umetnosti, tradicionalna medicina, literatura, tradicija kulinarike ter tradicionalni športi in igre – vse te kategorije se lahko v podeželju Slovenske Istre lahko koncipirajo v produkte kulturnega turizma in postajajo destinacija in »zgodbe«, ki so namenjene »kupcu«.

Arheološka najdišča je n.pr. po stanju na dan 29.11.2007 za kar 141 enot. Nadalje je kulturna krajina bogata z že obstoječimi območji krajine, ki jih je registriranih že 10, nato vsaka druga vas je tudi uradno kulturna dediščina (56 vasi po stanju na dan 29.11.2007), nato domačije v njih – kar 102, stavbni elementi (25), mlini (5), vodnjaki (29), mostovi in

⁴ Program LEADER 2007-2013 izpostavlja kot eno od 4 področij »Pravilna raba kulturne dediščine na podeželju«. Pristop in naziv sodita v proizvodno naravnost aktivnosti, vendar pa bi bila zaželena trženjska naravnost.

predori (6), perišča (3). Tudi soline (3) so vsestranski spomeniki: so naselja, so muzej, so način življenja.

Prikazana dejstva dokazujejo, da dediščina zagotavlja res skladno strukturo in potencialne enkratne konsistentne, relevantne in trajne identitete podeželja Slovenske Istre. Takšno bogastvo več kot omogoča, da se lahko območje interpretira skozi dediščino, kar mu daje pomembno dodano vrednost. Skozi interpretacijo, ohranjanje in varovanje dediščine se obvladuje (managira) tudi gospodarski razvoj: snuje se potenciala za več in boljše zaposlitve.

Vendar pa ima lahko kulturna dediščina podeželja od lokalnih iniciativ veliko koristi, vendar ob predpogoju, da jih uspe lokalne subjekte in lokalne iniciative resnično in operativno medsebojno povezati. Zato je treba veliko truda, posameznike in osebnosti, ki se angažirajo.

2. ZASNOVA ŠTUDIJE IZVEDLJIVOSTI

2.1 Namen študije in pristop

Namen študije je boljše varovanje kulturne dediščine in razviti kulturne turističnih dejavnosti ter spodbuditi razvoj območja z dvigom vsebinske kakovosti in širitvijo dostopnosti, povečati kvantiteto in kakovost ponudbe kulturnega turizma. To so cilji ukrepanja, rezultati pa so zaposlitve. Hkrati z aktiviranjem dediščine kot razvojnega potenciala je treba izpeljati njeno ohranjanje. V Slovenski Istri je kulturna krajina pomembna prvina prepoznavnosti regije, zlasti so to: soline in dolina Dragonje, območje Strunjana, Šavrini in Kraški rob. Mnoga od teh območij so hkrati tudi nosilci velikih naravnih kakovosti: morja in morske obalo z značilnimi reliefnimi pojavi (npr. klifi) in poselitvijo (mestna jedra), značilne oblike poselitve (arhitektura in urbanizem vasi in mestnih jeder v Slovenski Istri).

Ključni problem je varstvo kulturne dediščine: naselbinska, etnološka in kulturna krajina je prepuščena propadanju. Prihaja do neusklajenosti gospodarskih, družbenih, kulturno varstvenih in okoljskih vidikov razvoja v prostoru. Veliko je nedovoljenih gradenj, še zlasti pa je kulturna dediščina slabo vključena v krajevne, regijske in državne razvojne programe. Krajinske spremembe so posledica gradnje velikih infrastrukturnih objektov. Slovenska Istra in predvsem obalno območje je z izgradnjo prometne in turistične infrastrukture - cest, marine, pristanišča in naselij - doživelo spremembe krajine. Propadajo stara vaška jedra: ta so zaradi svoje strukture in oblike večinoma sicer zavarovana kot naselbinski spomeniki, vendar večinoma propadajo zaradi neustrezne politike prenove, razdrobljenega lastništva, neprimerne velikosti in gostote zazidave, ki ne ustreza današnjim bivalnim zahtevam.

Študija izvedljivosti bo ugotovila, da izpolnjuje podeželje Slovenske Istre za destinacijo kulturne dediščine kriterije, po katerih se ocenjuje, ali so pogoji za destinacijo kulturne dediščine izpolnjeni, in napotila, kako, na kakšen način in kdo naj posamezne vsebine udejanji.

Vrednote, ki stojijo za naslednjimi kriteriji, pa je treba udejanjiti, če naj bi trženje produktov destinacije podeželja Slovenske Istre v razvoju naredilo preboj. Ti kriteriji so naslednji:

1. Območje podeželja je zbir naravnih, zgodovinskih in kulturnih resursov, ki predstavljajo različne vidike dediščine. To dediščino je vredno prepoznavati, ohraniti, interpretirati in da je na razpolago še zanamcem. Treba jo je kar najbolje managirati, ob nadziranju partnerstva, zlasti enot iz javnega sektorja in sektorja civilne družbe. Treba je kombinirati različne in včasih na prvi pogled takšne resurse, ki niti ne gredo skupaj in biti v okoljih aktivni.
2. Območje izžareva tradicijo, običaje, verovanja in podeželsko življenje, ki je del nacionalne zgodovine, ki ima svojo vrednost.
3. V območju so izredne priložnosti, da se ohrani naravne, kulturne, zgodovinske in/ali scenske značilnosti.
4. Območje ima izredne priložnosti za rekreacijo in učenje.
5. Resursi, ki so pomembni za identificirano temo ali več tematik, ohranjajo stopnjo nedotakljivosti, ki je tudi sposobna lastne interpretacije.
6. Prebivalci, poslovni interesi, neprofitne organizacije in vlade, vsi so vpleteni v planiranje v območju; pri tem pa razvijajo takšen koncept in program financiranja, ki izpostavi vloge vseh, ki sodelujejo in tistih, ki podpirajo zasnovo območja.
7. Predlagana enota za management (ki obvladuje operativno poslovanje) mora tesno sodelovati z oblastnimi organi, imeti mora voljo in pritegovati k delu in partnerstvu tiste, ki imajo voljo do dela.
8. Predlog je konsistenten z ekonomskimi aktivnostmi območja.
9. Javnost podpira koncept zamisli v prostoru
10. Management mora predlagati plan in poskrbeti za izpeljavo aktivnosti/ projektov/ programov, povezanih s kulturno dediščino.

Iz naštetih kriterijev torej izhajajo specifični cilji študije izvedljivosti. Že v izhodišču se izpostavljajo pomembnost, managementa, partnerskih odnosov, vzpostaviti res operativne in neodvisne enote za trženje produktov kulturne dediščine, podpora javnosti in samozavestno izžarevanje tradicije subjektov.

Študija nadalje prinaša okvir, v katerega je moč umestiti vsebine programov t.i. portal identitete, opiše potrebni management in strategijo trženja v globalnem konkurenčnem okolju. Da vsebine zaživijo pa je treba ne le študijo izvedljivosti zaključiti, ampak v aktivnosti res vplesti ljudi, nujno si je pridobiti podporo javnosti in predvsem sodelovanje, še zlasti tudi sofinanciranje partnerjev iz industrije, zasebnike in nevladni sektor.

2.2 Opis območja

Območje podeželje Slovenske Istre po svojih značilnostih ustreza petim kriterijem, da se lahko razglaša za območje kulturnega turizma. Ti kriteriji so:

1. Območje ima signifikantno visoko koncentracijo zgodovinskih, kulturnih in naravnih virov, ki pritegujejo in so že pritegnili upoštevanja vreden potencial obiskovalcev.
2. Pobude organov oblasti, tako nacionalnih kot lokalnih, so sposobne in usposobljene, da turizem poraste v tem območju dediščine podeželja Slovenske Istre, poskrbijo, da je dediščina merljiva in da se razvija ekonomija z doprinosom turizma v območju dediščine Slovenske Istre.
3. Meje ločnice za območje kulturne krajine Slovenske Istre obsegajo optimalni doseg glede na lokalne in državne zasnove revitalizacije.
4. Lokalni organi oblasti in zasebni investitorji morajo biti pripravljeni, da bodo namenili resurse za ohranjanje dediščine in za razvoj turizma v območju kulturne dediščine.
5. Predlagane meje ločnice naj bi bile načrtane zato, da so v pomoč, ko se določajo načini izpeljave merjenja v sistemu logičnega okvira, ki je določen v EU z metodologijo monitoringa in evalvacij, vse v okviru tudi konkretno načrtanih razvojnih ciljev v okviru Lizbonske strategije.

Dobro je, da se določi center ali referenčna točka (ali vasi) podeželja kulturne dediščine. To terja strategija pristopa, koncentracija resursov in sistematičnost spremljanja zato, da bi dejavniki vzvodja resnično naredili v razvoju preboj.

Do prve preokrenitve trendov je že prišlo v prvih letih XXI. stoletja: iz dolgoletne pasivne krajine podeželja, so se negativni trendi že pričeli preobračati. Zaradi težjih življenjskih pogojev na vasi (velika razlika v opremljenosti infrastrukture med hribovitimi predeli in ostalimi dolinskimi in obmorskimi predeli) je bilo v preteklosti (desetletja) prisotno izseljevanje prebivalstva v mesta, v obalna središča - industrijska in turistična in s tem praznjenje vasi, posledice so vidne v zaraščanju krajine in propadanju stavbnega fonda, v gospodarski, demografski in socialni nerazvitosti (prebivalstvo v vaseh je večinoma ostarelo).

V pričetku XXI. stoletja se nekateri prebivalci vračajo, da bi živeli in prebivali na podeželju. Tako se bodo izboljševale demografske statistike, tako naravnega kot selitvenega prirasta. Niso pa še ugodne, in zelo se razlikujejo od tistih, ki veljajo za obalno območje občin Izola, Koper in Piran. Zlasti slabo je še stanje v zaledju (Abitanti, Zazid,...), kjer pa gre – z vidika pogleda kulturne dediščine - za izredno zgodovinsko dediščino sistema utrjenih gradov, utrdb od Socerba do Gradišča, Hrastovelj in Dola. Hkrati pa se kulturna dediščina sinergično spaja z naravno dediščino, kar daje dodatno vrednost temu območju, ki bi moralo postati zelo privlačno za investitorje. Ne nazadnje so ti zdaj porušeni gradovi, utrdbe, vasi in hiše vidni z

morja in obratno z oken tej naselij (Rakitovec,...) je vidno morje in sploh širna obzorja, kar je izredna vrednota XXI. stoletja, nepremičnine pa tudi nenehno pridobivajo na tržni ceni.

Pred razmahom ponudbe za investiranje se priporoča, da se kot vzorčni primer prikaže pristop in izpeljava strokovnega ohranjanja in revitalizacije vasi na konkretnem primeru. Padna bi bil takšen dober primer. Ima signifikantno kulturno dediščino, izredno dragoceno geografsko in naravno lego, ekonomsko je bila pomembna skozi vso zgodovino in je posamezne dokaze skozi pestro zgodovino tudi ohranila (n.pr. med drugimi, samo dva detajla: kulturne terase s stopnicami je po pričevanju prebivalcev iz Padne pred leti posnela in prikazala televizije CNN, perišče, itd.).

2.3 Suhogradnja kot pomemben element arhitekturne in ruralne identitete ter pokrajinske slike Slovenske Istre

Suhogradnja je pomemben element arhitekturne in ruralne identitete ter pokrajinske slike Slovenske Istre. Suhogradnja je kot gradbena tehnologija izoblikovana v gradbeno konstrukcijskem in arhitekturnem elementu imenovanem **suhozid**.

Suhozid se pojavlja kot gradbenotehnični in arhitekturni element tako v pokrajini kakor tudi v ruralnih in urbanih naseljih. Suhozid predstavlja v pokrajini predvsem oporne zidove, ki ločujejo terasasto oblikovane kmetijske površine. Zid ob hiši ali v naselju ima deloma drugačno funkcijo od zidu v naravi.

Zid v kulturni krajini ima več funkcij:

- opredeljuje lastništvo;
- nastane s čiščenjem parcele ter omogoča zemlji da rodi;
- predstavlja pomemben požarni sektor;
- preprečuje erozijo terena;
- omogoča kmetijsko izrabo na zelo nagnjenem terenu.

Na simbolni ravni zidovi v kulturni krajini menjajo pejzaž, omehčajo kruto naravo (erozija) ter so spomeniki vztrajnosti, žilavosti in preživetja generacij, ki so živela v sožitju z naravo. Suhozidovi v Slovenski Istri so praviloma iz kamna, ki ga je možno najti v bližini. Tki. istrski kamen, sivkasti lapor podoben kamen imenovan fliš. V teh krajih se je razvilo stavbarstvo, zidarstvo, kamnoseštvo in klesarstvo. V ta namen so bili odprti številni kamnolomi in peskokopi. Žal nekatere navedene obrti zlasti kamnoseštvo in klesarstvo izumirajo prav tako so opuščeni številni kamnolomi. Številni suhozidovi propadajo in bi jih bilo potrebno obnoviti.

Večina suhozidov je avtohtonih in predstavljajo pomemben element kulturne identitete ter so prepoznavni element kulturne krajine.

Zaledje obale je tisti del Slovenske Istre, ki ima lastno naravno in kulturno identiteto. Zaledje obale, hribovita Slovenska Istra, predstavlja skupaj z obalo enovit krajinski prostor ter je neizkoriščen gospodarski potencial. Celo več, lahko bi celo trdili, da hribovita Istra predstavlja komplementarni prostor obale. Večino problemov obale in njenega naravnega zaledja se skuša »projicirati« in reševati na ožjem obalnem pasu, zato se v tem prostoru pojavljajo številni družbeni, gospodarski, prometni in ekološki problemi. Slovenska obala je v številnih primerih preobremenjena ali nepravilno valorizirana, včasih celo predmet ozkih privatnih in kapitalskih interesov namesto širših družbenih in javnih.

Zapuščene vasi v Slovenski Istri predstavljajo v smislu turistične izrabe in ponudbe elementov identitete izjemen turistični potencial. Vizualni prostor zaledja obale od koder je možen pogled na obalo in morje predstavlja še neizkoriščen potencial tudi za bolj intenzivno turistično izrabo. Elementi identitete Slovenske Istre pa se nanašajo predvsem na neizkoriščene naravne in kulturne potenciale v najširšem pomenu besede. /Sorazmerno velik problem pri celovitem reševanju krajev in zaselkov v hriboviti Slovenski Istri predstavljajo neurejeni lastniški odnosi, pomanjkljiva historična in fizična valorizacija prostora in objektov, neurejena prometna in komunalna opremljenost prostora, problemi oskrbe s pitno vod, problem zbiranja in čiščenja fekalij, slaba fizična struktura objektov, neizdelani prostorski dokumenti in prostorski izvedbeni akti idr. /

Ena izmed opredelitev prostora Slovenske Istre je, da se le ta deli na deželo bližje morju t.i. »modro Istro« in deželo bolj v notranjosti t.i. »zeleno Istro«.

Na podlagi omenjenih kriterijev je za obdelavo na nivoju vzorčnega projekta predlagano naselje Padna ter ansambel objektov v lastni občine Piran.

Kriteriji za izbiro so bili, da se obravnava naselje, ki je v območju Šavrinskih Brd, katerega lega je:

- blizu obale
- sorazmerno dobro dostopna
- v območju vedute na akvatorij
- morje.

Nadalje pa še:

- naselje mora imeti elemente kvalitetne urbane morfologije
- naselje, ki ima sorazmerno dobro ohranjeno gradbeno strukturo
- naselje, ki izkazuje interes za turistično izrabo oz. funkcijo
- ugodna komunalna oprema naselja
- kvalitetni fizični podatki o naselje

Kriteriji za izbiro vzorčnega objekta bodo:

- ansambel objektov z pogledom na morje
- ansambel objektov s sorazmerno dobro ohranjeno gradbeno strukturo omogoča javno uporabo in namen
- ansambel objektov, ki je pomemben in kvaliteten z vidika ohranjanja kulturne dediščine
- urejeni lastniški odnosi ansambla objektov, lastnik naj bo po možnosti občina.

PADNA

Padna je slikovita gručasta, tesno pozidana vas v jugozahodnem delu Šavrinskega gričevja stoji na ozkem pomolu na robu slemena, ki se od nje strmo spušča v dolino potoka Drnice na zahodu in dolino potoka Piševca na severu. V dolini Drnice je ob cesti Koper-Dragonja zaselek Orešje. Pobočje južno od naselja je strmo, terasirano ter zasajeno z oljkami in vinsko trto. V vasi je cerkev sv. Blaža, zunaj vasi proti vzhodu pa stoji samotna cerkev sv. Saba.

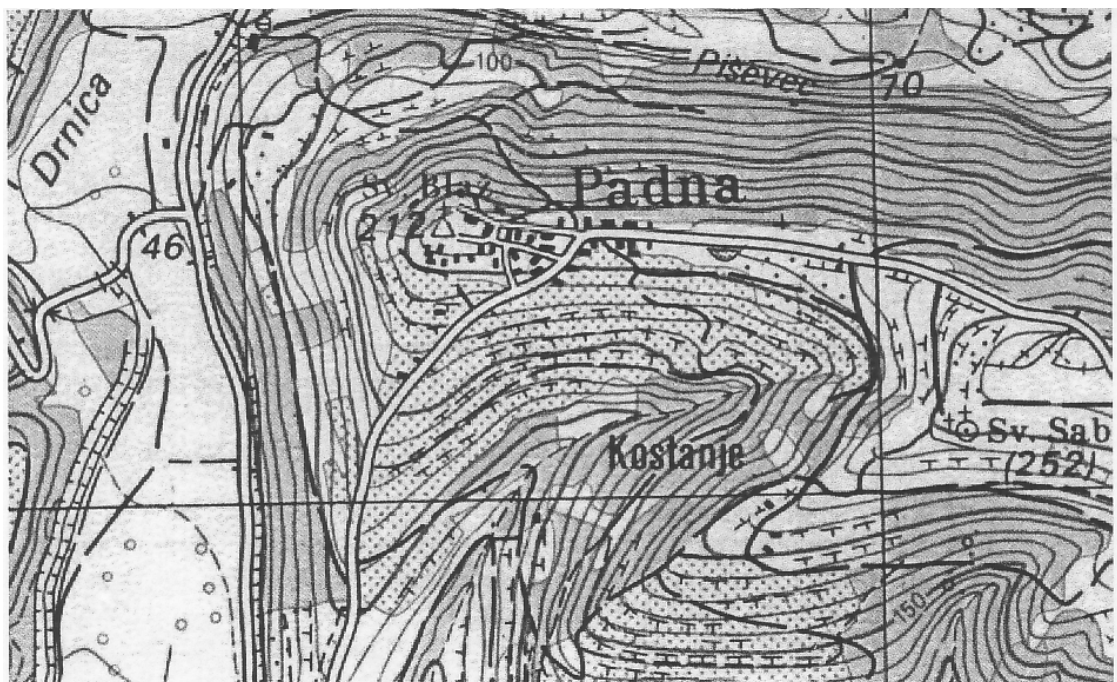
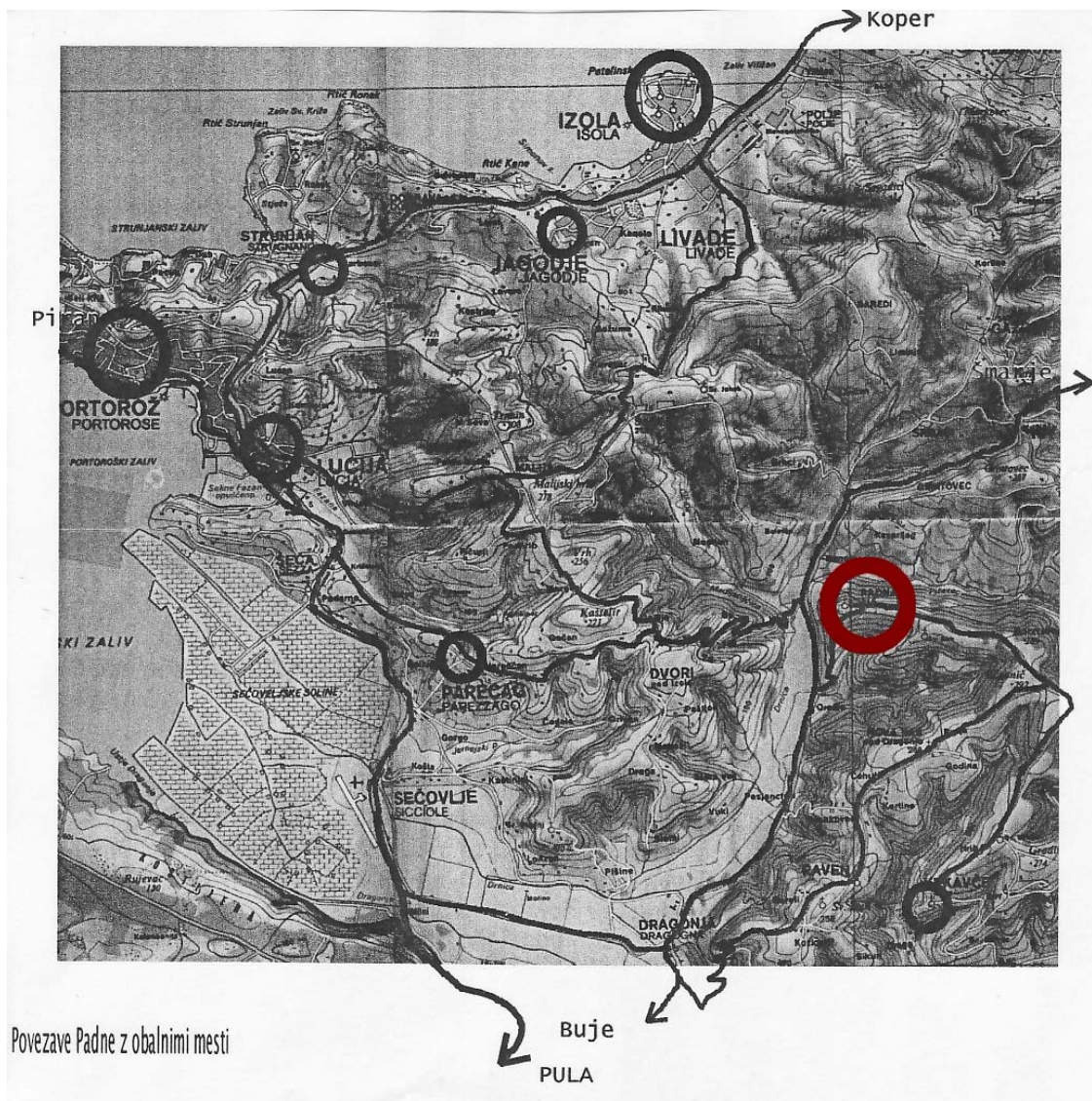

Lokacija

Vas Padna leži na vzpetini v Slovenski Istri in spada v Piransko občino. Od Pirana je oddaljena le 17 km, 2 km dlje iz Nove vasi po cesti ob Drnici proti Šmarjem. Naselje s 148 prebivalci (1997) je zgrajeno na prepadnih stenah nad Drnico na nadmorski višini 215 m.

Južno pobočje vzpetine je terasasto zasejano z oljkami, vinsko trto in sadnim drevjem – češnjo. Včasih so bile tu tudi druge obdelovalne površine, vendar majhne, saj so imeli prebivalci večje kmetijske površine v Sečoveljski dolini. Severno pobočje z manj svetlobe je pokrito s hrastovim gozdom in grmičevjem.

Zgodovinski razvoj naselja

(povzeto iz: Pucer, A.: *Padna*, Pokrajinski arhiv Koper, Koper, 1986)

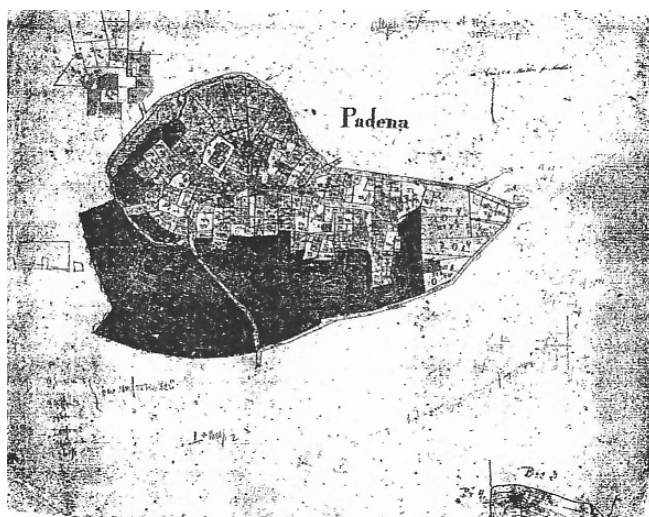
Današnja lokacija Padne na vzpetini nad Drnico, ni enaka prvotni lokaciji vasi, ki je ležala nekoliko vzhodneje, blizu današnjega pokopališča. O takratni Stari Padni nam pričajo arheološki ostanki iz rimskih časov. Do spremembe lokacije in formiranja Padne, kjer je situirana danes, je morda prišlo zaradi potrebe po boljšem nadzoru nad svojo okolico in možnih sovražnih vpadov ali preprosto zaradi epidemije kuge ali izbruha požara.

Naslednji zapis iz leta 1307 omenja svinjerejo v Padni, zapis iz leta 1372 pa vinogradnika iz Padne Kuzmo de Padena, kar nam nakazuje na kmetijske dejavnosti prebivalcev Padne v tistem času. Kasneje kar nekaj podatkov o Padni zasledimo v knjigi koprskega škofa Naldinija iz leta 1700, ki navaja zmanjšanje števila ognjišč iz 40 na 20 (drastičen padec prebivalstva). Omenja tudi tri cerkve: cerkev sv. Blaža v vasi, cerkev sv. Sabe na Pokopališču in cerkev sv. Katarine, ki pa je danes ni več. Viri iz leta 1744 omenjajo takratno župnišče v Padni, ko je imela vas 86 ljudi, ki so obdelovali tukajšnjo zemljo v lasti koprskih plemiških družin.

Po razpadu Beneške republike (1797) so tu zavladali Avstrijci in za kratek čas Napoleon (1806 – 1813). V tem času je prišlo do nove upravne razdelitve in Padna je padla pod izolsko občino. S ponovnim prihodom Avstrijcev so se manjše katastrske občine osamosvojile (Padna je spadala v katastrsko občino sv. Peter).

Med drugo svetovno vojno je bila Padna nemška postojanka, zato je leta 1944 dobila prvo električno napeljavo. Prvi vodovod so speljali leta 1954. Do konca druge svetovne vojne je bila v Padni italijanska šola in šele leta 1955 so odprli slovensko šolo. V njej je danes kulturni dom Božidarja Jakca, čigar družina izvira iz Padne.

Slika 1: Kataster okoli leta 1815

Slika 2: Kataster iz leta 1930

Kmetijstvo, obrt, trgovina

Največji prihodek je vedno predstavljalo oljarstvo, gojenje vinske trte, sadnega drevja in poljščin. Na rečici Drinici, ki teče pod Padno, so delovali mlini, kamor so Padenčani nosili mlet žito. Pridelke so z osli tovorili na trg v Piran.

V tridesetih letih sta delovali dve oljarni ali po domače »torkli«, ki pa so ju po vojni opustili. Olje so shranjevali v velikih kamnitih posodah, ki so držali tudi do 400 litrov. Razvita je bila tudi živinoreja (svinjereja, govedoreja, konjereja). Govedo in osle so vpregali v vozove.

Gospodarski razvoj Koprškega Primorja je bil po drugi svetovni vojni razmeroma hiter, vendar tudi omejen le na obalno ozemlje. V zaledju pa je nazadoval. Prebivalci so se odseljevali, kmetijstvo je hitro upadalo.

Danes se okoli Padne še vedno bohotijo oljčni nasadi, ki pa ne zadostujejo kot edini vir preživetja. Ljudje so v glavnem odvisni od služb v bližnjih mestih. Vas nima več trgovine, šolo so zaradi premajhnega števila otrok ukinili, gostilne ni. Pred kratkim je bilo odprto turistično informacijsko središče.

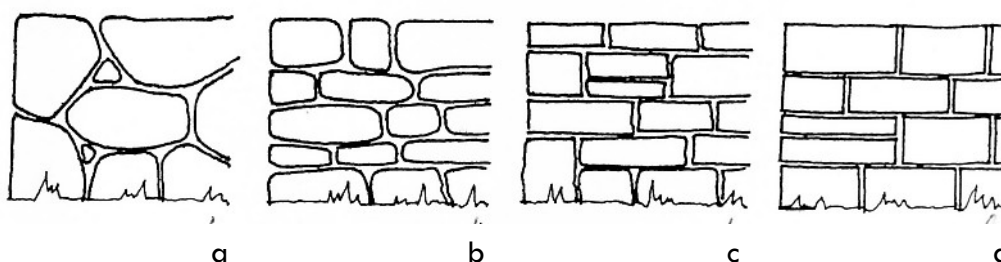
Značilnosti gradnje stavb

Padna je gručasta vas, kjer so hiše brez posebnega reda tesno stisnjene ob cesti, oziroma njeni vzporednici, ki je speljana vzdolž slemena. Hiše so sredozemskega tipa, nadstropne in v glavnem s podolgovatim tlorisom. Novih hiš ni veliko, starejše pa so v glavnem zidane s

tradicionalnimi gradbenimi materiali. Stene so predvsem iz peščenjaka. Strehe so zelo položne in krite s korci. Po drugi svetovni vojni so mnoge hiše, zgrajene iz istrskega kamna, začele dobivati omete. Ognjišča so iz kuhinj izginila, mnogi tradicionalni deli pohištva (skrinje...) so dobili novo funkcijo odlagališč šare. Zaradi migracij v mesta je veliko hiš zapuščenih in prepuščenih propadanju. Nekatere so sicer že v lasti vikendašev, kar pa predstavlja drugi, skoraj enako velik problem – adaptacije brez strokovne pomoči.

Podobno kot v drugih naseljih Šavrinskih Brd je v naselju Padna in ob njem temeljni gradbeni in arhitekturni element kamniti suhozid. Zid v naselju predvsem ločuje med seboj lastniško zaokrožene parcele ter sooblikuje prometni sistem naselja. V nekaterih primerih suhozid sooblikuje tudi središčni prostor naselja – mestni ali vaški trg. Zid v ruralnih in urbanih naseljih loči zasebni od javnega prostora, varuje pred atmosferskimi vplivi, zlasti vetrom ter varuje pred pretirano svetlobo. Zid predstavlja tudi najpomembnejši konstruktivni element v objektu, ločuje notranji od zunanjega prostora ter sooblikuje notranje prostore objekta.

Vrste suhozidov

sl.a. – suhozid iz kamnitih kosov fliša nepravilnih oblik in neobdelanih površin (kiklopski zid)

sl.b. – suhozid iz nepravilnih kvadrov in neobdelanih naravnih površin

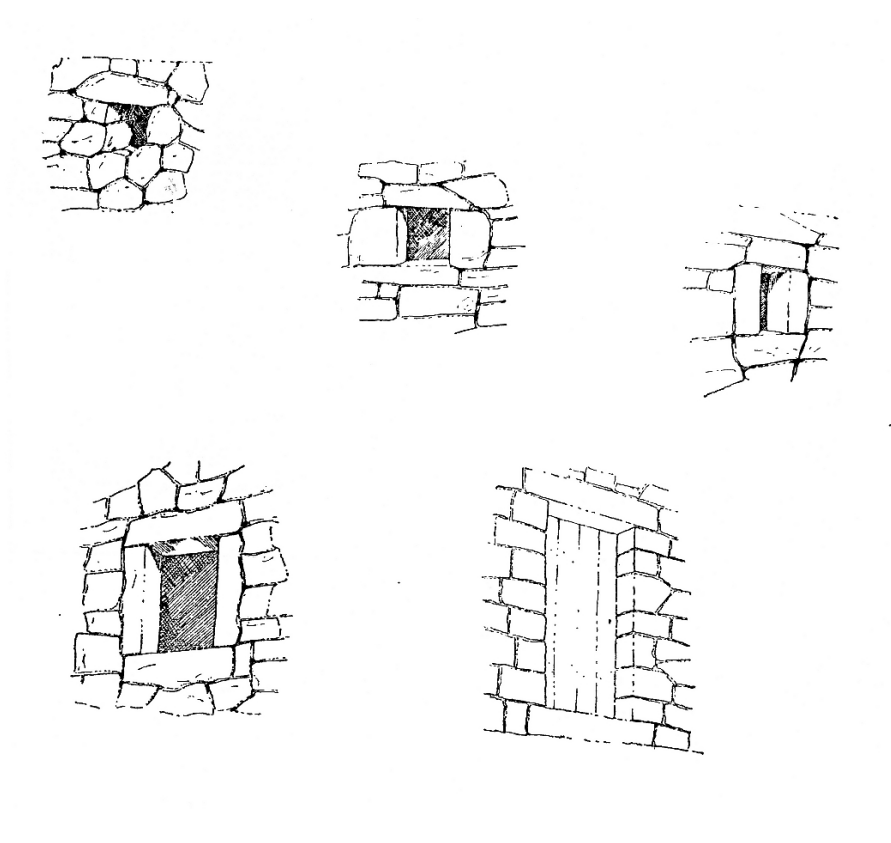
sl.c. – suhozid iz pravih kvadrov z lomljeno površino

sl.d. – suhozid iz pravih kvadrov z rustikalno ali gladko površino

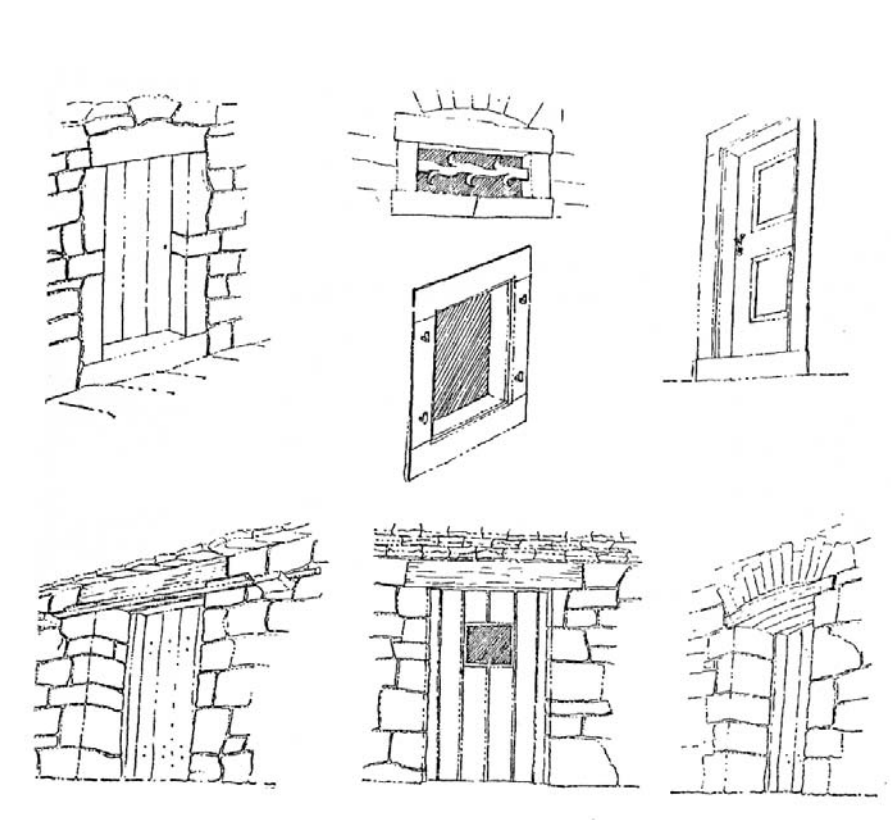
Vrste arhitekturnih elementov

- odprtine za zračenje
- odprtine za vrata
- odprtine za okna
- kamniti loki in oboki
- baladurji
- stopnice

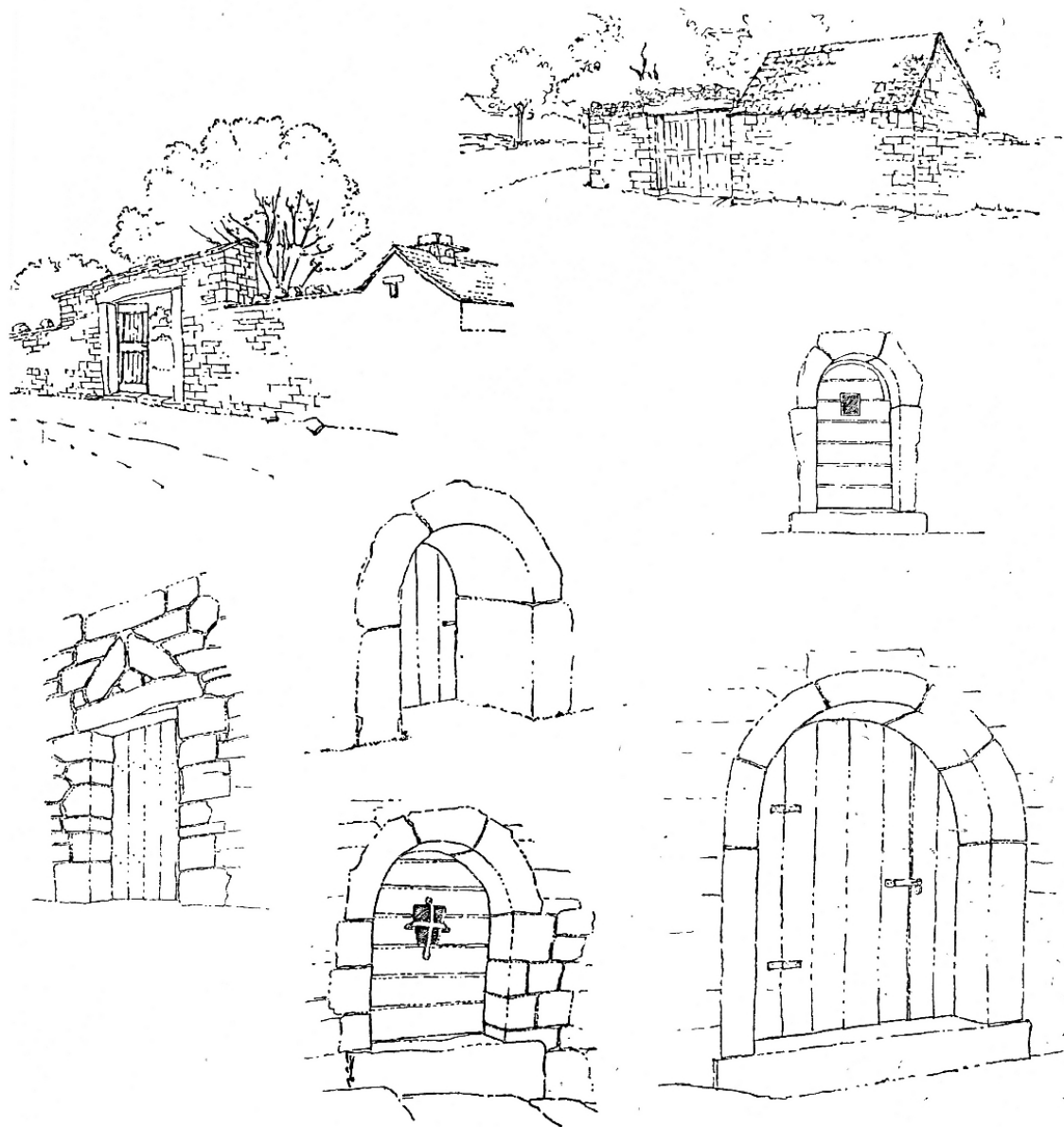
Slika 3: Odprtine za zračenje v suhozidu

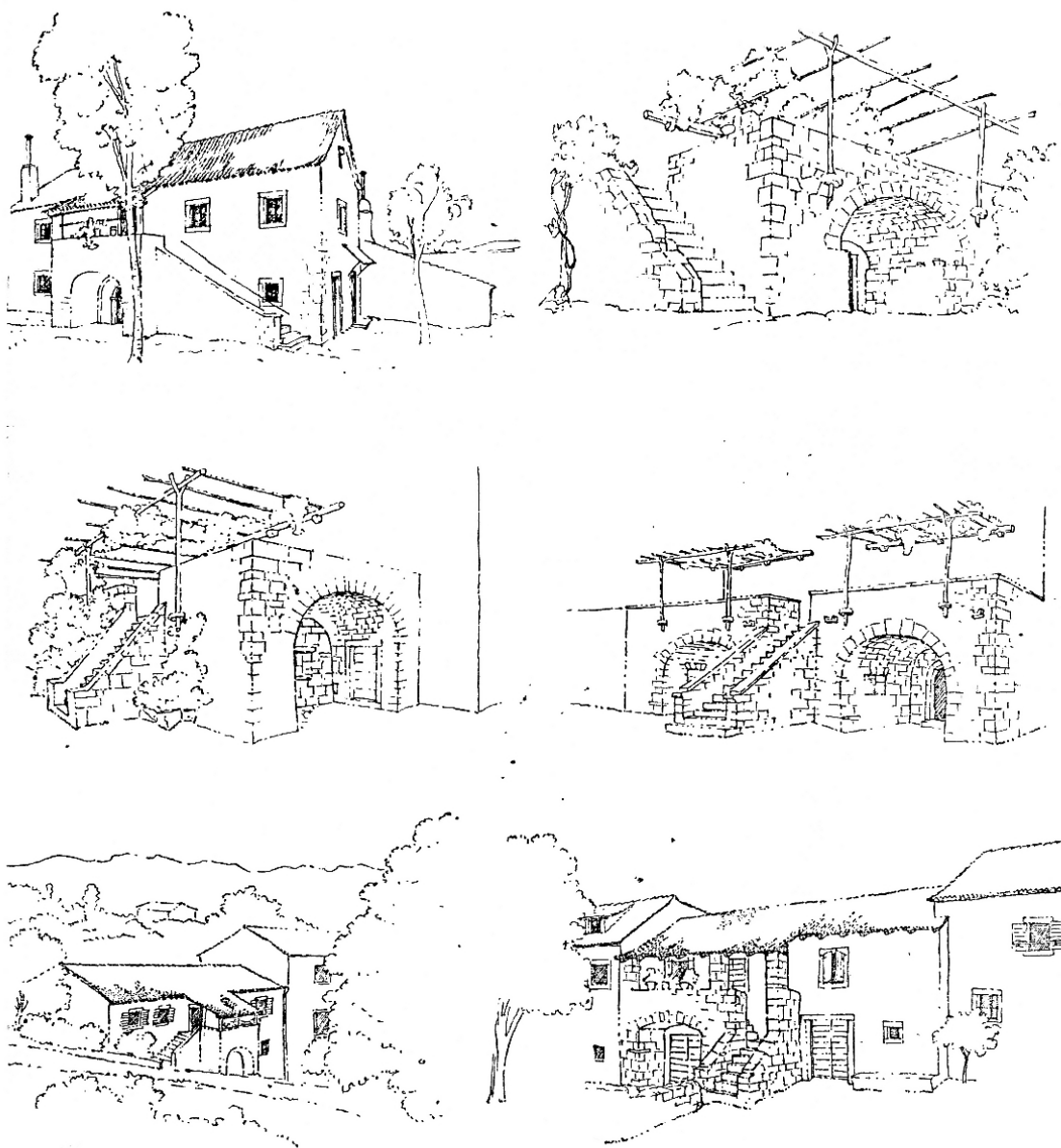
Slika 4: Vrata in okna v suhozidu

Slika 5: Oboki v suhozidu

Slika 6: Baladur v suhozidu

Slika 7: Baladur v suhozidu

Slika 8: Stopnice v suhozidu

Ker je suhozid je sicer pomemben element arhitekturne identitete Slovenske Istre, vendar lahko predstavlja tudi oviro pri umeščanju novih sodobnih programov v stare objekte.

Sodobne konstruktivne zahteve, zlasti protipotresni predpisi, narekujejo ojačitev, injiciranje in povezavo suhozidov. Suhozid je primerna izolacija med zunanjim in notranjim prostorom v poletnem času, v zimskem času pa bi ga bilo potrebno dodatno toplotno izolirati in zaščititi proti vlagi. Omenjeno je zlasti pomembno v primeru, ko so prostori ogrevani. Suhozid kot element fasade predstavlja pomemben del identitete istrskih vasi, zato je neustrezna namestitev izolacije z zunanje strani objektov.

V takih primerih je potrebno suhozid z notranje strani injicirati, obbetonirati in statično utrditi, armirani beton ustrezno zalikati s podaljšano malto na katero se nanese hidroizolacija. Kot najboljši izolator je predvideti zračni sloj (debeline 5 - 6 cm) ter z notranje strani zidati porolit ali siporex debeline 5 - 8 cm. Notranji zid je potrebno ometati ali obložiti z gips ploščami, keramiko ali leseno oblogo.

Zato naj bodo pri pripravi dokumentacije za vzorčni projekt temeljni pogoji pri izboru vzorčnega projekta naslednji:

- objekt ali ansambel objektov v naselju Slovenske Istre;
- turistična in bivalna funkcija izbranega objekta;
- kvaliteta izbranega objekta;
- objekt kot element kulturne dediščine;
- uporabo suhozida kot pomembnega arhitekturnega elementa;
- pripravljenost investitorja na sodelovanje;
- sposobnost kandidiranja za pridobitev sredstev.

2.4 Kako pristopiti, se vključiti in načrtovati aktivnosti, da bi prišli do rezultatov

2.4.1 Aktivni pristop k varovanju kulturne dediščine kot potencialna trajnostnega razvoja

Pri trženju kulturnega turizma ne gre samo za to, kdo ima zadnjo in odločilno besedo, ko gre za spomenik v kraju, ampak za niz aktivnosti, ki morajo biti izpeljane poleg te bistvene odgovorne funkcije. Zavod za varstvo kulturne dediščine je strokovna služba državne uprave, ki skrbi za vse spomeniško gradivo. Njegova piranska enota pa pripravlja strokovne podlage za razglašanje mestnih spomenikov in podeželja Slovenske Istre in bdi nad njihovim prenavljanjem. Izdane smernice so obvezne za vsakega investitorja. Praksa je nadalje pokazala, da bo treba uvesti še instanco, ki bo v strokovnem pogledu nadrejena zavodu in bo na višjem nivoju reševala vse morebitne spore. /Uvedli naj bi jo z novim zakonom o kulturni dediščini/.

Vsak od objektov ima glede na svoje karakteristike, kot so ohranjenost, specifičnost lokacije podeželja Slovenske Istre, arhitekturno vrednost in arhitekturno-prostorski kontekst. Treba je kompleksno razumeti in vrednotiti ne le objekte, ampak vso dediščino. Strategijo mora biti zastavljena interdisciplinarno, s poglobljeno analizo stanja. Študija izvedljivosti temelji na v dediščini prepoznanem razvojnem potencialu. Ne zgolj za pridobitno – razumljeno površine za gradnjo— temveč v vsej njihovi ustvarjalni in kulturni dimenziji, ki zna integrirati varstvene poglede v študije izvedljivosti, v kasnejše projektantske rešitve in jih povezati s ponudbo dogodkov, produktov itd. Zato študije izvedljivosti oddelek za kulturno dediščino pri Svetu

Evrope posebej priporoča. Študija izvedljivosti in upravičenosti je tako uvod v pripravo glavnega projekta (ang. project study), s katerim se običajno preveri predloge bolj poglobljeno in detajlno. Študija izvedljivosti se tudi osredotoči na temeljne ali načelne probleme in izzive, ne pa na probleme podrobnosti in prakse izvajanja, dokler so slednji obrobne značaja in ne predstavljajo tveganj za doseganje rezultatov.

2.4.2 Mreža centrov

Nadalje se priporoča, da se vzpostavi mreža centrov v območju kulturne dediščine, v katerih so tudi t.i. info točke. Na ta način se lahko vzpostavi sistemski management, v katerem je tudi sledljiv napredek. Napredek pa se sledi na osnovi vnaprej dogovorjenih indikatorjev: inputa, outputa in rezultatov. V ta namen se izdela zemljevid območja kulturne dediščine podeželja Slovenske Istre in vanj vriše bistvene sestavine kulturnega turizma: ceste, dostop, poti, parki, cone za rekreacijo, zgodovinski kraji, znamenitosti, parkirišča. Povsod pa se poskrbi za table z označitvami in opisi kulturnih in naravnih znamenitosti.

Študija izvedljivosti zadeva tehtanje in proučuje, kakšen mora biti učinkovit management in kakšna uspešnost strategije. Namen študij izvedljivosti je v omogočanju izhodiščne in začetne vseobsegajoče strokovne presoje glede vseh možnosti in izzivov, ki se s prenovo konkretnega kompleksa ponujajo.

Takšen pristop ne zožuje manevrskega prostora ustvarjalnemu dialogu med vsemi vpletenimi v odločanje, kar je zaradi nasprotij interesov, ki so v prostoru lahko zelo veliko, celo nepremostljiva ovira. Zato je ustvarjanje skupne vizije podeželja kulturne dediščine destinacije Slovenske Istre tako zelo pomemben. Sam individualni, avtorski pristop, itd., čeprav je lahko sam po sebi dober, se praviloma lahko zelo hitro sprevrže v oviro pri iskanju temeljnih konsenzov.

Slovenci imamo pozitiven odnos do zgodovine in kulturne dediščine. Vendar je treba na poti do rezultatov (na kateri so kritične točke input-output-rezultati) preseči obstoječa tveganja in uveljaviti spoznanje, da lahko le sinergija partnerjev, z vedno omejenimi resursi doseže najbolj optimalne rezultate.

Sistemski management je po uredbah o strukturnih in kohezijskih skladih zapovedan, v njegovem okviru je možno črpanje EU virov. Bistvo sistema je, da ni nič prepuščeno naključjem, kar je možno, je treba predvideti vnaprej, postaviti sistem in sledljivost. Temelji sistema – kot so okviri (ang. Frameworks), klasifikacije, indikatorji itd. so isti: tako za EU kot za države in regije EU. Zato strukturni del podrobneje definira vsebinske sestavine (elemente) programskega strateškega načrtovanja vseh nivojev v hierarhiji vseobsežnega sistema Lizbonske strategije, pa tudi povsem poslovnega načrtovanja, ki v globalnem okolju in okolju EU temelji na strateškem tržnem konceptu.

V praksi se opozarja, da bi bile lahko povezave med varstvom in prenovo kulturne dediščine bolj učinkovite. Nadalje da bi bile lahko bolj učinkovite povezave med tistimi, ki varujejo, in tistimi, ki prenavljajo. N.pr. v nekaterih državah službe, ki varujejo kulturno dediščino, jo tudi prenavljajo. Tako tisti, ki objekt zavaruje in razglasi za kulturno dediščino, s tem prevzame odgovornost za njeno ohranitev in prenovo. Rezultat takšnega pristopa in koncepta sistema delovanja je, da spomeniškovarstvene službe bolj premišljeno in na bolj racionalen način odločajo o tem, kaj bodo razglasile kot kulturno dediščino.

Programi in aktivnosti morajo biti načrtovani v partnerstvu. Prav tako morajo partnerji, vsak od njih slediti skupen cilj – rezultat, da podeželje kulturne dediščine Slovenske Istre postane res prepoznavno in atraktivno za obiskovalce. Tak rezultat je moč doseči le, če je na osnovi študije izvedljivosti narejen konkretni poslovni načrt (ang. management plan), ki ga vpleteni izpeljejo lahko le vsi skupaj, njihovo angažiranje pa pomeni njihove nenehne aktivnosti pri njihovem delu na območju. Skratka, delo partnerjev postane tudi njihov način življenja in bivanja.

Zelo pomembno pa je za udejanjenje tega plana, da se ustanovi tudi agencija (priporočljivo kot d.o.o.), ki konkretno v vsakodnevnem utripu ponudbe in povpraševanja angažira najrazličnejše – vse preštevilne pravne in fizične subjekte, ki se povezujejo in so vpleteni v dediščino podeželja Slovenske Istre. Med njimi so v prvi vrsti tisti, ki že managirajo ali vodijo kulturne, zgodovinske in naravne kraje, poslujejo v njih ali pa z njihovimi sestavinami ali resursi: materialnimi, človeškimi ali finančnimi. Prav z vsemi je treba razviti in razvijati ter izpeljevati in udejanjati pobude; potem pa je treba tudi angažirati domicilne prebivalce občin Izola, Piran in Koper ter prav tako obiskovalce: med njimi najprej iz Slovenije, zaledja Istre in Trsta.

2.4.3 Pet standardov participacije subjektov

Študija izvedljivosti za pristop angažiranja javnosti priporoča sledenje petim standardom vedenja participacije subjektov, ko se angažirajo, da s kulturno dediščino udejanjijo rezultate.

Ti standardi so:

1. Ustrezne metode
2. Uravnoteženje doprinosov subjektov
3. Trajnost partnerstev
4. Trdno medsebojno razumevanje in lastništvo
5. Odprtost informiranja.

Ustrezne metode

Uporabiti ustrezne metode pomeni uporabiti pravi pristop, prave metode in prave tehnike. Vsak input - materialni, človeški ali finančni – terja -zato, da bo input doprinesel optimalne rezultate v kontekstu in ozadju dogodkov in dogajanj (zakonodaja, ekonomika, pravo, itd.)

specifični pristop, ki ga morajo partnerji posebej doreči in koordinirano programirati. Ni pomembno samo uspešno rešiti temeljno vprašanje »kaj«, ampak tudi »na kakšen način?«.

Ker gre za skupen program, ki se udejanja s posameznimi programi in projekti – slednji pa so atomizirani celo na posamezne fizične osebe – je treba v partnerstvu tudi skozi ustrezne pristope zagotoviti kohezivnost: t.j. trdno povezanost partnerjev. Partnerji so tisti, ki dejansko izpeljujejo skupen program. Rezultat programa ali projekta pa bo kulturna krajina dediščine podeželja Slovenske Istre (n.pr. ne gre zgolj za črpanje virov, n.pr.: za pot,...obnovo vodnjaka,...obnovo hiše). Vsi – skupine partnerjev in organizacije so vpleteni in morajo delovati skupaj in povezani v delovanju. Gre za pomembno dejstvo in obstaja glede na dogajanja v praksi veliko tveganje na poti doseganja rezultatov.

Pomembno pa je tudi ugotovitve študije izvedljivosti razširiti izven lokalnega območja, saj številni subjekti, ki prav to dediščino podeželja podpirajo niso domicilni prebivalci; so pa zelo dragoceni subjekti, ker so tudi dobro izobraženi in so lahko potencialni investitorji.

Uravnoteženje doprinosov subjektov

Treba je prisluhniti interesu slehernega subjekta. Partnerstvo je močno toliko, kolikor je močan njegov najšibkejši člen.

Razprava pri pripravi regionalnega razvojnega programa je bila živahna, še več je bilo organiziranih delavnic neposredno na mestu samem ob pripravi Razvojnega programa podeželja za območje občin Koper, Izola in Piran, še zlasti ko je bil program dopolnjevan kot podlaga za črpanje sredstev LEADER za obdobje 2007-2013. Tudi pri izdelavi študije izvedljivosti so bili subjekti intervjuvani: tisti, ki odločajo v zvezi z dediščino, poslovni subjekti, subjekti civilne družbe, obiskovalci, ki območje poznajo in obiskujejo, ter domicilni prebivalci. Vsi ti razgovori in znanje, ki je bilo vključeno v pripravo študije izvedljivosti je pomembno zato, ker je doprineslo k uravnoteženju podobe in vsebine med kulturno dediščino podeželja Slovenske Istre in klimo ali turističnim utripom, ki bi ga bilo v tem območju uresničljivo realizirati.

Območje namerava pokrivati t.i. LAS, lokalna mreža povezav partnerjev. Pomemben doprinos imajo lahko mladi (in ga ponekod že dajejo). Treba pa ga je centralizirano zbrati in evidentirati. Gre za procese ali aktivnosti, v katerih se interpretira dediščina. To je zelo pomembna vsebina za snovanje kulturnega produkta, ki je neločljiva sestavina kulturne destinacije. Gre za dogodke, delavnice, delovne sestanke, simpozije, konference, šolske, diplomske, magistrske in doktorske naloge, raziskovalne naloge, itd., v katerih se interpretira vsa raznolikost (diverziteta) zgodovine območja. Pomembna je tudi vključitev zgodovinarjev in umetnostnih zgodovinarjev in njihovih interpretacij, geografov etnologov, itd.

Vse navedeno napeljuje, da je treba tudi investirati v izpeljavo tovrstnih dogodkov, da je treba razpisovati tovrstne raziskovalne teme in nanje računati pri snovanju perspektiv šolanja (učni programi, učni načrti, izbirne vsebine, tekmovanja, itd.).

Trajnost partnerstev

Treba je zgraditi trdna partnerstva. Pri tem je pomembno jedro, ki dnevno in operativno vzdržuje to trdnost. V praksi drugih držav se je izkazalo, da je to agencija, obvezno organizirana kot d.o.o., da je neodvisna in ki deluje v vsakodnevnem utripu ponudbe in povpraševanja produktov kulturnega turizma. Je sprejemnik in povezovalac drugih agencij, ponudnikov in povpraševalcev, vseh tistih, ki si prizadevajo za ponudbo in trženje produktov in destinacije kulturnega turizma. Praksa (n.pr. tudi v ZDA) je, da pogosto celo takšni agenciji poverijo resurse, iz katerih ona sama dodeljuje dotacije (ang. grants) za majhne programe, zlasti fizičnim osebam, ki n.pr. pripravijo vodene ture ogledov, itd.

Za razvoj zaposlenosti in nove zaposlitve je pomemben odnos prebivalstva do razvoja kulturnega turizma. Raziskava, ki jo je opravila Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper v okviru projekta INTERREG III A »Srce Istre – Dediščina in umetnost, Razvoj čezmejnih turističnih itinerarijev v urbanih in ruralnih območjih, str. 17, je ugotovila pomembno dejstvo, da so domicilni prebivalstvu razvoju v podeželju naklonjeni.

Partnerji morajo skupaj snovati kompleksne, sestavljene produkte, za katerimi odgovorno stojijo oni sami kot njihovi ponudniki – in so partnerji v projektih in programu. Naravna in kulturna dediščina tesno prepleteni sta vir višje dodane vrednosti, vendar plačljive in dobro plačane zgolj ob izpolnjenih pričakovanjih in izpeljani sočasni ponudbi vseh, ki jih združuje produkt in skupni namen. Šele skozi skupni produkt sprejema obiskovalec naravne privlačnosti, prijaznost prebivalcev, urejenost okolja, kakovost turističnih in gostinskih storitev. Partnerji se morajo zavedati, da se kulturno zgodovinske privlačnosti ne da tržiti brez pestre turistične ponudbe, slednji mora biti tuja skomercializiranost, biti mora pristna, ponujena kot dogodki in prireditve. Prav slednji – dogodki in prireditve pa zahtevajo preobrat k obstoječemu rutinskemu pristopu zaposlitve – vsakodnevnega enoličnega dela. Dogodki so lahko pomembni festivali ali celo znanstvene konference, celo v globalnem okvir, kar pa terja poglobljeno večmesečno delo, pri katerem na videz kar nekaj časa ne bo kaj pokazati. In še več: partnerji si morajo deliti zaslužek.

Lokalno prebivalstvo je z anketiranjem (300 oseb, *ibid.*, str. 43) razkrilo, da »radi živijo v turistično privlačnem kraju, ter da je v Istri treba razvijati predvsem turizem« /*ibid.*, str. 46. »da je anketirano prebivalstvo zadovoljno z življenjem v turističnem kraju. Da vidi turizem kot dejavnost, ki jo je treba še naprej razvijati, Istočasno pa ocenjujejo, da sami nimajo dovolj vpliva pri razvoju turizma (*ibid.*, str. 47). So na splošno zainteresirani za vključevanje v turizem, celo osebno so se pripravljene vključevati v turistično ponudbo priložnosti v razvoju turizma za svoje otroke (*ibid.*, str. 48) za 297 anketiranih.

Glavni namen regionalnega povezovanja podeželja in bližnjih strnjenih zgodovinskih jeder je spodbuditi gospodarsko dinamiko na tak način, da se raznovrstne dejavnosti in pestra sestava že izdelanih investicijskih projektov ali pa projektov, ki se še pripravljajo, partnersko poveže in namesto posameznih investicij skupno tvori regionalni projekt. Pomembno pri **regijskem partnerskem povezovanju** ni samo, koliko se posamezni specifični programi in projekti ob tem procesu povezujejo pač pa, da odgovarjajo **pristnosti lokalnih potencialov** in lokalnih zanimivosti, s čimer zagotavljajo raznolikost v obravnavanem prostoru.

Pomen sodelovanja javnosti v procesih odločanja glede okolja, prostora in trajnostnega razvoja izpostavljajo mnogi dokumenti, med drugim tudi Aarhuška konvencija in 6. akcijski okoljski program Evropske skupnosti. Določila so vgrajena tudi v Zakonu o urejanju prostora (Ur. l. RS št. 110/02, 8/03-popr. in 58/03-ZZK-1), kot tudi v novem Zakonu o varstvu okolja (Ur. l. RS št. 41/2004).

Namen je spodbuditi aktivno sodelovanje javnosti pri pripravi projektov, motivirati in senzibilizirati javnost za vprašanja trajnostnega razvoja zaledja, tudi s posebnim poudarkom na trajnostnem prostorskem načrtovanju. Namen je

- Prispevati k uveljavljanju različnih ciljnih javnosti v procesih odločanja s spodbujanjem in aktivnim vključevanjem v procese priprave prostorskih in razvojnih dokumentov na različnih nivojih;
- Promovirati načela trajnostnega razvoja in trajnostnega (prostorskega) načrtovanja;
- Prispevati k višji ozaveščenosti glede pomena varovanja okolja in prostorskih vrednot v kontekstu gospodarskega in splošnega družbenega razvoja.
- Seznaniti ključne akterje z novimi pristopi in metodami v okviru prostorskega načrtovanja;

Trdno medsebojno razumevanje in lastništvo

Rezultati so uresničljivi samo, če vladata vrednoti, ki sta: kredibilnost in podpora. Če tega ni, odide tudi entuziazem, ve pa se, da zanesenost ljudi in partnerjev običajno premaguje najbolj kritične točke. Prepričanost tudi prepriča kupce in investitorje; če tega ni – pri ponudniku, potem se kupec odloči za konkurenco in odide drugam.

Takšna problematika je v območju že zaznana (razprave ob programu CAMP, n.pr. so temu posvetile zelo veliko časa) in se je treba z njimi uspešno spopasti in probleme pravočasno preseči. Izzivi namreč, da potenciali kulturne dediščine naredijo preboj v ekonomskem razvoju podeželja Slovenske Istre so enkratni in obstaja tveganje, ki je zelo veliko, da takšnih potencialov več ne bo, če se nemudoma ne ukrepa. Največje tveganje je propadanje nepremične kulturne dediščine vasi in njenih sestavin.

Potrebna je učinkovita pomoč in akcija, programiranje (v smislu metodologije Uredbe strukturnih skladov v metodoloških okvirih Lizbonske EU strategije na znanju zasnovane družbe), trženje, ohranjanje in razviti aktivnosti za produkte in destinacijo podeželja. Treba je razviti

aktivnosti z res velikim številom subjektov, zelo konkretno (pragmatično in operativno) ob vsestranski močni podpori dediščini območja (naravni in kulturni), pa tudi z veliko zanesenosti, entuziazma.

Ne nazadnje velja na tem mestu izpostaviti že obstoječi spontani forum, ki deluje preko spletnih strani. (Podrobnosti, z naslovi spletnih strani vred so Priloga).

Civilna družba, javni in poslovni sektor so namreč že izpostavili in omogočili globalni javnosti vpogled v »bisere« kulture dediščine podeželja Slovenske Istre, ki živi in ponovno oživlja zgodovino. Med njimi še posebej izpostavljamo dragocene vsebine, ki stojijo za ključnimi besedami, ki jih najde globalni obiskovalec na spletnih straneh, in so prikazane v prilogi 1.

Odprtost informiranja

Deliti si informacije pomeni zgraditi model kooperativnega načrtovanja in izpeljave aktivnosti vseh področij: dediščine, kulture, razvoja območja in lokalnih skupnosti ter občin, rekreacije, okolja, izobraževanja in usposabljanja, poslov in podjetništva pa tudi aktivno vključevanje akterjev civilne družbe.

Tovrstna informiranost pa se vzpostavlja na tak način da se že v fazi osnutkov izmenjujejo materiali in mnenja zaradi komentiranja kar najširše javnosti in subjektov, da tudi fizični posamezniki izrazijo svoj interes, pa tudi da se dokumente objavlja in razglaša prek spletnih strani, hkrati s pozivov po komentiranju zato, da se pridobi povratna informacija.

2.5 Koordiniranje subjektov, projektov in programov vpletenih v kulturno dediščino podeželja Slovenske Istre

Število subjektov je zelo veliko, hkrati pa segajo tudi izven območja podeželja Slovenske Istre. Vendar treba jih je vključiti, pa tudi koordinirati njihova razmišljanja in aktivnosti, ker so le-ta (ne)razmišljanja, (ne)odločitve in (ne)aktivnosti relevantnega pomena za območje podeželja dediščine Slovenske Istre in z njo povezanih partnerskih odnosov vseh partnerjev. Prav to namreč doprinese, da so odnosi in aktivnosti kooperativne, da pride do močne in široke podpore razvoju podeželja Slovenske Istre.

2.5.1 Teme kulturne dediščine, ukrepi in projekti 2007-2013

V izpeljavi Lizbonske strategije naj bi bile še posebej prebojne v razvoju tri politike in z njimi povezani ukrepi, ki so: zaposlitvena, ekonomska in socialna. Pri povezavi z njimi pa se gleda na dediščino kot koncept, ki lahko odigra vlogo pomembnega dejavnika razvoja in bistveno pripomore k aktiviranju potencialov: človeških, materialnih in finančnih. Zato pa mora biti ukrepanje zamišljeno tako, da se spodbudi vpetost sestavin kulturne dediščine v posamezne ukrepe, instrumente, aktivnosti (t.j. programov) in operacije (t.j. projekte), z njimi pa poveže

strategijo trženja rezultatov aktivnosti in projektov ter trženjske spletne produktov kulturnega turizma.

Nacionalni strateški referenčni okvir države temelji na Lizbonski strategiji. Je povezava med usmeritvami za ukrepanje v okviru Evropske Unije in države oz. regije EU. Na njem temeljijo Operativni programi. Strategija gospodarskega razvoja Slovenije je bila sprejeta za obdobje 2007-2023. Resolucijo o nacionalnih razvojnih projektih za obdobje 2007-2023 je sprejela Vlada Republike Slovenije (v nadaljevanju RS) na seji 12. oktobra 2006.

V Operativnem programu krepitve regionalnih razvojnih potencialov za obdobje 2007-2013, ki je dokument, ki izpeljuje nacionalne strateške usmeritve ena od štirih prioritete, t.j. 3.- tretja po vrsti - vloga kulturne dediščine kot »povezovanje naravnih in kulturnih potencialov (Operativni program krepitve regionalnih razvojnih potencialov za obdobje 2007-2013, str. 57). Rezultat usmeritev in aktivnosti programa pa naj bi bil »inovativna, dinamična in odprta Slovenija, z razvitimi regijami in konkurenčnim, na znanju temelječim gospodarstvu« (ibid. str. 56). Na slednjem temelji Regionalni razvojni program Južne Primorske 2007-2013, RRP, njegova izpeljava pa je za prva leta programskega obdobja; njegov Izvedbeni načrt za obdobje 2007-2009 (s celim naslovom Regionalni razvojni program Južne Primorske, Izvedbeni načrt za obdobje 2007-2009).

Za celotno obdobje 2007-2013 je namenjenih v navedene namene in v okviru Južne Primorske (in ne le Slovenske Istre) 30 milijonov Evrov, od tega v obdobju 2007-2009 10 milijonov Evrov. Za to obdobje je že narejen nabor projektov. Za območje Slovenske Istre so tudi projekti, ki se nanašajo na kulturno dediščino. Projekti se prijavijo na razpis za prednostno usmeritev »Regionalni razvojni programi« v okviru Operativnega programa krepitve regionalnih razvojnih potencialov za obdobje 2007-2013, za razvojne prioritete »Razvoj regij«.

2.5.1.1 Regionalni in izvedbeni razvojni programi

Regionalni razvojni program Južne Primorske za obdobje 2007-2013, RRP, je umestil interventne ukrepe za aktivacijo kulturne dediščine v okvir razvojnih projektov gospodarstva, pod njegov tretji ukrep, ki je razvoj turističnih storitev⁵. Kulturna dediščina pa je postavljena na nivo aktivnosti in klasificirana kot 1.3.2 Aktivnost: »Povezovanje in razvoj storitev v turizmu ter

⁵ Kulturna dediščina je bila v Regionalnem razvojnem programu Južne Primorske (v nadaljevanju RRP) v obdobju 2002-2006 pojmovana kot eden od ciljev podprograma razvoja podeželja. Kulturna dediščina ni bila umeščena kot vzvod razvoja, ampak naj bi se varovalo naravne vrednote in kulturno dediščino (RRP, str. 51). Za preteklo obdobje je bilo opredeljenih pet prednostnih nalog.

Na področju prve prednostne naloge naj bi se razvijalo gospodarstvo s povečevanjem konkurenčnosti podjetij in rastjo naložbe, razvijal turizem ter kmetijstvo in gozdarstvo, podeželje in ribištvo. Tretji program t.j. program kmetijstvo in gozdarstvo, podeželje in ribištvo se je izpolnjeval preko treh podprogramov.

Znotraj podprograma razvoj podeželja je umeščena kulturna dediščina z vidika cilja varovanja (podprogram 1.3.2, RRP 2002-2006, str. 51).

vzpostavljanje destinacijske upravljalvske organizacije z upravljanjem območij naravnih vrednot za trajnostni razvoj turizma«.

Regionalni razvojni program Južne Primorske za obdobje 2007-2013 navaja na str. 14 SWOT analizo prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti Južne Primorske (med drugim: številne kulturne znamenitosti in ugodni pogoji za nadaljnji razvoj turizma, posebej trajnostnega turizma na podeželju. Med priložnostmi ni neposredno izpostavljenega potenciala aktivacije kulturne dediščine za razvoj. Vendar pa v nadaljevanju prav to dejstvo ta dokument izpostavlja kot pomembno razvojno priložnost.

Regionalni razvojni program Južne Primorske za obdobje 2007-2013 v izvedbenem delu (RRP, str. 67) podrobneje napotuje na projekte v okviru naslednjih prioritet:

1. Razvojni projekti programa gospodarstvo.
2. Razvojni projekti programa človeški viri.
3. Razvojni projekti programa podeželje, kmetijstvo, ribištvo in gozdarstvo.
4. Razvojni projekti programa okolje in okoljska infrastruktura.

Vsebine RRP so razgrajene v specifičnem t.i. Izvedbenem načrtu regionalnega razvojnega programa Južne Primorske za obdobje 2007-2009.

Izvedbeni načrt regionalnega razvojnega programa Južne Primorske za obdobje 2007-2009

Za celotno obdobje 2007-2013 je namenjenih v navedene namene in v okviru Južne Primorske (in ne le Slovenske Istre) 30 milijonov Evrov, od tega 10 milijonov Evrov za obdobje 2007-2009. Za to obdobje je že narejen nabor projektov. Med njimi tudi za območje Slovenske Istre, kjer so tudi projekti, ki se nanašajo na kulturno dediščino. Projekti se prijavijo na razpis za prednostno usmeritev »Regionalni razvojni programi« v okviru Operativnega programa krepitve regionalnih razvojnih potencialov za obdobje 2007-2013, za razvojne prioritete Razvoj regij«.

Po Uredbi o regionalnih razvojnih programih predlog Izvedbenega načrta RRP-ja pripravi subjekt spodbujanja razvoja na regionalni ravni (regionalna razvojna agencija) na poziv SVLR-ja.

Izhodiščni okvir za izdelavo Izvedbenega načrta RRP za obdobje 2007 – 2009 so poleg pogodbe za pripravo načrta in zgoraj navedenih dokumentov predstavljali Uredba o dodeljevanju regionalnih spodbud (osnutek – 28. 1. 2007) in ustna ter pisna pojasnila SVLR.

S pisnimi odgovori SVLR na vprašanja z dne 9. 3. 2007 se je okvir za pripravo načrta spremenil in aktualiziral v naslednjo obliko:

- Načrt naj zajema projekte financirane iz sredstev razvoja regij (četrta prioriteta Operativnega programa (OP) za krepitev regionalnih razvojnih potencialov), pri čemer se ločeno prikaže projekte za podporo RRP-ju in posebej projekte Programa razvoja obmejnih območij s Hrvaško. Poleg tega naj bi po mnenju SVLR-ja Izvedbeni načrt vseboval tudi vse ostale razvojne programe v regiji, ki bodo financirani iz ostalih razpoložljivih virov.
- Minimalna vrednost projekta za prijavo na poziv SVLR-ja bo predvidoma znašala:
 - 600.000 EUR (z DDV) za investicijske projekte in
 - 150.000 ERU (z DDV) za t.i. »mehke projekte«.
- Pripravljen bo »katalog upravičenih stroškov«, ki bo opredelil upravičene stroške in način njihovega uveljavljanja. Pri tem upravičenost DDV-ja kot stroška za sofinanciranje še vedno ni dokončno dogovorjena.
- Z vidika evropskih pravil kohezijske politike je potrebno zagotoviti 15 % nacionalnih (občinskih) sredstev. Pri tem se delež lokalnega sofinanciranja bistveno spremeni, če se v projekt vključujejo tudi zasebna sredstva.
- Vsi projekti, podvrženi Zakonu o financiranju občin (ZFO-1; Ur.l. RS, št. 123/06), morajo biti opredeljeni v občinskih načrtih razvojnih programov (NRP), sicer jih SVLR ne bo vključila v NRP državnega proračuna in ne bodo upravičeni do sofinanciranja.
- Poziv za kandidiranje za sredstva bo praviloma leten oz. po načelu »t + 1«; v letu 2007 se namerava razpisati vsa sredstva za leti 2007 in 2008.
- Sredstva »razvoja regij«, ki predstavljajo le 15 % vseh kohezijskih sredstev, so praviloma namenjena vsebinam, ki jih ni mogoče financirati iz drugih naslovov, in projektom, ki se izvajajo na pobudo občin. Zaradi tega se priporoča prijavljanje na razpise drugih resorjev, ki razpolagajo z obsežnejšimi sredstvi v okviru tega in drugih OP. Vsebine teh instrumentov pa se trenutno šele oblikujejo in pripravljajo.

Za projekte iz OP RR so predvidene naslednje vsebine:

- **ekonomska in izobraževalna infrastruktura** – ključno in prioriteto področje (mreže inkubatorjev, tehnoloških parkov, poslovnih con in regionalna visokošolsko-inovacijska središča);
- **prometna infrastruktura** (mobilnost);
- **okoljska infrastruktura** (komunalna in okoljska infrastruktura);
- **razvoj urbanih naselij** (prenova mest in degradiranih območij usmerjena v oživitev in prestrukturiranje dejavnosti);
- **javna infrastruktura v varovanih naravovarstvenih območjih** (razvojno aktiviranje naravne in kulturne dediščine);
- **socialna infrastruktura** (investicije v kulturne, zdravstvene, športne, socialnovarstvene in druge ustanove regionalnega pomena – le v jasno utemeljenih primerih).

Finančni okvir kvota triletnega izvajanja za našo regijo 13,29 MEUR. Izračun okvirnih indikativnih kvot (triletnih) po občinah je razviden iz spodnje tabele.

Tabela 1: Kvota finančnih sredstev po občinah Slovenske Istre, 2007-2013 (Podatki so izraženi v milijonih EUR)

Občina/Območje	%	Kvota	Kvota x 1,40
Koper	31,5	4,2	5,9
Izola	11,7	1,6	2,2
Piran	14,4	1,9	2,7
Slovenska Istra	57,5	7,6	10,8

Vir: Izvedbeni načrt RRP Južne Primorske

»Kvota« pomeni 85 % delež sofinanciranja. Pri programu razvoja obmejnih območij s Hrvaško je finančni prispevek 100 %. V okviru tega programa se prednostno financirajo projekti, s katerimi se razrešuje problematika dostopov po slovenskem ozemlju do bivališč in proizvodnih objektov ter prometna, okoljska in gospodarska infrastruktura ob meji. Do sredstev iz te prednostne naloge so upravičene tri v spodnji tabeli navedene občine.

Tabela 2: Financiranje projektov v obmejnem območju s Hrvaško, 2007-2013 (Podatki so izraženi v milijonih EUR)

Občina	Meja-km	%	Kvota 2007- 2013	Kvota 2007-2009	Kvota x 1,40 2007-2009
Koper	51,58	7,7	2,54	1,09	1,53
Piran	9,52	1,42	0,47	0,20	0,28
Hrpolje - Kozina	10,89	1,63	0,54	0,23	0,32
SKUPAJ RS	670	100	33	14,1	19,74

Vir: Izvedbeni načrt RRP Južne Primorske

Nabor projektov je bil zbran na podlagi poziva občinam in javnim institucijam. Rezultat takega načina izbora projektov je, da tudi v predlaganih prioritetnih projektih močno prevladujejo komunalno infrastrukturni projekti.

Svet regije je na podlagi pripravljenega predloga Izvedbenega načrta potrdil ožjo listo projektov, ki naj bi se financirali iz sredstev »razvoja regij« v obdobju 2007 - 2009. Možnost dopolnjevanja načrta bo predstavljalo vsakoletno usklajevanje Izvedbenega načrta. Pričakuje pa se, da bo letošnji poziv SVLR-ja pokrival obdobje 2007 - 2008.

Navajamo najprej nabore vseh projektov, nato tiste za katere je predlog povečan za 40% in nato tiste, ki so predlagani za sofinanciranje razvoja obmejnih področij s Hrvaško.

Tabela 3: Nabor projektov občin ali občinskih zavodov

NOSILEC	NAZIV PROJEKTA
MO Koper	Gospodarsko obrtna razvojna cona Sermin
MO Koper	Tehnološki park ¹⁰
MO Koper	Obnova gledališča Koper ⁶
MO Koper	Olimpijski center Koper-izdelava projektne dokumentacije ^{2,6}
Občina Izola	Prenova starega mestnega jedra v funkciji trajnostnega razvoja ⁶
Občina Izola	Kopališča, parki in sprehajalne poti ob morju - Lungomare ^{5, 6}
Občina Izola	Komunalno opremljanje izolskega podeželja
Občina Izola	Poti in parki arheološke dediščine ^{5, 6}
Občina Izola	Ureditev mirujočega prometa v starem mestnem jedru ⁷
Občina Piran	Nova prometna ureditev v občini Piran - izgradnja začasnih parkirnih mest na Fornačah ⁵
Občina Piran	Nadgraditev sistema odvajanja odpadnih in meteornih voda v občini Piran ⁸
Občina Piran	Vzpostavitev sistema trajnostnih oblik mobilnosti v Slov. Istri
Občina Piran	Celovita ureditev območja Seča
Občina Piran	Izdelava energetskega koncepta občin
Občina Piran	Prenova zgodovinsko - kulturnih objektov v mestnem jedru Pirana
Občina Piran	Prenova trgov v mestnem jedru Pirana
Občina Piran ali MO Koper	Pot zdravja in prijateljstva Parenzana
Občina Piran	Ureditev ribiških pristanišč
Občina Piran	Varna hiša na Obali
Občina Piran	Ureditev obalnega pasu od Seče do Strunjana

Vir: Izvedbeni načrt RRP za obdobje 2007 – 2009

Legenda:

- 1 - ne dosega minimalnega praga
- 2 - izven prioritet programa
- 3 - nepopoln predlog; izven prioritet programa
- 4 - nepopoln predlog
- 5 - ni dispozicije, ni načrtovalnih podatkov

- 6 - ni podano v zahtevanih obrazcih
- 7 - ni opredeljeno sofinanciranje
- 8 - ni načrtovanih podatkov
- 9 - neusklajeni zneski med načrtovanji posameznih faz projekta in skupnim obrazcem načrtovanje
- 10 - ni dispozicije
- 11 - ni nobene dokumentacije

Tabela 4: Nabor projektov drugih nosilcev. Vir: Izvedbeni načrt RRP za obdobje 2007 – 2009

DRUGI NOSILCI	Območje izvajanja	NAZIV PROJEKTA	VREDNOST PROJEKTA (z DDV) V EUR	EU SREDSTVA V EUR
RRC Koper, Inkubator d.o.o. Sežana	Regija	Krepitev regionalnih razvojnih potencialov	600.000,00	510.000,00
RRC Koper	Regija	Štipendijska shema Južne Primorske	150.000,00	-
Univ. na Primorskem, Občina Izola	Regija	Univ. kampus Livade na Primorskem	7.984.000,00	6.440.000,00
Univ. na Primorskem, Mestna občina Koper	Regija	Adaptacija Servitskega samostana in prizidava novega dela na območju ruševine	11.167.455,35	8.496.640,79
Univerz. inkubator Primorske d.o.o., Mestna občina Koper	Regija	Spodbujanje novih na znanju temelječih podjetij	360.000,00	255.000,00
Pangea	Regija	Razvojno turistična agencija za podežel. Slov. Istre (Brkinov Krasa)	193.000,00	112.583,33
Ravbar Julijana, Dodič Jadranka, Ravbar Vidmar Miha	Kras	Ustanovitev centra za nevladni sektor	246.000,00	246.000,00
Rižanski vodovod Koper	Slovenska Istra	Rekonstrukcija vodovodnih cevi Rižanskega vodovoda Koper ¹⁰	26.900.000,00	-
LU Koper	Slovenska Istra	Razvoj in širitev mreže inform. in svet. storitev ter storitev poklicne orientacije in Razvoj mreže javno dostopnih točk vseživljenjskega učenja	1.319.783,00	968.517,00
LU Koper	Slovenska Istra	Poklicno in vseživljenjsko učenje - širitev ponudbe programov in dvigovanje ravni pisnih in drugih temeljnih spretnosti	629.966,67	472.475,00
Pangea	Slovenska Istra	Etno Istra	189.500,00	110.541,65
Zaposlitveni center Papilot, zavod, Koper	Koper	Zaposlitveni center Papilot	600.264,77	138.000,00
DOPPS	Koper	Gradnja parkovne infrastr. in dokončna krajinska ureditev naravnega rezervata Škocjanski zatok	3.709.800,00	2.733.702,00
Zveza paraplegikov Slovenije	Piran	Izgradnja nastanitvenega dela in pokritje bazena - Pacug	2.805.532,00	1.402.766,00
SKUPAJ REGIJA			20.454.455,35	
SKUPAJ KRAS			246.000,00	
SKUPAJ SLOVENSKA ISTRA			36.154.846,44	
SKUPAJ			56.855.301,79	

Tabela 5: Projekti, ki ne dosegajo minimalnega praga.

DRUGI NOSILCI	Območje izvajanja	NAZIV PROJEKTA	VREDNOST PROJEKTA (z DDV) V EUR
Univ. na Primorskem, Znanstveno raziskovalno središče Koper	Regija	Spodbujanje socialne vključenosti (okrepitev soc. vključenosti in boj proti diskriminaciji) ^{6,7}	6.486,00
Univ. na Primorskem, Znanstveno raziskovalno središče Koper	Regija	Spodbujanje socialne vključenosti ^{6,7}	6.486,00
Papilot	Koper	Zavod za spodbujanje in razvijanje kvalitete življenja	121.731,50
Občina Hrpelje-Kozina	Občina Hrpelje-Kozina	Dom starejših občanov Kozina ¹⁰	125.000,00
Občina Izola	Občina Izola	Parenzana - muzej	140.400,00

Vir: Izvedbeni načrt RRP za obdobje 2007 – 2009.

Tabela 6: Projekti za katere je predlog povečan za 40%

NOSILEC	NAZIV PROJEKTA	VREDNOST PROJEKTA (z DDV) V EUR	EU SREDSTVA V EUR
MO Koper	Gospodarsko obrtna razvojna cona Sermin	16.573.307,52	5.900.000,00
		16.573.307,52	5.900.000,00
Občina Izola	Prenova starega mestnega jedra v funkciji trajnostnega razvoja	784.170,00	666.544,50
Občina Izola	Kopališča, parki in sprehajalne poti ob morju - Lungomare	1.350.000,00	1.147.500,00
Občina Izola	Komunalno opremljanje izolskega podeželja	1.118.344,00	385.955,50
		3.252.514,00	2.200.000,00
Občina Piran	Nova prometna ureditev v občini Piran - izgradnja začasnih parkirnih mest na Fornačah	2.621.842,00	2.097.473,60
Občina Piran	Nadgraditev sistema odvajanja odpadnih in meteornih voda v občini Piran	5.664.000,00	603.000,00
		8.285.842,00	2.700.473,60
SKUPAJ		41.278.889,52	18.700,00

Vir: Izvedbeni načrt RRP za obdobje 2007 – 2009, priloga.

Tabela 7: Projekti, ki so predlagani za sofinanciranje razvoja obmejnih področij s Hrvaško.

NOSILEC	NAZIV PROJEKTA	VREDNOST PROJEKTA (z DDV)	EU SREDSTVA
MOK	Vodovod Zazid	2.174.201,30	1.530.000,00
Občina Hrpelje Kozina	Zagotavljanje požarne varnosti na obmejnem območju	926.000,00	540.000,00 ¹
Občina Piran	Nadgraditev sistema odvajanja odpadnih in meteornih voda v občini Piran	280.000,00 ²	280.000,00
SKUPAJ		5.464.064,30	2.350.000,00

Vir: Izvedbeni načrt RRP za obdobje 2007 – 2009, priloga.

2.5.1.2 Razvojni program podeželja za območje občin Koper, Izola in Piran

V nadaljevanju prikazujemo evidentirane projekte v okviru Razvojnega programa podeželja in sicer tako projekte skupnega značaja kot individualne projekte. Kot kaže prikaz je projektov izredno veliko in so razpršeni. Tudi niso razdelani z vidikov koncepta trženja ne kulturne dediščine podeželja ne trženja bio kmetijstva oz. drugih dopolnilnih kmetijskih dejavnosti.

I. Nabor možnih projektov skupnega značaja:

Produkti živiloreje

7.1.1.1. Pašna živiloreja. Študija; strokovna preveritev normativov glede obremenitve živali na hektar, divulgacija podatkov med prebivalstvom podeželja. Izgradnja klavnice. Uskladitev predpisov o pašništvu

7.1.1.2 Park avtohtonih živali Razvoj avtohtonega istrskega goveda Boškarin - živalske

7.10.6.2. Predelava mleka v zaledju

7.11.1.3. Preprečevanje zaraščanja zaledja

V pripravi je odlok o proti požarni paši, ki bi zmanjšal število požarov in ohranil kulturno krajino.

Produkti kmetijstva

7.1.1.3. Razvoj ekološkega kmetijstva. Vzpostavitev posameznih eko vasi. Ekološko kmetovanje.

7.9.2.0. Izobraževanje, usposabljanje. Področja vinogradništva, oljkarstva, predelave, zaščite ter storitve prognostične

službe. Študija; analiza ustreznosti uporabe kmetijske mehanizacije pri uporabi škropiv za varstvo rastlin

7.1.2.2. Pridelava deficitarnih kultur

7.2.1.2. Revitalizacija gojenja oljk in fig

7.3.1.1. Zaključek izgradnje namakalne infrastrukture za vrtnarstvo

7.3.1.2. Komasacija Mavraške vale

Trženje

7.2.2.1. Tržnica Slovenske Istre Na obali centralno tržnico za Slovensko Istro

7.2..2.1 Center za trženje območja

Vzpostaviti regionalni center za trženje območja in vseh pridelkov, celotne turistične ponudbe podeželja, naravne in kulturne dediščine.

Občine Krajevne skupnosti, LAS razvojna agencija in centri, zasebniki, UP

7.2..2.1 Promocija podeželja z uporabo komunikacijskih orodij

Postavitev internetnih strani za promocijo ponudbe, tisk brošur in drugega promocijskega materiala,oglaševanje v časopisih,izdelava CD-jev, prisotnost Občine, RRC Krajevne skupnosti, LAS razvojna agencija in centri,zasebniki, UPna sejnih.

7.2.2.1 Razstavno degustacijski prostor za številne tipične pridelke in izdelke podeželja z možnostjo prodaje

7.2.2.2. Trženje blagovnih znamk na Projekt trženja kakovostnih pridelkov in produktov predelave, blagovna znamka Istra, Mediteran. Trženje turistične ponudbe podeželja.

7.2.2.2. Ekološka tržnica Postavitev regionalne ekološke tržnice oziroma

7.2.2.2. Zaščita tipičnih pridelkov in izdelkov

7.2.3. Informacijske točke in izobraževalna strukture za gradnje in gospodarjenje z objekti

Središča in skupine "vseživljenjskega" izobraževanja:

7.2.3.2. Ureditev zapuščenih vaških objektov, skladišč za prodajo in promocijo proizvodov.

Možnost razstav ter uvedba vaške tržnice

7.5.1.2. Dopolnitev označitve ponudnikov na vinski cesti, promocija

7.9.1.0. Radio podeželje

7.9.1.0. Informacijsko središče

7.9.1.0. Organizacija in izvedba izobraževanj

Investiranje za razvoj objektov kulturne dediščine

7.5.1.2. Muzej na prostem Postavitev muzejske zbirke na prostem:

istrsko kamnito hišo,orodja, oprema: plugi, brane, škropilniki, voz. Kamnite škarpe, terase v naravnem okolju.

7.7.1.1. Ureditev vaškega jedra Šmarij in razvojni programi v KS Šmarje.

7.7.2.0. Ureditev lokalnih predpisov in prostorskih aktov

7.8.1.0. Delavnice za Osnovnošolce za varstvo okolja, in varovanjem kulturne dediščine,...

7.8.1.1. Krajinski park Dragonja –razvojni program in načrt upravljanja

Vzpostavitev statusa parka, izdelava načrta upravljanja, ureditev tematskih poti, počivališč in parkirišč ter info centra.

Porečje Dragonje in Rokave Od 2003 dalje.

7.8.1.1. Krajinski park Strunjan načrt upravljanja, organizacijske strukture

Načrt upravljanja, gradnja, obnova in vzdrževanje infrastrukture za obisk parka, komplementarni programi in infrastruktura za naravovarstveno, kulturno, kmetijsko in turistično dejavnost.

7.8.1.3. Trajnostni razvoj podeželja

Projekt Izobraževanje eko systemskega pristopa in trajnostnega razvoja podeželja

7.8.1.4. Obnova kalov Izbor lokacij, izdelava smernic obnove, obnova in promocija

Investiranje za razvoj trženja in turizma

7.4.1.1. Sušilnica za mesne izdelke

7.4.1.2. Spodbujanje dopolnilnih dejavnosti

Investicija v vaško gostilno in vinsko klet

7.4.1.3. Izboljšanje obrti ter akterjev, ki dopolnjujejo turistično ponudbo na podeželju.

7.5.1.1. Trajna kakovost podeželskega turizma Proučiti pomembnejše vidike za vzpostavitev in doseganje trajne kakovosti izdelkov in storitev na podeželju

7.5.1.2. vzpostavitvi promocijsko turistične agencije.

7.5.1.2. Ureditev info centrov in info točk

7.6.1.0. Poenostavitev in izboljšanje pravnega okolja za podjetništvo na podeželju
Omogočanje ustreznih, bolj dostopnih pogojev za vzpostavitev podjetništva na podeželju.

7.6.1.1. Projekt promocije Večja promocija istrske

Istrske vinske ceste vinske ceste (publikacije, nastopi na sejnih, ...).gospodarstva

7.6.2.2. Tematske poti Postavitev označevalnih tabel po tematskih poteh, ki

Izdelava načrtov za vodnike po poteh. Ureditev razgledišč in parkirišč, aktivnosti promoviranja in dopolnjevanja vsebin ter mreženja vzdolž poti

7.5.1.2. Eko park Kras Ustanovitev parka na slovenskem in hrvaškem
območju (športni inturistični del, info točka)

7.5.1.2. Ureditev konjeniškega centra – hipodrom

7.5.1.2. Postavitev avtokampov

7.5.1.2. Ureditev konjeniških poti

7.5.1.3. Dopolnilne dejavnosti v turizmu Investicija v turizem kot dopolnilno dejavnost -
nočitvene kapacitete – historik hotel, obnova stare kamnite hiše, novogradnja, dozidava.

7.5.1.4. Uvedba t.i. razpršenih hotelov

7.10.2.0. Izgradnja kanalizacijskega sistema

7.10.2.0. Izgradnja lokalnih čistilnih naprav Abitanti, Pregara, zaselki vasi Sv. Peter

7.10.2.0. Biološka čistilna naprava

7.10.5.0. Obnovljivi viri energije- pilotne kmetije

7.10.5.0. Boljša energetika na podeželju

7.10.6.1. Ureditev vaških centrov, obnova vasi Topolovec, Pregara, drugo.

7.10.6.1. Padna 29, »Stara hiša« Ohranjena kmečka hiša ohranjena v celoti, z vsem pohištvo in ostalimi predmeti.

7.11.1.4. Povečanje protipožarne varnosti v naravi, izločiti površine, ki so protipožarne pasovi.

7.11.2.0. Preoblikovanje prostorskih aktov. Izdelava strokovnih podlag in aktivnosti za usklajevanje s potrebami trajnostnega razvoja podeželja (planski akti, izvedbeni PUP-i)

7.11.2.0. Tipski projekti za gradnjo objektov

7.11.2.0. Opredelitev lokacij za kmetijska gospodarstva izven območij naselij.

7.12.1.0. Ustanovitev regionalne institucije za razvoj podeželja

Potreba po instituciji za izvajanje pomoči posameznikom pri pripravi projektov, nudenju pravočasnih informacij

7.12.2.0. Celovit razvoj tipičnih kmetijskih izdelke (TPI) slovenskega in italijanskega obmejnega območja, ki so pridelani na okolju prijazen način ter izboljšati učinkovitost njihovega trženja. Pokrajina Gorica, Pokrajina Trst

II. Nabor možnih projektov individualnega značaja, 2007-2013:

Kmetijstvo

7.2.1.1. Ureditev namakalne naprave na kmetiji, Koromači

7.2.1.1. Postavitev ogrevanega rastlinjaka 2600 m² Nova vas

7.2.1.2. izgradnja skladišča z zorilnico kakija, Bertoki - Prade

7.2.1.3. Novogradnja kleti ali prenova kleti Krkavče, Popetre

7.2.1.3. Ureditev turistične kmetije z vinotočem, obmorskega tipa Reparac, Pregara, zaledje Izole, Dragonja, drugo

7.2.1.4. Ureditev oljčnega nasada, društva Krkavče

7.2.1.5. Ureditev rastlinjakov in cvetličarstva Škofije

7.4.1.0. Postavitev vinskih kleti za staranje vina (v lesenih sodih, ureditev degustacijskih prostorov oz. eko turizmov. Barižoni, Ankarani, Gažon, Šmarje, Osp

7.4.1.0. Živinoreja, ovčereja Potok, Stepani, Podgorje, Socerb, drugo

7.4.1.1. predelave suhomesnatih izdelkov, jahalnega turizma, parka avtohtonih živali, predelave medu, kmečkih turizmov (tudi mlin), živinoreje/ovčereje, sladkovodnega ribogojstva Dragonja, Hrastovlje, Škocjan, Podgorje, Potok, Socerb, Stepani, drugo

7.4.1.2. Turistična kmetija, kmečki turizmi Čentur, Truške, Župančiči, Kastelec, Marezige, Grintovec, Krkavče, Gračišče, Abitanti, Belvedur, Dragonja, drugo

7.4.1.3. Spodbujanje Investicija v gradnjo za domače obrti in storitvenih dejavnosti prostorov za: prodajo na domu, skladiščenje oziroma spravilo, predelavo kmetijskih pridelkov, kleti, oljarne Padna.

7.5.1.0. Obnova poljskih hiš za namestitve obiskovalcev v vinogradih, prenova opuščene domačije za turistično ponudbo: sprejemno pisarno za obiskovalce, informativni center, turistična prenočišča in gostinsko ponudbo (npr. Abitanti).

7.5.1.2. Spodbujanja razvoja konjenišstva, povečanje turistične ponudbe, oblikovanje turistične dejavnosti v stari zapuščeni kmečki hiši (npr. Labor št. 35, Podpeč št. 35, Pregara, hiša b.š. ob št. 19) - vinska klet, kmečka kuhinja, prenočišča, gostinstvo, adaptacije za namene turistične ponudbe Pomjan, Labor, Podpeč, Pregara, drugi kraji

7.6.1.2. razvoj specifičnih obrti. Razvoj sladkovodnega ribištva. Ribiška družina.

7.7.1.1. Priprava razvojnih programov za KS Občina Šmarje, drugi kraji 2007-2013

7.8.1.0. Delavnica za varstvom okolja z varovanjem kulturne dediščine ipd.

7.10.6.1. Pregara, domačija Solari v zaselku Reparec

Obnova posameznih starih domačij, kulturnih spomenikov za namene prenočišč (sobe, apartmaje, ponudba hrane)

7.10.6.2. Obnova starih hiš za turistične, kulturne namene. Ureditev večnamenskega prostora za športne prireditve, vključno z gostinskim delom, možnost ponudbe bio izdelkov. Šared, Predloga, Rakitovec, Šmarje, drugi kraji.

Pomembno je nadgraditi in tudi povezati dosedanje aktivnosti in rezultate programov CRPOV in programov razvoja podeželskih razvojnih jeder. Treba je povezati razdrobljene projekte in vanje umestiti valorizirano kulturno in etnološko dediščino podeželja ter vgraditi vsebine tudi v razvoj eko kmetij in eko turističnih območij Slovenske Istre. Študija izvedljivosti pa je most za vzpostavitev potrebnega managementa, da se zagotovi tudi potrebne organizacijske in informacijske potenciale območja. Vse navedeno priča, da bo največje tveganje vse prevelika razpršena atomiziranost in veliko tveganje, da bo povpraševanje po financiranju preseglo ponudbo iz Leader programa; po napovedih zgolj 100.000 EUR.

3. NAČIN EVALVACIJE (OVREDNOTENJA) UČINKOVITOSTI POSAMEZNIH REZULTATOV ŠTUDIJE IZVEDLJIVOSTI

3.1 Značilnosti podeželja Slovenske Istre

Čeprav Slovenska Istra sodi med gospodarsko najbolj razvita območja v Sloveniji, njeno podeželje ni gospodarsko razvito, kot bi lahko bilo glede na potenciale dediščine. Pri tem še posebej izstopa s svojimi bogatimi razvojnimi potenciali, ki izhajajo iz ugodne geostrateške lege ob morju. Obenem pa je območje v osrčju srednje Evrope, kar je zgodovinsko in dandanašnji narekovalo ugoden gospodarski in kulturni razvoj, ki se je dodatno bogatil s pestrostjo mednacionalnih vplivov več narodov, ki tu živijo.

Posebnost obravnavanega območja je obmejna lega z državo Hrvaško, območje pa je v vsej pretekli zgodovini bilo neločljivo povezano z bližnjimi kraji v Istri, ki sedaj ležijo na hrvaški strani. Enotni prostor tako v infrastrukturnem, zgodovinskem, kulturnem, ekonomsko socialnem in etnološkem smislu je še zlasti aktualen sedaj, ko se meje v EU podirajo in različni programi (med drugim tudi Interreg) podpirajo obstoj projektov čezmejnega sodelovanja. Istra na severozahodu meji na tržaško ozemlje in na dve italijanski občini Milje in Dolina, prav zaradi preteklih skupnih navezav in zgodovinskega razvoja ohranja tendenco gospodarskega in družbenega prekmejnega povezovanja. Skupno sodelovanje se odraža poleg osnovnega političnega in kulturnega nivoja ter delovanja na področju narodnostnih manjšin še na področjih turizma, komunalne in prometne infrastrukture, pa tudi znanosti in različnih vrst gospodarskih dejavnosti.

Dosedanji gospodarski razvoj podeželja Slovenske Istre se je odražal v izrazitem zaostajanju za naglo rastjo in urbanizacijo ozkega priobalnega pasu. Več faktorjev je vplivalo na ekonomsko propadanje vasi in podeželja v kratkem obdobju po vojni. Mednje sodijo tudi pomanjkanje celovitega in načrtnega pristopa ohranjanja in oživljanja podeželja, strateško naravnane poselitvene politike in pomanjkanje smiselno oblikovane politike urejanja prostora in preobrazbe vasi. Naselja so umirala v kvantitativnem in kvalitativnem pomenu, v veliki meri je v njih ostalo staro in ekonomsko ter delovno manj sposobno prebivalstvo. Značilnost naselij je majhna samooskrbnost in odvisnost prebivalstva od občinskega središča v oskrbnem in zaposlitvenem pogledu. Poleg tega tudi zemljiško posestna struktura ter majhna velikost kmečkih gospodarstev in razdrobljenost posesti vplivata na nekmečki značaj naselij. Prevladuje delež polkmečkih gospodinjstev in izrazite dnevne delovne in šolske migracije.

Obravnavano območje Slovenske Istre predstavlja v novejši povojni zgodovini enovit geografski, ekonomski, kulturni in socialni prostor, ki je bil skozi zgodovino večkrat sestavni del širših ekonomsko političnih in kulturnih aglomeracij, ki so segale proti jugu in vzhodu na ozemlje hrvaške Istre in ostala območja v Sloveniji, proti zahodu pa preko Trsta na ozemlja italijanskih

provinc. Zgodovina je sicer z vojnami postavljala meje in zapirala narode, novodobna politična in gospodarska dogajanja. Trendi sodobne Evrope z odpiranjem mej pospešujejo sodelovanje med državami, krepijo fizične, ekonomske in kulturne stike med narodi in rezultat teh dogajanj so tudi skupni projekti, ki nastajajo v čezmejnih območjih.

Bistvene značilnosti prostora Slovenske Istre se kažejo v:

- Geostrateški legi (lega v srednjeevropskem prostoru, prisotnost pomembnih evropskih prometnih koridorjev, obmorska lega – mediteranska lega, prisotnost različnih zgodovinskih vplivov in kultur (slovanski, romanski, ...).
- Izjemni in specifični naravni in kulturni dediščini: poleg obalnih mest še Kraški rob, Bržanija, Šavrinsko območje, dolina Dragonje, soline, kulturno zgodovinski objekti, tipična istrska arhitektura z dragocenimi elementi suhozida.
- Zgodovinskem razvoju, ki je specifičen za slovenski del Istre (razvoj Kopra kot centra Istre pod Benečani, območje različnih prometnih in trgovskih poti iz notranjosti Slovenije na morje, prodaja podeželskih proizvodov v obalna mesta in Trst).

Poleg drobnega gospodarstva in specifičnih vrst kmetijstva je ravno turizem tista dejavnost, ki na podeželju Slovenske Istre nudi največje potencialne razvojne možnosti, po drugi strani pa je pretekli nagel razvoj neposrednega obalnega pasu privedel do spoznanja, da je potrebno kakovostno preoblikovati tudi turistično ponudbo tega prostora in sanirati obstoječe stanje. Zato so v zadnjem obdobju tudi večje turistične organizacije in ekonomski subjekti s področja turizma posegli po možnostih dopolnitve lastne osnovne »železne« ponudbe (morje, sonce, prenočišče) z dopolnilno ponudbo, ki jo nudijo različne tematske in rekreativne poti, vinske poti in podeželje nasploh. Ta ponudba je preskromna.

Območje Kraškega roba je edinstveno tako v pogledu naravne in kulturne pričevalnosti, geostrateško in ekonomsko pa se navezuje predvsem na slovenski obalni prostor (Koper), veliko skupnih značilnosti pa ima tudi s Krasom. Tu se izpostavlja navezava tega območja s sosednjim območjem na italijanski strani, kjer dominira dolina Glinščice s podobnimi naravovarstvenimi elementi in statusnimi opredelitvami, ki obenem pogojujejo specifične vidike razvoja. Čeprav območje Kraškega roba kljub naravovarstvenim ukrepom in režimom še nima dokončno potrjenega statusa naravnega parka, bo bodoči ekonomski razvoj tega, sicer ruralnega prostora, temeljil na izrabi številnih visoko kvalitetnih elementov, ki jih nudi naravna in kulturna dediščina ter geostrateška mikrolokacija prostora. Drugo zanimivo območje zaledja slovenske Istre predstavlja šavrinski del, kjer grebenski predel kot komunikacijska os s pomembnejšimi tipičnimi istrskimi naselji ponuja izjemne lokacije kulturnih in naravnih vrednot, razglednih točk...

Našteta dejstva uvrščajo območje Slovenske Istre in njeno podeželje med svojstvene lokacije v smislu:

- nadaljnjega gospodarskega in kulturnega razvoja

- potencialnih možnosti in trženja vseh potencialov območja
- oblikovanja specifične destinacijske turistične ponudbe in enovite blagovne znamke.

Ne glede na sicer ugodno sliko, ki jo v gospodarskem in družbenem razvoju prikazujejo obalne občine že vrsto let, ostaja njeno zaledje ves povojni čas gospodarsko, zlasti pa demografsko nerazvito. V veliki meri so še vedno prisotni procesi deagrarnizacije, negativne stopnje rasti števila prebivalstva in praznjenja vasi ob postopnem propadanju kulturne in etnološke dediščine ter identitete območja. Občine so skušale negativne trende razvoja podeželja zaustaviti z izgradnjo osnovne prometne in komunalne infrastrukture, zlasti pa z vzpostavitvijo temeljnih bivalnih pogojev (npr. izgradnja vodovodnega in telefonskega omrežja). Na tak način so uspele pozitivno vplivati na nekatere pomembne dejavnike ohranjanja življenja na vasi, predvsem pa se je omogočilo mešanemu tipu gospodinjstev, ki prevladuje na tem območju, boljše pogoje bivanja in dostopnosti do službe. Z izgradnjo infrastrukture, z investicijami v kulturno sfero (izgradnja in obnova kulturnih - združenih domov) in deloma družbeno sfero (npr. osnovno zdravstveno varstvo) ter ob samoiniciativnem nastajanju osnovne gostinske, trgovske in etnološke ponudbe (gostilne in gostišča, trgovine, vinske ceste, razstave in etnološke prireditve) pa je prišlo tudi do povečanega zanimanja "od zunaj" za obisk in bivanje na tem podeželskem delu občine.

Kljub dejstvu, da se je v zgodnjem povojnem obdobju podeželje v Slovenski Istri v veliki meri poselitveno izpraznilo in da se je začel trend nazadovanja in propadanja vasi, so se začele razmere v sedemdesetih in še zlasti v osemdesetih letih izboljševati, tudi zaradi izgradnje osnovne infrastrukture. V razvojnem pogledu je prišlo tudi do spoznanja, da je potrebno preveč urbanizirani in populacijsko in gospodarsko preobremenjeni ozki obalni pas razbremeniti, na račun zaledja in podeželja občin. V času, ko se je zaledje Slovenske Istre skoraj v celoti opremilo z vodovodom, elektriko, telefonom, z dokaj ustrezno prometno infrastrukturo, ne pa še v celoti s primernim komunalnim (kanalizacijskim) omrežjem, se postopoma zmanjšuje negativni trend rasti prebivalstva, zaradi ekonomskih, socialnih in drugih razmer pa se vse več družin odloča za stalno naselitev na podeželju. K oživljanju teh krajev je pripomogel tudi pojav »vikendaštva«, ki je zlasti prisoten v zadnjih nekaj letih.

Nov je tudi način razmišljanja. Tako se postavlja poleg standardnega razvojnega vzorca podeželja, ki temelji na kmetijstvu, na prvo mesto razvoj turizma na osnovi trženja naravnih in kulturnih značilnosti in razvoj komplementarnih dejavnosti kot so: drobna obrt, kmečka obrt, kmečki turizem, šport in rekreacija, lovstvo, kulinarika,...

Pokazala potreba po izgradnji tematskih poti, izgradnji ustreznih nočitvenih kapacitet, postavitvi info točk, obnovi kulturnih spomenikov, obnovi objektov za društvene in družabne aktivnosti, obnovi centrov vasi, izboljšanju videza naselij, postavitvi meril in režimov varovanja naravne in kulturne dediščine in še kaj.

Vse bolj uveljavlja spoznanje, da vsebuje zaledje Slovenske Istre ogromne in izjemne razvojne potenciale, ki omogočajo ohranjanje ali celo povečanje števila prebivalcev na tem območju, njegov ekonomski in socialni status, predvsem pa vizijo nadaljnjega ekonomskega in družbenega razvoja.

3.2 Identiteta Slovenske Istre

Razvojni motiv za podeželje Slovenske Istre je uveljavitev identitete območja - prostora Slovenske Istre, na kateri mora temeljiti nadaljnji gospodarski in družbeni razvoj teh krajev zato, ker deluje povezovalno.

Uveljavitev istrske identitete kot temeljnega motiva poudarja specifičnost območja istočasno pa je s »političnega« vidika prepotrebna razvojna maksima prav za to območje, ki je po drugi svetovni vojni izgubilo avtohtono prebivalstvo in je zaradi svoje lege in odpiranja mej v Evropi, zaradi rasti pojava vikendaštva in nakupa zemljišč ter mlačnosti lokalne politike in prebivalstva na sploh zelo na udaru. Da se zaperstavi morebitnim negativnim razvojnim scenarijem tudi na podeželju Slovenske Istre, je treba utrjevati zavest in identiteto pri ljudeh – prebivalcih- o vrednotah tega prostora in o njegovemu varovanju in ohranjanju. Drugi mehanizmi: državna regulativa, ekonomski mehanizmi in prostorska regulativa tega ne zmorejo.

V času divje urbanizacije podeželje naglo izgublja svojo specifiko, s tem pa izginja tudi njegova pričevalna identiteta. Če želimo ohraniti spomin na pomemben del kulturne preteklosti je tudi bistvenega pomena, da se vas z okolico že od začetka obravnava kot celota. Eden od ključnih dejavnikov je tudi sodelovanje z domačini (lastniki), ki morajo biti vključeni v projekt ves čas njegovega trajanja.

Še posebej je treba pri strateških usmeritvah tega prostora in razvojnih scenarijih upoštevati, da je Slovenska Istra poleg strateške lege tudi potencialno zelo privlačno območje za bivanje. Tako prihaja in še bo do velikega povpraševanja po nepremičninah. Po drugi strani se odpirajo možnosti za načrtovano »pridobitev« visoko kvalificiranih strokovnjakov na Obalo, kar bo skupaj z razvojem univerze pripeljalo do naglega razvoja storitve kvartarne sfere, struktura kadrov pa bo zahtevala bivalno okolje z zaledjem kulture, športa in sprostitev. V tem kontekstu je treba gledati na globalni razvoj podeželja Slovenske Istre. Razbremenil se bo obalni pas, in to na račun zaledja, dolgoročno uravnovešeni razvoj Slovenske Istre v celoti pa bo dolgoročno izkoristil razvojne potenciale.

Na teh osnovah pa se izpostavi tudi potreba po pozicioniranju identitete Slovenske Istre in njenega podeželja zato, ker jo ne nazadnje zahteva pristop strategije sodobnega globalnega trženja. »Istrstvo mi pomeni specifično obliko humanizma, mediteranskosti, s posebno kulturo obarvano odprtost, radoživost in prijateljstvo. Vse to pa so vrednote, ki jih bo človeštvo, tu in

drugje, kot protiutež tehnološke komponente življenja vse bolj cenilo in potrebovalo. Istrstvo se lahko ohrani le ob zavestnem, čutnem in čustvenem stiku s to zemljo in morjem, z njeno kamnito in živo kulturno dediščino in njenimi novimi oblikami - predvsem pa z živim medčloveškim stikom njenih prebivalcev. Pričevanja in kultura preteklosti je lahko močna spodbuda in impulz za iskanje istorodnih a sodobnih oblik druženja in ustvarjanja. (I. Pribac, Istrstvo - dileme in možnosti, simpozij Umag, 1998, www.sredisce-rotunda.si). Pomembno je branje pisateljev Guida Miglia in Fulvia Tomizza.

V globalizaciji, ko ponudba daleč presega povpraševanje, narašča potreba po individualnosti, po specifičnostih prav posebne dodane in izvirne vrednosti. Kulturna dediščina podeželja Slovenske Istre prenaša kot most iz zgodovine v prihodnost vse te potenciale. Gre za teme in predmete, ki so ostali nedotaknjeni, izvorni, endogeni potenciali in resursi kulture in kulturnega turizma. Gre za lokalno in pomembno nacionalno in skupno Evropsko dediščino. Gre za pomembne pomnike in prenašalce informacij znanj, obrti, poslov, arhitekture, gastronomije, itd. zgodovine in znanj človeških virov, na katerih resursih sloni enkratna in neverjetna priložnost, ki je lahko vzorčni primer, n.pr. kako prikazati, povedati, itn. največ in najboljše zgodbe n.pr. o deželi Šavriniji.

Zato študija izvedljivosti tudi napotuje na programiranje vsebine, saj prave teme privedejo do optimalnih rezultatov. Torej – študija izvedljivosti mora za osredotočenje ukrepanja ponuditi tematski okvir.

3.3 Tematski okvir

Določitev tematskega okvira je pomembna zato, ker se v tem okviru definirajo vsebine, kaj ponuditi obiskovalcem. V tem istem okviru poteka tudi delo različnih strok in se interdisciplinarno sinergično povezujejo. Ta tematski okvir je portal, ki vodi do identitete podeželja dediščine Slovenske Istre.

Predlaga se naslednje teme (vsebine programov/projektov/aktivnosti):

A Podeželje – izhodišče za različne možnosti. Parki in urejena krajina, površine na podeželju za prostčasne oz. t.i. outdoor aktivnosti (šport in ostalo).

B Arhitektura, arheologija in nepremičnine(vasi, hiše, vodnjaki,..).

C Aktivnosti za ekonomsko preživetje in po sledi izobrazbe prebivalcev, kmetijstvo, obrti, znanosti in zdravilstva.

D Spletišče raznih poti.

E Inovativnost in kreativnost: zasnovati nekaj novega in posebnega – Umetnost, znanje in kultura.

Okvir pa se prične polniti z vsebinami (z zamislimi za dobre projekte in zgodbe), ko se prisluhne pričevanjem dediščine⁶. Na tak način se pričanja razumeti, kako so živeli in kakšne vrednote so bile ljudem pomembne. Do dediščine vodijo: ustno izročilo, pisani viri, obrt, arhitektura, itd. Pomembna pričevanja dobimo iz starih knjig; v primeru Slovenske Istre pa izredne zanimivosti celo iz statuten mest Koper, Izola in Piran; vsi statuti teh mest so zelo stari in so sami tudi pomembna dediščina.

V takšnem kontekstu in ozadju dogodkov ima okvir za vsebinske teme⁷vlogo portala identitete, ki nastavlja ogledalo življenju Istrana v podeželju Slovenske Istre. /Nepremičnine, s še tako bogato arhitekturno dediščino so mrtve, če jih ne spremlja ustrezna pripoved o tem, kako so

⁶ V slovenski Istri je bilo v zgodovini podeželje del mestnega obzidja (tako pričajo najstarejši slovenski statuti, t.j. iz leta 1230 Koprski statut oz. iz leta 1380 tisti novejši, ki je tudi ohranjen in je v Benetkah in piranski, ki ima celo 350 strani pripovedi o tem, kako so živeli). / Koprsko univerzitetno Znanstveno raziskovalno središče je v sodelovanju s tremi obalnimi občinami in hrvaško istrsko županijo natisnilo faksimile starega piranskega in izolskega statuta. Gre za pomemben prispevek k ohranjanju, prenovi in popularizaciji dragocenih najstarejših mestnih dokumentov. Faksimile in spremno besedo piranskega statuta iz leta 1384 in izolskega iz leta 1360, ki mu je dodana še kompletna transkripcija, je ZRS Koper izdalo ob izdatni pomoči evropskih sredstev v okviru projekta Srce Istre (pobuda Interreg IIIA, Slovenija-Hrvaška-Madžarska)/.

Obmorska mesta Slovenske Istre – in to skupaj s podeželjem – pa imajo antično tradicijo, si sama vzpostavljajo avtonomijo in pravni red, kot večina mediteranskih krajev. Podeželje je namreč imelo kam prodajati: Koper je bil vojaško in politično središče, Piran gospodarsko pristanišče, Izola ribiško mesto. Z njimi se prenaša tradicija grških polisov, ki se je nadaljevala v rimskih municipijih in od tam prešla v srednji vek do naših obalnih mest ...Statuti so v mestni kulturni dediščini najbolj otipljiv dokaz antične dediščine, saj se iz njih zrcali kulturno pravna civilizacijska dediščina Istre. Iz statuta razbiramo ritem tedanjega življenja in so ne le zgodovinarjem nadvse dragocen vir ko se snuje vsebine v tematskem okviru dediščine. Če piše, da so smeli na piranski tržnici prodajati kruh in da je moral biti vsak hlebec žigosan, ne le izvemo, da sta bili prodaja in peka kruha urejeni, da so pobirali davke in imeli nekakšen sanitarni nadzor, ampak so zapisali več kot dragocen izvor, še bolje vrelec zamisli za dogodke, zgodbe in aktivnosti, ki pritegnejo obiskovalce.

Kako je potekala prodaja rib, varovanje mesta, kakšni so bili odnosi med ljudmi, ... O vsem tem pišejo knjige. V beneški Istri je imel Koper najpomembnejšo vlogo, z zaledjem vred. Razbrati je mogoče, kako so trgovali, sklepali kupoprodajne pogodbe za nepremičnine. Ni bilo trdega fevdalnega reda. Istrsko pravo je bilo malce podobno sicilijanskemu, po katerem sta zakonca kot brat in sestra in je po moških dedoval moški, po ženskah pa ženska. Še zdaj je v določenih istrskih krajih v veljavi, da hči deduje po materi. Statut govori tudi o trgovskih združbah. En trgovec ali več trgovcev se je povežalo s prevoznikom, investirali so v posle in odpeljali blago v Aleksandrijo. Tu je možno zaslediti tudi začetke zavarovalništva in davčne politike. Piran je bil najbogatejše mesto v Istri. Predvsem zaradi soli, oljkarstva, vinogradništva in ribištva. V tistem času je prišlo tudi po tisoč Martinov Krpanov na dan v Koper. K morju so tovorili brusne kamne, kosti, les, pšenico in žitarice, v notranjost pa sol, olje, vino, čezmorsko blago. Med XIII. in XVI. stoletjem je bilo to bistvo istrske ekonomije. Nekaj malega so vozili tudi z vozovi. Ker so bile ceste slabe so bile mule zelo pripravne. Iz izolskega statuta /Izolski statut pa je nastal pod vplivom koprškega in piranskega/ je mogoče razbrati, da so se ukvarjali so se z oljkarstvom, vinogradništvom in v majhnih solinah celo pridelovali sol (kar malokdo ve).

⁷ Tematski turizem, sledenje in obiskovanje po tematikah je postal v globalnem turizmu vse pomembnejši koncept. Na ta način tudi pristopa EU projekt TRANSROMANICA, ki naj bi spodbujal združevanja kulturnega turizma skupne evropske romanske dediščine. Romanika zato, ker so med leti 950 in 1250 regije in države prvič v zgodovini Evrope v umetnosti in arhitekturi razvila večplasten, a enoten slog. TRANSROMANICA si zato prizadeva postaviti v ospredje skupne zgodovinske korenine in zasnovati, uveljaviti in tržiti nadnacionalno kulturno pot, ki povezuje znamenitosti romanike v partnerskih regijah: od Saške-Anhalt, Turingije, Modene, Parme in Ferrare do Koroške v Slovenijo.

ljudje živeli, kako so čutili, kako čustvovali, razmišljali, kakšne potrebe so imeli – skratka – kakšen je bil in je v primerjavi z dandanašnjim dnem sistem vrednot/.

Na koprskem se stikata Srednja Evropa in Mediteran. Slovenija je stičišče romanskega, slovanskega in germanskega sveta. Na njenih mejah se mešajo jeziki in kulture, pretakajo se čez mejo v eno ali drugo smer, podobno kot njeni razgledi in njena geografija – izmenjavajo in združujejo se gorata območja, kraške doline in obala severnega Jadrana. Zgodovina tega območja, še posebej pa zahodnih meja, proti morju in Italiji, je zgodba o stikih, izmenjavah, pa tudi sporih.

Treba je upoštevati, da je že država Slovenija v razmerah globalizacije zelo majhna in ranljiva; kaj šele Slovenska Istra. Zato je pomembno da se lahko na obstoječih potencialih dediščine zasnujejo centri znanja (kako delati) in centri odločanja (kaj, na kakšen način), kar lahko razvije podeželje Slovenske Istre v svojo enkratno prednost. Zato v nadaljevanju najprej valorizacija, katere teme tega okvira so projekti že udejanjili, nato katere teme udejanjajo in nato predlog mreže za razvoj destinacije podeželja Slovenske Istre.

3.4 Katere teme okvira identitete Slovenske Istre so pretekli projekti že udejanjili?

Katere od petih navedenih tem so bile udejanjene v preteklih projektih (vsebine programov/projektov/aktivnosti):

A Podeželje – izhodišče za različne možnosti. Parki in urejena krajina, površine na podeželju za prostočasne oz. t.i. outdoor aktivnosti: šport...

Program varstva okolja za območje Slovenske Istre

Namen izdelave Programa varstva okolja je bil vzpostaviti sistem postopnega izboljševanja kakovosti okolja po občinah: zagotavljanje pitne vode, varovanja morja in zraka ter izboljšanje organiziranosti, financiranja in nadzora nad okoljem...

Država je izvajala od devetdesetih let dalje razvojne projekte "INICIALNI RAZVOJNI NAČRTI" (IRN), in projekti "CELOSTNEGA RAZVOJA PODEŽELJA IN OBNOVE VASI" (CRPOV). Ti so postali osnova pristopa in metodologije za razvoj podeželja krajevne pobude v kontekstu celovitega razvoja vseh socio ekonomskih in prostorskih dejavnikov. Namen je bil izboljšati razvojne možnosti območja in ustvariti pogoje za samorazvoj. Za tak način pristopa revitalizacije podeželja so se opredelile tudi obalne občine, ki so letno namenjale večja sredstva v proračunu namensko za projekte IRN in CRPOV, istočasno pa kandidirale za pridobitev sredstev in sofinanciranje tovrstnih projektov na ustreznih ministrstvih. Obenem so se občine poleg vključevanja v projekte IRN in CRPOV aktivno vključevale tudi v možnosti pridobivanja sredstev na osnovi zakona o spodbujanju razvoja demografsko ogroženih

območjih v RS za izgradnjo infrastrukture na podeželju in za financiranje projektov individualnih prosilcev, uspešno pa je tudi delo območne kmetijske svetovalne službe Koper in pomoč, ki jo nudi kmetovalcem.

CRPOV za Osapsko dolino

S kmetijskega vidika bogato Osapsko dolino dopolnjujejo tudi možnosti turizma in športnega delovanja – plezanja v znani Osapski steni. Še posebej se Osp ponaša s kulturnim delovanjem domačinov, kar je skupno privedlo do zanimivih skupnih in individualnih iniciativ, projektov in dejanskih rezultatov. Projekt se je začel izvajati v letu 1997, posameznim projektom pa ponuja osnovo za realizacijo še dandanes. Obnovljena je bila pot iz vasi do plezalne stene, vaški dom in realizirani privatni projekti.

CRPOV Gradin

Začetek 1999; Območje KS Gradin predstavlja najbolj oddaljeni predel zaledja občine Koper, kjer se je kot razvojni motiv oblikovalo geslo »Prepoznavna ponudba dediščine območja Dragonje«. Območje je izrazito agrarno vendar razvojne spodbude usmerja v zaustavitev negativne stopnje rasti prebivalstva, razvija ekološko kmetovanje z dopolnilnimi dejavnostmi, obrtjo in turizmom, ohranja in trži naravno in kulturno dediščino, revitalizira in obnavlja propadajoče vasi itd. Izvedeni projekti so bile urejene lokalne ceste, zagon privatnih iniciativ.

Opremljenost podeželskega prostora z infrastrukturnimi objekti in napravami šteje tako osnovno (primarno) infrastrukturo, ki je za življenje in bivanje ljudi neobhodno potrebna, kot npr.: ceste, vodovodno omrežje, telefon, električno omrežje, kanalizacija.

Dolina Dragonje: Projekt zavarovanja in upravljanja območja, ki bo dolino opredelil kot krajinski park in z primernimi ukrepi in režimom upravljanja definiral izrabo in trženje njenih vrednot.

Projekt Life – natura 2000 je za območje Kraškega regijskega parka poudaril pomen območja Kraškega roba. Rezultat je obnova nekaterih kalov in vzpostavitev centra parka v Rakitovcu. Projekt se nadaljuje z izgradnjo Eko parka Kras.

B Arhitektura, arheologija in nepremičnine(vasi, hiše, vodnjaki,...).

CRPOV Lopar

Začetek 1995; projekt je obsegal območje vasi, ki se ponaša z aktivnim delovanjem prebivalcev na vseh področjih. Rezultat projekta je ureditev vaškega muzeja v obnovljenem objektu, ureditev centra vasi, urejanje okolice, tematskih poti,... Projekt z razvojnimi motivi »Lopar – ponovno oživljena tipična istrska vas« je postal osnova tudi za posamezne individualne projekte.

Krajinske razvojne in prostorske delavnice za naselja: Kubed, Hrvatini, Dekani, Podgorje, Smokvica, Šmarje, Abitanti ter dolina Dragonje, Pregara in Gradin. Več razvojnih in

prostorskih delavnic za naselja: Kubed, Hrvatini, Dekani, Podgorje, Smokvica in Šmarje, Pregara. Delavnice pod vodstvom Biotehnične fakultete Ljubljana in FAGG Ljubljana so bile izjemno uspešne, nadomestilo za program CRPOV.

V letih 2003 in 2004 projekt revitalizacije in obnove vasi Abitanti (projekt sofinanciran iz programa Phare CBC), projekt že dalj časa poskuša oživiti zapuščeno vas na robu Slovenske Istre.

CRPOV Cetore

obnovitvena dela, ki so potrebna za obnovo in usposobitev dvorane zadružnega doma. Obnovljena je bila osrednja dvorana, ki služi za kulturno in družabno življenje v kraju Cetore. Istočasno se je delno uredila tudi okolica Zadružnega doma Cetore.

CRPOV Šared

Izvedba večnamenske športne ploščad v Šaredih. Zgradila se je večnamenska ploščad, ki dobro služi svojemu osnovnemu namenu, rekreaciji krajanov vasi Šared in okolice. V projektnih nalogah je bila vključena tudi ureditev igrišča, ureditev okolice rekreacijskih površin ter zgrajena razsvetljava.

CRPOV Padna, Nova vas, Sv. Peter in Sečovlje

Program CRPOV se je v občini Piran pričel z uvažalno fazo v letu 1998 in je podlaga kasnejšim projektom urejanja vaških središč in opremljanju tematskih poti. V okviru programa CRPOV v obdobju 2000 – 2004 je bila izdelana študija – sledilni poskusi virov onesnaženja izvira Lokva v Sv. Petru in izdelana tehnična dokumentacija ter izvedene obnove stavbne kulturne dediščine (nekatero še niso zaključene), med katerimi velja posebej izpostaviti:

- ureditev vaških objektov kot npr. stara kmečka hiša v Novi vasi
- prizidek h kulturno-gostinskemu centru v Sv. Petru
- obnova studenca v Novi vasi
- obnova studenca pod cerkvijo v Padni, vključno z dostopno potjo do studenca
- ureditev sanitarij v galeriji Božidarja Jakca v Padni.

V sklop **obnove in razvoja vasi** nedvomno sodi tudi ureditev (fizična in vsebinska obnova) centrov vasi, ki so ponavadi nosilci družbenega in kulturnega dogajanja in poleg urejenih (ali neurejenih) individualnih stanovanjskih in spremljajočih objektov dajejo značaj istrskim vasem, ki so po ambientalni in arhitekturni pričevalnosti izjemno bogate.

C Aktivnosti za ekonomsko preživetje in po sledi izobrazbe prebivalcev, obrti, znanosti in zdravilstva.

Inicialni razvojni program CRPOV za zgornjo Rižansko dolino iz leta 1995 je obsegal zanimivo območje kraškega roba s specifičnimi razvojnimi posebnostmi, ki se kažejo v naravnih značilnostih in omejitvah, bogati kulturni dediščini ter ugodnih pogojih za razvoj kmetijstva in dopolnilnih dejavnosti (turizem). Iz projekta izhajajo nekateri že realizirani posamezni individualni projekti (gostinstvo).

CRPOV Boršt in Glem

Območje vasi Boršta, Glema (in Laborja) je čeprav locirano v sredini zalednega prostora Šavrinije, bogato po razvojnih potencialih kmetijstva kot tudi naravne in kulturne dediščine, s katero se Istra ponaša. To obojestransko poudarjajo tudi razvojni motivi kot glavni generatorji razvojnih možnosti in ki poudarjajo: bližino obalnih turističnih mest, kulturno-zgodovinsko dediščino, razvoj kmetijske dejavnosti (vinogradništvo, oljkarstvo, predelava kmetijskih produktov), turistično-rekreacijske programe v povezavi z dolino Dragonje. Kot viden rezultat štejemo ureditev kulturnega doma v Glemu.

Inicialni razvojni program za Krkavče, Puče, Koštabono in Brič

Inicialni načrt zavzema širše območje štirih vasi v zaledju slovenske Istre, kjer so krajani močno zainteresirani za nadaljnji razvoj. Izpostavljeni so bili problemi osnovne prometne in komunalne infrastrukture, izjemna naravna in kulturna dediščina s slikovito dolino Dragonje je doprinesla k uveljavljanju razvojnih zamisli na drugih področjih (turizem, tematske poti, dopolnilne dejavnosti, kmetijstvo,..). Poleg urejanja vaških poti se projekt realizira v obnovi tematskih poti ob vodnih virih in zajetjih.

Preko občinskega programa CRPOV je vseskozi posvečena skrb tudi promociji podeželja v smislu dodatne turistične ponudbe na območju občine Piran kot tudi širše (območje Istrske vinske turistične ceste).

D Spletišče raznih poti.

Vse vrste tematskih poti so t.i. spremljajoča – dopolnilna infrastruktura (imenovana tudi turistična infrastruktura) To so konjeniške, pohodniške in sprehajalne, kolesarske, kulturne, vinske in druge poti, ki s spremljajočimi objekti (razgledne točke, počivališča, razgledišča, kulturni in naravni spomeniki, info točke itd.), zaokrožajo opremljenost območja in predstavljajo platformo ponudbe krajev.

Pot zdravja in prijateljstva - Parenzana

Projekt obnavlja staro železniške proge med Trstom in Porečem, v Sloveniji pretežno v obalnem pasu treh občin. Obnova trase služi za kolesarske in rekreacijske namene, nanjo se navezuje mreža kolesarski in pešpoti iz zaledja. Projekt je stekel leta 1998 in se je

deloma sofinanciral tudi iz EU sredstev, v zadnjem času pa tudi iz državnih virov (kot del primarne državne kolesarske mreže).

Po poteh dediščine brez meja,

Projekt Phare CBC Slo/It. 2001, Sklad za male projekte, začetek 2003, zaključek 2004; V projekt so zajete vse tri obalne občine. Osnovni namen projekta je revitalizacija podeželja z vključevanjem objektov in območij naravne in kulturne dediščine kot elementa turistične ponudbe na prostoru Slovenske Istre in sicer z vzpostavitvijo regionalne mreže naravnih in kulturnih znamenitosti in turističnih storitev, ki je oblikovana v okviru določene turistične ponudbe, ki naj bi turistom omogočala zanimivo in pestro bivanje na obravnavanem območju v času počitnikovanja. Projekt je interdisciplinarno zasnovan. Izdana je bila promocijska brošura Dežela skritih zakladov.

E Inovativnost in kreativnost: zasnovati nekaj novega in posebnega – Umetnost, znanje in kultura.

Strategija regionalnega razvoja Slovenske Istre

Projekt v letih 1999, 2000 in 2001 s pomočjo flamskih strokovnjakov je zajel območje vseh treh obalnih občin, vsebinsko vsa delovna področja oz. strateško pomembne sektorje. Izdelana je bila temeljita analiza stanja in problemov, SWOT analiza, sektorska poročila domačih in tujih strokovnjakov ter predlog strategije regionalnega razvoja z elementi za regionalni razvojni program. Gradivo je vsebinsko – strokovno zelo bogato in je bilo tudi po organizacijski plati izjemno.

3.5 Katere od tem okvira identitete Slovenske Istre udejanjajo obstoječi projekti?

Z naslednjimi projekti se tekom te študije udejanjajo naslednje teme (vsebine programov/projektov/aktivnosti):

A Podeželje – izhodišče za različne možnosti. Parki in urejena krajina, površine na podeželju za prostočasne oz. out door aktivnosti: šport...

Projekt Eko park Kras je v nastajanju, ima prekmejni značaj. Vključuje tudi območje na hrvaški strani – Občina Buzet.

Projekt Revitalizacija vasi Slovenske Istre (RIVAS) je projekt Interreg IIIA program, Slovenija-Madžarska – Hrvaška 2004-2006. Posega v Pregarsko-Gradinski teritorij, v povezavi z dolino Dragonje.

Namen projekta je zaustaviti propadanje podeželja in spodbuditi razvojne potencialne. Interes ožjega lokalnega območja je življenjskega pomena za tam živeče prebivalstvo, kar se je nedvomno izkazalo skozi proces izvajanja CRPOV, ki je tu stekel pred nekaj leti.

Na tem območju poteka že dalj časa pilotni projekt revitalizacije in obnove zapuščene vasi Abitanti⁸.

V bližini vasi Abitanti so propadajoča naselja z enako kvalitetnimi arhitekturnimi in ambientalnimi elementi. To so vasi Hrvoji, Topolovec in Žrnjovec, ki s prisotnostjo tvorijo skupaj z dolino Dragonje neponovljivi košček istrskega prostora. Fizična obnova vasi in ekonomska revitalizacija ljudi in prostora bi pomenila zaustavitev negativnega demografskega, kulturnega in socialnega razvoja. To terja premišljene odločitve z upoštevanjem vrednot naravne in kulturne dediščine v kontekstu uravnoteženega dolgoročnega razvoja.

Celotno območje KS Gradin spada med najbolj ohranjena območja naravne in kulturne krajine v občini Koper in slovenskega dela Istre. Med arhitekturno in krajinsko zanimiva naselja sodi Pregara, Gradin, Brezovica in Reparec. Skupne značilnosti in razpoznavnosti gradinskega območja izvirajo iz bogate naravne in kulturne dediščine zgodovinskega razvoja teh krajev. Gradinsko območje, ki predstavlja del Šavrinije Slovenske Istre, se navezuje po vsebini (gospodarsko politično življenje) in fizičnih povezavah s preostalim delom območja občine Koper, kar se je tudi v preteklih obdobjih kazalo z navezanostjo krajev na obalna mesta Koper (Izola, Piran) in Trst.

Projekt **Razpršeni hotel – Eurovillage** je v nastajanju in je mišljen za kandidaturo na Interreg IIIA – Cilj 3 – v naslednjem programskem obdobju pa tudi na programe Leader).

Osnovna zasnova in zamisel projekta Razpršeni hotel je izoblikovati na nekem lokalnem območju turistično ponudbo »mehkega« značaja, ki povezuje različne ponudnike nočitvenih kapacitet, prehrano in gastronomijo, ponudnike domačih obrti in predvsem dopolnilnih dejavnosti s športom, rekreacijo in kulturnim dogajanjem. Eurovillage projekt še posebej poudarja ponudnike nočitev v objektih s tipičnim značajem obravnavanega območja s prisotnostjo prvinskih arhitekturnih in ambientalnih vrednot in elementov. V tem smislu potekajo

⁸ Abitanti so majhno naselje v skrajnem zaledju Slovenske Istre ob hrvaški meji. Kmalu po drugi svetovni vojni so začeli ljudje opuščati kmetijstvo in se odseljevati. Danes je vas prazna in po desetletjih opuščenosti na robu fizičnega propada. Predstavlja enega najkvalitetnejših primerov kulturne dediščine na podeželju Slovenske Istre. Ohranja močno pričevanje o nekdanjem življenju istrskega kmeta. Zaradi izjemnih lastnosti ima vas status kulturnega spomenika. Že pred leti se je porodila misel, da bi Abitante rešili pred propadom in jih vključili v lokalni življenjski utrip.

Na pobudo Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Piran je bila izdelana geodetska situacija vasi in arhitekturni posnetki vseh stavb. Finančna sredstva sta prispevala Mestna občina Koper in Ministrstvo za kulturo RS. Delo se je nadaljevalo skozi program Phare CBC, projekt obnove vasi pa izveden v letih 2003 in 2004. Za revitalizacijo vasi z ohranitvijo kulturne dediščine je bila prva naloga načrtovanje fizične zaščite ohranjenih stavb in drugih objektov. Oblikoval se je program za oživitev vasi (obujanje tradicionalnih vsebin, vnos novih dejavnosti in drugih aktivnosti), sodelovali so lastniki stavb in zemljišč. Štiri delavnice so izpeljali italijanskimi strokovnjaki: konservatorsko, kmetijsko svetovalno, arhitekturno in mednarodno likovno in glasbeno delavnico.

intenzivno že več let aktivnosti s pomočjo Zavoda za varstvo kulturne dediščine Piran, ki imajo za cilj obnovo kvalitetne stavbne dediščine na našem območju bodisi privatnega ali pa javnega značaja. Na tem mestu je treba izpostaviti Pregarsko-Gradinsko območje z Abitanti, naselje Padna, nakazujejo pa se tudi druga naselja in območja oziroma posamezni individualni projekti.

Ko se je koncipiralo idejo »Razpršenega hotela« se je načrtovalo nekaj lokalnih sredin – območij, kjer bi lahko razvijali, glede na tamkajšnje potenciale, tovrstne projekte. Eno teh območij je **naselje Pregara** s predvidenim mladinskim domom in kraji v bližnji okolici (Abitanti, Hrvoji, Reparac). Na osnovi CRPOV in študentske delavnice Biotehniške fakultete iz Ljubljane (pod vodstvom prof. Drašlerja) je načrtovana obnova župnišča (last občine Koper) v Pregari kot bodoči mladinski dom (Youth hostel) z možnostjo seminarjev, delavnic in drugih interdisciplinarnih dejavnosti in dogodkov s tem, da se v dogajanje vključijo številni zainteresirani vaščani iz vasi oz. bližnje okolice. Programska zasnova Mladinskega doma v Pregari izhaja iz osnovne programske usmeritve v mladinski turizem, iz analize potreb po nastanitvenih kapacitetah in potreb po vsebinski raznovrstnosti dodatne ponudbe.

Razvijal bi se stacionarni in izletniški mladinski turizem. Raznovrstna ponudba dodatnih programov bi omogočala individualno izbiro aktivnosti glede na starost posamezne skupine obiskovalcev, njihovo število, sposobnost in interese ter potrebe. Poleg tega bo ponudba privlačna tudi za druge skupine turistov, predvsem izletnikov (osnovnošolski turistični program, dijaški turistični program, akademski turizem in mešani večgeneracijski turizem – taborništvo).

Na delovanje in ponudbo Mladinskega doma se navezuje ponudba »razpršenega hotela«, ki aktivira obstoječe in potencialne kapacitete in ponudnike z raznovrstno ponudbo kot na primer: kmečki turizmi, gastronomija in vinotoči, prodaja kmečkih pridelkov in hrane, manjši turistični prodajni lokali, etnološka ponudba – muzej, domača obrt in spominki, šport in rekreacija, kulturne prireditve, lov,... Posebej zanimiva potencialna območja za izvedbo obravnavanega projekta so še Padna, kjer že sprovajajo in implementirajo osnovno idejo historik hotela, Krkavče-Koštabona-Pučje, Podgorje-Socerb, Osp-Črni Kal-Hrastovlje, Kubed-Gračišče-Smokvica in Rakitovec v kontekstu Eko parka Kras.

C Aktivnosti za ekonomsko preživetje in po sledi izobrazbe prebivalcev, obrti, znanosti in zdravilstva.

Ob kmetijsko specifičnih oblikah (oljkarstvo, sadjarstvo, vinogradništvo) so predvsem pomembne dejavnosti tudi turizem in gostinstvo, šport in rekreacija, ponudba kulturnih in etnoloških značilnosti ter tradicije istrskega okolja. Gre za vrsto naravnih in grajenih vrednot, kulturnih, arhitekturnih in etnoloških spomenikov, ki jih je moč vključiti v marketing modernega (eko) turizma z namenom dopolnitve turističnih dogajanj na razvitem urbanem področju slovenske obale. Vzporedno s tem se v mnogih podeželskih okoljih kažejo znaki za postopno

oživljanje krajev, izboljšanje ekonomskega in socialnega statusa ljudi, promocije in predstavitve značilnosti in identitete okolja itd.

Tudi interes gospodarstva in turizma regije – zlasti razvitega obalnega pasu – pa je vse bolj razpoznaven v zadnjem obdobju, ko je prišlo do spoznanja, da je potrebno klasično hotelsko ponudbo obale dopolniti s ponudbo podeželja, ki ponuja izjemne možnosti za rekreacijo, šport, lov, gobarjenje, jahanje, tradicionalno kulinariko in prireditve ob bogati kulturni in naravni dediščini vasi Istre. Seveda pa je potrebno poleg izgradnje ustrezne infrastrukture (komunalne, prometne in turistične) izdelati tudi ustrezno oblikovanje in trženje skupne ponudbe.

V zadnjem času je porasel tudi interes posameznih individualnih investitorjev z obravnavanega območja, ki želijo uresničiti nekatere investicije, s katerimi bi prispevali k porastu lastnega življenjskega standarda in povečanju ponudbe kraja. Narasel je tudi interes za obnovo starih domačij za namene stalnega oz. občasnega bivanja. V zadnjem desetletnem obdobju je prišlo do novih spoznanj pri urejanju in planiranju dolgoročnega razvoja tega območja, k čemur so prispevala razmišljanja in dognanja, ki izhajajo iz nekaterih osnovnih temeljnih razvojnih dokumentov občin kot na primer strategija prostorskega razvoja, strategija kmetijstva, strategija turizma, od pomembnejših razvojnih dolgoročnih dokumentov pa je za občino Koper potrebno izpostaviti "Razvojni program občine Koper 2020" in "Razvojni program demografsko ogroženih območij v občini Koper", na osnovi katerih je bilo potrebno na novo definirati nekatere temeljne elemente dolgoročnega razvoja naselij in zaledja občine kot npr. spremembe poselitvenega vzorca in naselbinskega sistema, nove zaledne razvojne osi (npr. "Šavrinska razvojna os"), reševanje kompleksnejših prostorskih celot z namenom, da pride do usklajenega gospodarskega in družbenega razvoja (npr. dolina Dragonje) ter vključevanje na novo pridobljenega zalednega prostora (Podgorski Kras) v obstoječi občinski prostor Mestne občine Koper.

D Spletišče raznih poti.

Projekt Tematske poti v Slovenski Istri (AMICITER) je projekt Interreg IIIA Slovenija-Italija. Ker so v osnovi fizične povezave primarne, je interes po vzpostavitvi različnih tematskih poti (kolesarske, rekreacijske, peš in pohodniške poti, kulturne in vinske poti itd.) prisoten že vrsto let in da so ravno na tem področju dobile prekmejne občine največji izziv za skupno sodelovanje. Dosedanji stiki med občinskimi upravami in vzpostavljeni strokovni kontakti skozi nekaj projektov so pokazali na potrebo po skupnem prostorskem načrtovanju in druge vrste skupnemu dogovarjanju še zlasti v kontekstu načrtovanja uravnoveženega dolgoročnega razvoja. Pri tem je še posebej izpostavljena obala z morjem in neposredni priobalni prostor z bližnjim zaledjem, ki ima med drugim sorodne naravne in kulturne elemente in značilnosti. V tem pogledu so zlasti zanimiva območja Ankaranskega polotoka in Miljskih hribov na naši strani in Miljami na italijanski, Osapska dolina s Kraškim robom pri nas in dolina Glinščice v

Italiji, izstopa pa vsekakor tudi obala od Lazareta do Pirana z zaledno grebensko osjo v Šavriniji. To so tudi najbolj obiskane turistične destinacije prebivalcev mestnih aglomeracij od Trsta do Pirana.

Ideja projekta izgradnje tematskih poti pa izhaja ne le iz potrebe po realizaciji rekreacijskih poti in po njihovem umeščanju v ožji in širši prostor, temveč je eden primarnih ciljev potreba po spodbujanju gospodarskega in družbenega razvoja podeželja, ohranjanju avtohtonosti, zaščiti naravne in kulturne dediščine. Glede na specifičnost tematskih poti in turistične ponudbe, ki bi jo v projektu zajeli, bo širše območje posegalo tudi deloma na območja obalnih občin Koper, Izola in Piran ter se dalje navezovalo na Kras (občina Kozina). V zadnjem času je močno izražen interes tako občine Koper kot tudi občine Milje, da pride do načrtovane izgradnje tematskih poti na tem območju, s povezavo v širši prostor na obeh straneh meje. Začetki skupnega načrtovanja in sodelovanja na tem področju se kažejo tudi v projektih iz programa Phare, Interreg (Ankaranski polotok – načrtovano skupno turistično in rekreacijsko območje med Miljami in Koprom, projekt sodelovanja uprav med Miljami in Koprom – ARCO)

Za območje Kraškega roba poteka projekt »Ohranitev ogroženih habitatov in vrst na območju Kraškega roba« iz programa Life s ciljem ohranjanja ogroženih habitatov in omogočanja razvoja naravoslovnega turizma⁹ z dvigom okoljske kulture. Območje tudi predstavlja del visoko zaščitene območja vodnega vira Rižane (varstveni režim I. in II. stopnje).

Vse tri obalne občine se že dalj časa ukvarjajo s skupnim projektom izgradnje in označevanja »tematskih« poti na območju Slovenske Istre. Dogovorjen je že enoten sistem označevanje poti, treba b izdelati načrt mikrolokacij tabel in postavitev le-teh. Table bodo manjše usmerjevalne in večje sistemske z vrisanimi trasami poti na določenem območju.

Projekt označevanja poti predstavlja enega pomembnejših razvojni projekt iz Programa razvoja podeželja na območju treh obalnih občin, v celoti bo projekt označevanja treba dograditi z opremljenostjo poti, z razgledišči, parkirišči, info točkami, informativnimi centri, konjeniški postojankami itd. K slednjemu vsekakor sodi tudi sklop promocije in informiranosti o poteh (spletna stran, vodiči, prospekti...),.

⁹ **Naravovarstveni vidik** je tudi eden izmed vidikov skupnega sodelovanja in programskih aktivnosti prostora s stičnimi območji preko državne meje. Tu gre predvsem za območje Kraškega roba, ki se zaradi edinstvenih naravnih pojavov, številnih ohranjenih rastlinskih in živalskih vrst uvršča v sam vrh slovenske narave. Nadaljnji razvoj območja in naselij mora maksimalno upoštevati ohranjanje naravnih danosti in bogastvo krajinsko-kulturnih vrednot, kar pomeni obenem velike potencialne razvojne možnosti in prednosti, ki jih lahko dejavnost mehkega turizma v sozvočju z naravo izkorišča. Istočasno pa je območje kraškega roba sestavni del širšega območja predlaganega Kraškega regijskega parka. Tudi druga v projektu obravnavana območja zahtevajo upoštevanje posebnih naravovarstvenih elementov in načrtovalske specifike. Ne nazadnje prehaja območje Šavrinije v dolino Dragonje, ki je s tega vidika še posebej občutljiva, območje Ankaranskega polotoka pa prav tako predstavlja občutljiv poselitveni prostor s specifičnimi elementi morske obale (klif – naravni spomenik) in z vse bolj izraženim razvojnimi imperativom, da postane vmesni prostor – zelena turistično rekreativna cona med večjimi urbani konglomeracijami Trstom, Miljami in Koprom.

Vrste tematskih poti so:

- kulturne tematske poti (poti kulturne dediščine)
- konjeniške poti
- kolesarske poti
- planinske in druge pešpoti
- pešpoti ob vodnih virih
- romarske poti
- jamarske poti
- ostale turistično rekreativne poti in naravovarstvene poti
- učna pot po dolini Dragonje
- vinske poti
- oljčne poti.

Vse te poti, ki po vsebini obsegajo poleg same trase tudi razne objekte ob njej kot na primer: razgledišča, počivališča, parkirišča, spomenike in objekte kulturne in naravne dediščine ter zgodovinske pričevalnosti, predstavljajo sestavni del pomembne skupne ponudbe krajev. Poti so na obravnavanem območju podeželja Slovenske Istre neprecenljivi potencialni razvojni vir. S tega vidika je zraslo spoznanje, da je potrebno te poti usposobiti, urediti in označiti ter primerno opremiti, sestavni del trženja pa je tudi primeren zemljevid, vodiči, prospekti in publikacije. Končno je za trženje in razvoj teh poti izrednega pomena izgradnja in postavitve informacijskih točk in centrov s katerimi je to območje izrazito deficitarno. Skratka, poti so izredno – celo preveč neobvladljivo raznolike – prepletajo pa vse ozemlje.

K ureditvi tematskih poti spada tudi ureditev in označitev počivališč in razglednih točk:

- Socerb, ob obstoječi vojaški opazovalnici
- Osp nad Osapsko steno
- Črni Kal na skalnem robu ob rezervoarju
- Črnotiči ob cerkvi Snežne Marije in pri anteni
- Podpeč na skalnem robu ob poti Zijat, ob gradu in pri rezervoarju
- Zabrežec pred vasjo ob podmolu
- Zaniograd ob cerkvi na robu skale
- Kubed ob cerkvi.
- Vrh Malijskega hriba
- Šared
- Korte, pod vasjo
- Cetore, vodni vir Prila
- Sečovlje: Parecag, Krog,
- Nova vas – razgled s 26-metrskega zvonika vaške cerkve v Novi vasi,
- Padna, Sv. Peter – razgled z vaških pokopališč.

V vaseh, ob informacijskih točkah in pomembnejših kulturnih spomenikih je treba urediti okolico, zagotoviti parkirna mesta in postaviti informacijske table. Projekt vključuje raziskovalce in strokovnjake iz različnih področij, pripravi se informativno in propagandno gradiva (vodiči, zloženske, razglednice,...).

Vendar pa se tudi že pripravlja nekatera dokumentacija za obnovo in rekonstrukcijo nekaterih utrdbenih objektov (npr. Črnokalski grad) ter je treba s tem nadaljevati v bistveno večjem obsegu. Potrebna je izvedba stalnih razstav, muzejev (Osp, Črni Kal, Podpeč, Hrastovlje, Gračišče,...), pripraviti je treba programe vsebin, doreči management, upravljanje in trženje posameznih objektov, produktov in destinacije.

So še nekatere tematske poti, ki so: romarske poti in cerkvice, jamarska tematska pot, poti naravnih značilnosti turistično rekreativne oz. kolesarske poti, ki so:

- Pot graničarjev (ob meji z Italijo, od Krvavega Potoka do Lazareta)
- Pot prijateljstva (Glinščica – Socerb oz. Kozina)
- planinska peš pot po Kraškem robu
- pohodniške poti po Šavriniji in dolini Dragonje
- evropska pešpot (E-6)
- kolesarska in rekreacijska pot po obnovljeni stari železniški progi Trst – Kozina
- kolesarski itinerariji ali »greenways« (gre za vključitev »Poti zdravja in prijateljstva – Parenzane« v evropsko greenway mrežo).
- Solinarska pot – Sečoveljske soline
- pot do Belih skal
- slemenske poti od Belvederja proti Strunjanu, od bolnice Izola mimo Baredov do Šareda
- Piranske poti od Strunjana, Portoroža, Lucije do Sečoveljskih solin
- vzpon na razgledno točko vrh Malijskega hriba, vzpon na Kašler pri Kortah
- pot iz Kort do Kroga nad Sečovljami, pot z Malije proti Portorožu
- povezovalna peš pot Krog – Dragonja – Sv. Peter – Nova vas – Padna –Krkavče.

Te poti vodijo skozi polja in vinograde, na razgledne točke, po učnih poteh ipd. Vsem tem cestam, potem, kolovozom, stezam je pri projektu skupno to, da naj bi služile dobremu razpoloženju obiskovalcev zaledja in vzpostavljanju pogojev za razvoj turističnega gospodarstva, predvsem v delu, ki je tesno povezan na potencialno ponudbo agrarnega okolja, po katerem so speljane. Zato so temeljne naloge, ki sledijo:

- spodbujanje k turizmu naravnane ponudbe v teh okoljih
- vzdrževanje in izboljševanje opisane infrastrukture
- informiranje potencialnih javnosti v ožjem in širšem okolju, da ta ponudba obstaja ter
- vzpostavitev sistema za omogočanje zanesljive orientacije obiskovalcev na teh poteh.

Vinske istrske poti pa predstavljajo pomemben del celovite ponudbe podeželja in krajev Bržanije in Šavrinije. Projekt Istrske vinske turistične ceste nastaja že nekaj let kot regijski projekt treh obalnih občin. Postavljene so informativne in usmerjevalne table, popis in ocenjevanje ponudnikov, izdelava zgibanke ter kataloga ponudbe v slovenski in angleško nemški verziji. Z nadaljevanjem projekta je treba ceste še nadgraditi: Organizirati dogodke – prireditve, ki bi privabljale obiskovalce (dnevi odprtih vrat, dnevi istrske kuhinje, dnevi tartufov, trgatev, obiranje oljk...) in jih povezati s tistimi, ki že obstajajo (Praznik Refoška, martinovanja, Malvazija-žlahtni okus Mediterana, Dnevi kakijev, obiranje županove olike, zanimivejše šagre in krajevni prazniki,...). Vzpostaviti sistem rednega preverjanja ponudnikov (ali izpolnjujejo dogovorjene minimalne kriterije) ocenjevanja po kakovosti ponudbe (kot npr. hotele z zvezdicami), saj se na ta način spodbuja kakovost ponudbe, obiskovalcem pa verodostojna ponudba. Organizirati ocenjevanja in nagrajevanja (najboljša osmica, najlepše urejena kmetija ali vinska klet, najboljše vino vinske ceste...), kar spodbuja kakovost. Animirati ponudnike k izboljševanju ponudbe z organiziranim izobraževanjem (delavnice, seminarji, ekskurzije), itd.

3.6 Kaj od dediščine je treba izkoristiti kot razvojne potenciale kraja?

V prostoru Istre, kjer se prepletajo vplivi bogate zgodovinske dediščine z naglimi sodobnimi gospodarskimi razvojnimi težnjami, obstaja tveganje izgubljanja identitete. Tega vprašanja se zavedajo tudi načrtovalci prostorskih in razvojnih projektov ter osnovnih planskih dokumentov, še posebej pa je vprašanje prisotno v posameznih lokalnih okoljih, podeželskih krajih, obmejnih naseljih itd.

Poudarjanje vzdržnega in uravnoveženega razvoja še zlasti za območje razvitega obalnega pasu se velikokrat ne sklada z razvojnimi trendi in dogajanjem v zaledju, na podeželju, ki se kažejo v stagnaciji gospodarskega in družbenega razvoja. Zaledje Slovenske Istre, ki v veliki meri leži na območju občine Koper, nedvomno pričakuje močne razvojne impulze, ki jih kljub izjemnim razvojnim potencialom (zlasti naravna in kulturna dediščina krajev) ni uspelo pridobiti v dosedanjem času. Po drugi strani pa prav zaradi tega preti nevarnost, da ob naglih ekonomskih spremembah in novodobnih gospodarskih dogajanjih, ki v mikro prostoru povzročijo velike naknadne spremembe, posamezni nenadzorovani (neprimerni,...) projekti povzročijo nepopravljivo škodo zlasti na identiteti prostora, na avtohtonosti in ne nazadnje tudi na vzdržnem prostorsko gospodarskem in družbenem razvoju teh krajev.

Treba je preokreniti problematiko prenove vaških in primestnih naselbinskih jeder ter pristopiti k njihovi obnovi in ohranitvi, s suhozidom vred. Na podeželju pa je treba spodbuditi razvoj dopolnilnih dejavnosti kmetijstva, zlasti turizem in z njim povezanih aktivnosti v nove posle za nove zaposlitve in delovna mesta. Iz nekaterih od njih bodo nastala tudi podjetja.

Na področju prostora in krajine pa so za ohranjanje in razvijanje vrednot krajine potrebni ustrezni projekti, načrti upravljanja, management, kriteriji in normativni ukrepi, ki bodo pripomogli k ustrezni sanaciji, preprečevanju degradacije in izrabi ter trženju izjemnih krajinskih ter drugih kulturnih vrednot v tem prostoru.

Območje podeželja je rezervoar potencialov za razvoj mehkih oblik turizma (tematske poti, šport in rekreacija, kmečki turizem, vinske ceste, lov,...) po drugi strani pa zahteva dejavnost kmetijstva in obrti ob nizki stopnji razvitosti in neprimerni notranji strukturiranosti (izjemoma vinogradništvo in oljkarstvo) celovit razvojni koncept za posamezna območja z vrsto spodbujevalnih ukrepov. To bi obenem lahko pripomoglo k varovanju in ohranjanju avtohtonosti krajine in razvijanja njenih vrednot (npr. pašništvo, proizvodnja na terasah,..).

Še posebej je treba ohraniti in statusno opredeliti tista kvalitetna in z naravnimi ter kulturnimi elementi bogata območja, ki so še vedno tudi relativno dobro ohranjena (npr. dolina Dragonje, Kraški rob,...). Območje Slovenske Istre je mogoče prav zaradi zgodovinsko pogojevanih političnih in ekonomskih razmer (povojni eksodus in izseljevanje ljudi iz podeželja v obalna mesta, deagrarizacija, problem lastništva) obdržalo nekatere vsebine neokrnjene naravne in kulturne dediščine, ki se kažejo danes kot bogati razvojni resursi. Obenem pa je pristop in oblike usmerjevanja in spodbujanja razvoja podeželja s strani državnih in občinskih mehanizmov v dosednji praksi večkrat pokazalo pomanjkljivosti in neučinkovitost. Danes slonijo razvojna pričakovanja na aktualnih razvojnih dokumentih občin in države (regionalni razvojni programi, razvojni programi podeželja) od katerih javni in privatni sektor pričakuje izdatno finančno pomoč.

Regionalni razvojni program podeželja za tri obalne občine skupaj z izdelanim strateškim delom vsebuje vrsto projektov po področjih programov in podprogramov, ki bodo zahtevali pri implementaciji angažma obsežnih finančnih sredstev. Ne nazadnje je to posledica dejstva, da generalna razvojna strategija in usmeritev območja podeželja Slovenske Istre na osnovi ohranjanja identitete prostora zahteva ohranjanje in varovanje okolja, naravne in kulturne dediščine in vrsto ukrepov za uravnotežen dolgoročni razvoj na osnovi eko turizma in eko kmetijstva.

Bogastvo podeželja pa je pestro in si zasluži dobre investitorje. Znotraj navedenih tem izpostavljam nekatere izmed najbolj dragocenih primerov registrirane dediščine.

B Arhitektura, arheologija in nepremičnine(vasi, hiše, vodnjaki,..).

Marsikdo ne ve, da je najstarejša datirana kmečka hiša na Slovenskem iz leta 1489, ki stoji v Črnem kalu št. 43, na podeželju Slovenske Istre. To je Benkova hiša in je delo

mojstrov Andreja in Benka iz Sočerge. So pa še druge naj hiše v Slovenski Istri: Kraška domačija z reliefno okrašenima dvoriščnima portonoma iz leta 1880 in 1909 je v Črnotičah št. 40. Glem št. 16 - istrska domačija z lepo ohranjenim ognjiščnim prizidkom. Podpeč št. 16 – Prkičeva hiša Kmečka hiša iz leta 1547. Zunanjščino odlikujejo kvalitetna gradnja in kamnoseški detajli. Abitanti št. 4 - slika desno Istrska hiša z v celoti ohranjeno notranjščino.

In ne samo hiše. Najbolje ohranjeni vodni mlin ob reki Dragonji. Je Mazurinov mlin pod vasjo Trsek.

Seznam registriranih hišnih števil dediščine podan v drugem poglavju je impresiven. Gostota poseljenosti je bila skozi vsa obdobja razmeroma bogata, napisana zgodovina kot bi bila že nekoliko zastarela. Gre za desetine vasi in ogromno število raznih objektov: 56 vasi, 102 hiše, 25 stavbnih elementov, 5 mlinov, 3 perišča..brez tistih, ki so na čakanju za evidentiranje. Detajli suhozida so podrobno izpostavljeni v prejšnjem poglavju, S slike nazorno pričajo tudi zakaj.

Boršt, podružna cerkev sv. Roka je romanska cerkev s pravokotno ladjo in polkrožno apsidno, ki izstopa iz vhodne stene. Ob barokizaciji pozidajo dvojni zvonik na preslico nad vhodno fasado. V Koštaboni, kapela sv. Elije stoji sredi strnjene vasi, ob glavni vaški komunikaciji. Poudarja jo bogato oblikovan baročni portal, kvalitetno kamnoseško delo iz srede 18. stoletja. Cerkev v Krkavčah, župna cerkev sv. Mihaela, leži v osrednjem delu vasi na robu ravnega pomola, in je najkvalitetnejša baročna arhitektura v Slovenski Istri z bogato opremo (oltarji, slike, kropilni kamen).

V Popetrah leži podružna cerkev sv. Andreja ob robu vasi, sredi pokopališča, ima gotski križno obokani prezbiterij s kvalitetno poslikavo iz druge polovice 15. stoletja ter ladjo z lesenim, kasetnim in poslikanim stropom iz 17. stoletja.

Pomembna, tudi po številu je arheologija. Arheologi so izkopali toliko novih ostankov, da najdeni viri danes lahko dopolnjujejo poselitveni vzorec slovenskega prostora. Vendar brez arheoloških materialnih virov ne moremo pisati zgodovine starejših obdobj. Ravno tu gre velika zasluga arheologom, ki so se tako zavzeto lotili odkrivanja vsega v zemlji ,pod našimi nogami. V podeželju Slovenske Istre pa je kar 141 arheoloških najdišč (stanje 29. 11.2007), od katerih velja še spodbujati in investirati, da prinesejo novosti, in bi celo lahko govorili o revoluciji poznavanja poselitvene kulture na območju. Odkritja arheologov kažejo, da je poznavanje arheološke preteklosti še vedno dokaj skromno; posamezna obdobja namreč še niso ustrezno pokrita.

Najdbe v Srminu so n.pr. celo iz mlajše kamene dobe, sicer pa je na avtocestni trasi Klanec–Srmin kar deset arheoloških lokacij na trasi: Brgod, Kraje, Gabrovica, Na vrhu, Boško, Ravna pod Tinjanom, Lama, Valmarin, Školarice in Križišče. Za Školarice /našli tudi večje kamnite posode (doli in kamnita skleda), amfore, skladišni prostor velikosti 600 metrov, stanovanja in termalni del ob stanovanjskem naselju, za katerega je mogoče sklepati, da je bil bogato opremljen. Školarice in Križišče sta izjemno bogata arheološka najdba iz antike/so izdelali strokovne podlage za razglasitev kulturnega spomenika državnega pomena. V Brgodu in Krajeh je bila najdena naselbina iz bronaste dobe, v Gabrovici pri Črnem Kalu naselbina iz prazgodovine, rimske dobe in novega veka (opeke, tegule, imbreksi, bronasti rimski in kasnejši novci, deli bronastega kipca, keramične uteži, žrmlje iz vulkanskega sedimenta). Na vrhu, v Bošku, Školaricah villa rustica in druge rimske stavbe, v Valmarinu novejša gospodarska poslopja in v Križišču grobišče in cesta, v zgodovini pomembna »via publica Pola–Tegreste«.

Koristno bi bilo odkopano urediti kot arheološke parke. Ob pomoči arheologov bi tudi spoznali, da je lahko naša preteklost precej drugačna, kot so doslej razlagali zgodovinarji in razkrilo nikoli sluteno bogastvo materialnega spomina. Ti sledovi pripovedujejo davne zgodbe ljudi na prostoru. S tehnikami, ki so bile razvite že v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, pa bi lahko na novo gledali v tla, po katerih vodijo številne poti podeželja Slovenske Istre.

Gre za res bogat prostor, n.pr. tudi z o bivališči avtohtone predrimske skupnosti, o kateri vemo razmeroma malo. Poznamo mesta in poznamo *vile rustike*, drugih naselij pa doslej ne oz. vse premalo. N.pr. mediteranski tip kmečkega gospodarskega objekta, ki je v prostoru že zelo zgoden mediteranski način organizacije in izrabe pokrajine.

Mejno področje med flišno Istro in Krasom, kjer je potekala meja med Beneško republiko in Avstrijskimi deželami je linija utrd in gradov. Na skalnem pomolu nad pečino stoji **Socerb** - grajska ruševina srednjega veka, ki je imel pomembno obrambno funkcijo. Leta 1924 ga je tedanji lastnik grof Demetrius de Economo usposobil za bivanje.

Odlična strateška lega je že llirom narekovala gradnjo kaštelirja, v srednjem veku pa je tu zraslo mogočno, dobro utrjeno grajsko poslopje, ki je obvladovalo tržaško zaledje in trgovske poti med Kranjsko in morjem. Grad je zamenjal veliko gospodarjev, vse do družine Montecuccoli, ki ga je obdržala do druge polovice 19. stoletja. Zelo dragocene podatke o gradu in njegovi okolici nam je zapustil Janez Vajkard Valvasor, ki ga je obiskal leta 1669; leta 1780 je strela zanetila požar in grad močno poškodovala. V bližini gradu si je vredno ogledati tudi **Sveto jamo**, legendarno bivališče tržaškega krščanskega mučenika sv. Socerba (Sanctus Servilus), ki naj bi se skrival v tej kraški jami. V prvem delu jame, kamor vodi strmo kamnito stopnišče, je bilo nekdanj svetišče, ki so ga obiskovali romarji iz tržaške okolice in Čičarije.

Od gradu Socerb se vzdolž Kraškega roba, po katerem se cesta vijuga proti morju, vleče cel niz razvalin nekdanjih utrd in obrambnih stolpov, ki kažejo, da je bilo to obmejno območje stoletno prizorišče bojov med Beneško republiko in Habsburžani. Nad vasjo Podpeč stoji na vrhu pečine obrambni stolp, pod njim naravna z zidom utrjena jama. Stolp je imel že v XI. stoletju, pomembno vlogo v času vojn med Beneško republiko in Avstrijskimi deželami, ter v času turških vpadov. Stolp je obnovljen in dostopen. **V Hrastovljah stoji tabor s cerkvijo sv. Trojice** na južnem koncu vasi. Taborsko obzidje je iz XVI. stoletja, nad njim se dviga le zvonik. Cerkevna arhitektura ima romanske značilnosti. Notranjščina je v celoti poslikana, in je iz leta 1490. Posebej znamenit je prizor Mrtvaškega plesa. **Hrastovlje** je zaradi taborske cerkvice sv. Trojice in fresk zaslovelo daleč po svetu. Romanska cerkev je skrita za dobro ohranjenim četverkotnim taborskim obzidjem iz konca XVI. stoletja - na majhni skalnati vzpetini na koncu vasi. Zunanjščina cerkve je v lepi gradnji obsekanih kamnitih kvadrov, njeno notranjščino je leta 1490 v celoti poslikal Janez iz Kastva. Obiskovalca pritegne Mrtvaški ples; vse to Hrastovlje nedvomno uvršča v sam vrh bogate zakladnice srednjeveškega stenskega slikarstva na Slovenskem.

Nedaleč od Hrastovelj, v smeri proti Gračišču in Sočergi, leži staro razloženo naselje Kubed, kjer ob strmem skalnem griču stoji srednjeveška cerkev sv. Florjana z bogato gotško obokanim prezbiterijem in freskami iz 16. stoletja. Ohranjeno je tudi obzidje s stolpi nekdanjega protiturškega tabora, zato celoten kompleks sodi med najpomembnejše primere taborske arhitekture

V Gradinu sta ohranjena okrogla stolpa z delom obzidja. Tvorila sta obrambni kompleks. Tabor v Kubedu je zgrajen na strateško pomembni apnenčasti planoti, ki se dviga nad dolino. Sestavljajo ga župna cerkev, nekaj stavb in obzidje z obnovljenim stolpom.

Najvišje ležeča gručasta vas pod strmim robom Kraške planote je **Podpeč**. Visoko nad vasjo stoji vrh prepadne stene beneški obrambni stolp; pod njim je v skalnem bregu naravna jama, ki je vaščanom nudila zatočišče v času turških vpadov in beneško avstrijskih vojn. Leta 1988 je bil stolp temeljito obnovljen, obiskovalcu pa nudi čudovit razgled po celotni Rižanski dolini in Šavrinskem gričevju. Zadnja in najvišja v vrsti nekdanjih utrd, ki so se nad dolino Rižane vrstile od Socerba v notranjost Istre, je **Zanigrad**. Naselje danes obsega le še nekaj raztresenih domačij. Zanigrad je opuščena vasica s skromno romansko cerkvico sv. Štefana. Cerkev na miniaturnem pokopališču ima v tlorisu pravokotno ladjo in vrisano apsido ter bogato stensko poslikavo z začetka XV. stoletja.

Med vasmi Bržanije oziroma Brega leži pod kraškim strmim pobočjem vas **Osp**, kjer je znamenita Osapska jama ali Grad, kot ji pravijo Osapci. Utrjeno jamsko zatočišče - tabor (Grad) sodi v niz utrjenih postojank, ki so na območju Bržanije nastale v času turških vpadov oziroma beneško-avstrijskih vojn. Dandanes je Osp znamenit predvsem zaradi svojih prelomnih sten, ki jih obiskujejo plezalci od blizu in daleč; ostenje nad Ospom pa tudi prepadne

apnenčaste stene med robom kraškega ravnika in flišno podlago Brega pa predstavljajo posebno krajinsko vrednoto, ki je še posebej dragocena z vidika naravne dediščine, zato ima celotno območje značaj krajinskega parka.

Poosamosvojitveni čas prinaša vse več pozornosti sakralnim umetninam, res pa je da so vedno velik problem resursi – tudi v Hrastovljah, kjer je enkratne freske slikal Janez iz Kastva. Vendar čeprav je restavriranje tovrstnih biserov drago, je še bolj drago, če se izgubi premoženje kulturne dediščine za večno in je treba narediti vse, da do katastrofe, n.pr. v Hrastovljah, ne pride. Freske, mrtvaški ples, srednjeveške mistične podobe, so v resnici tako prelepe, da človeku več kot polepšajo dan.

Slovenija je s cerkvami zares gosto posejana. Več kot 70 odstotkov kulturne dediščine predstavljajo krščanski templji in sveti hrami, ki so cerkve in kapelice. V podeželju Slovenske Istre jih je skoraj osemdeset. Tovrstna dediščina je v državi izjemna, na podeželju Slovenske Istre pa celo nad poprečjem v državi. Poosamosvojitveni čas ji je tudi bolj naklonjen, saj lahko zadnjih deset, petnajst let opazimo, da so številne cerkve obnovljene in ponoči zaživijo v soju luči, da jih lahko občuduje bližnja in daljna okolica. Obnovitveni posegi pa lahko pod vrhnjim ometom odkrijejo marsikaj. Tudi freske.

Freske in obnove pa terjajo vedno nova znanja in nove strokovnjake ter njihovo interpretacijo in reinterpretacijo. Pomemben vir zanjo so tudi stari zapisi, tudi n.pr. srednjeveški viri in da se preverja, kaj je novega ali je kaj napačno zapisano v različnih brošurah. Zapisi pa se tudi povezujejo z obrtmi in delavnicami, ki so jih gradili. Freskalne podobe pripovedujejo zgodbe in pričajo o zamislih časa v katerem so nastale. Ob prezidavah in obnovah cerkva niso gledali na freske, ampak so jih kar prebelili ali na sredini predrli zid - zaradi okna in svetlobe. Pomemben mejnik v odnosu do kulturne dediščine je začel na ozemlju tudi današnje Slovenije s francosko revolucijo, z Napoleonom, ki je s svojo vojsko peljal v Egipt 200 učenjakov, da bi proučili to starodavno kulturo.

C Aktivnosti za ekonomsko preživetje in po sledi izobrazbe, obrti, znanosti in zdravilstva.

Delo človeka, njegove obrti ni kmetovanje pa lahko nadgrajuje sožitje med kulturno in naravno dediščino. Kulturna dediščina ni dragocena le zaradi atributov ali značilnosti, ki jo okarakterizirajo za kulturno dediščino. Je tudi idealno okolje za uspevanje in ohranitev obstoječe naravne dediščine. Nastanek prostora in njegov razvoj vedno pogojuje predvsem človek s svojo dejavnostjo.

Ko pa se trži produkte v okviru destinacije je kakovost storitve kot sporočanja informacij o lokalni dediščini premalo: treba jo je umestiti v globalni kontekst časa in prostora. Zato je treba ne le dopolniti znanja, ampak celo razviti nekatere nove poklice. Le na ta način bodo porasle dolgoročno res kvalitetne zaposlitve in najbolj kvalificiranih kadrov.

Pomembno pa je za ustvarjanje novih zaposlitev tudi zagotoviti efektivno povpraševanje, prodajo in plačilo. Več kot neizkoriščene so še možnosti ne le obveščanja prek spletnih strani, ampak tudi trženja, vključno po pristopu B2B /business to business kot pristop sodobnega medorganizacijskega trženja – agencijam in celo z vnaprejšnjo rezervacijo in plačilom. Raziskava je namreč pokazala, da je bil za 35% anketiranih najpogostejši vir informacij pred odhodom splet (ibid., str. 31), v agenciji pa se jih je zglasilo kar 27,9%. Slednji podatek terja v podeželju Slovenske Istre odpreti mreži info centrov s celovito ponudbo informacij: turistične točke, dediščina, ki si jo velja ogledati, kje spati, kje obedovati, kje okušati vino, kje kupiti sadje, itd.

To je pomembno osvestiti ne le zaradi obiskovalcev, ampak tudi zaradi pričakovanih potencialnih investorjev. Gre za zgodovino in z njo povezane zgodbe, ki so del posameznih zgradb, ali pa ne; daje pa jim ta vsebina dodano vrednost, velikokrat zgodbe pričajo vso kompleksnost in težavnost dogodkov, ki so se zgodili, v dobrem in zlu, v veselju in žalosti. Pač, to je življenje.

Človeka – obiskovalca je od nekdaj zanimalo, kako živijo in kako so živeli drugi. S čim se preživijo, kaj jim je izziv. Ali so se znali v preteklosti v kontekstu pogojev in okoliščin bolje preživeti. So dandanes bolj inovativni, ali so to bili včasih. Kaj so lahko prodali, kje, kdo je od podeželjanov Slovenske Istre kupal in kaj? Komu so plačevali davke? Pa so jih tudi hoteli plačevati ali je bil vmes tudi kakšen »Martin Krpan«? To so drobci, vendar v enournih pripovedih, ki jih turistični vodiči pripovedujejo obiskovalcem, zelo pomembni.

Šavrinske ženske so svetel primer, kako so skozi leta ob poljedelstvu, s svojo aktivnostjo in podjetnostjo poskrbele za ekonomsko neodvisnost svojih družin. Zgodaj zjutraj so peš krenile do Trsta, ker je bilo treba prodati poljedelske izdelke. Prodajale pa niso samo teh. Tudi prale so perilo; tudi tega je bilo treba oditi iskat, oprati in dostaviti nazaj. Vse peš.

V podeželju so nekoč izdelovali košare (cajne), planjerje, orodja ... izdelovali so si tudi preprosta glasbila. Odtod etnomuzikolog Marino Kranjac, ki danes uči izdelovanja nonol (piščali) ter tudi igrati nanje. Ljudska pesem je bila od zmeraj povezana z človekom, njegovim razvojem in življenjem. Na istrske ljudske inštrumente igrajo le moški. Istranom je bila glasba življenje. Odtod pesmi vseh vrst: ljubezenske, delovne, svatbene, šaljive, uspavanke, žalostinke, plesi. Besedila pričajo, da jih je bila spremljala glasba res na vsakem koraku in skozi vsa življenjska obdobja. Istrske običaje danes ohranjajo kulturna društva in folklorne skupine. Za ljudsko glasbo je značilno, da nima avtorja. Glasba se širi po ustnem izročilu, iz roda v rod, časovno je povsem ne moremo umestiti v določena leta, in je tesno povezana z besedo in plesom. Jezik je ljudski, kar daje pesmi poseben prizvok: Glasbila so ponavadi izdelana doma, ročno.

Krajski park si ogleda letno že 28.000 turistov. Sečoveljske soline so na dobri poti v turizem najvišjega razreda. Pripravljen je prehrambeni program Solnce, kozmetični program Lepa Vida in program krajinskega parka, katerega produkti so povezujejo z obiskom Sečoveljskih solin. Produkte Sečoveljskih solin je že mogoče kupiti v trgovinah v Ljubljani na Mestnem trgu in v Piranu v stari rdeči Benečanki: sol in solni cvet z geografskim poreklom.

Sol je od starih dni civilizacije nujen dodatek jedem, vendar je danes lahko še kaj več. Vendar pa sol iz Sečoveljskih solin tudi še vedno pridelujejo po prastari metodi, kot pred več kot šestimi stoletji in ekološko neoporečno. Sredi 14. stoletja so se tukaj naučili delati *petolo*, oblogo solnih bazenov. Osnova je utrjen mulj obdelan s soljo iz izhlapevajoče vode in zelenimi algami. Ker se v bazenih nastajajoča sol ne meša z ilovico z dna, požanjejo kot sneg bel pridelek. Pri prvi košnji ima posebno vrednost prva tekočina, ki priteče iz kotla, tako imenovani solni cvet.

V solinah so obnovili 20 kilometrov notranjih nasipov in 20 solnih polj, 20 solinarskih hišic, skladišč in drugih objektov ter odprl solinarski muzej. Zaposlitev je dobilo 32 solinarjev. Leta 2004 so pridelali 2400 ton soli, leta 2003 zaradi primerne vremena celo več kot 3500 ton (leta 2002 so komaj 136 ton soli). Za 16 ton solnega cveta je pridobljen certifikat *piranska sol z geografskim poreklom*.

Značilna poselitev, vezana na specifično okolje in dejavnost v solinah, je obenem pomemben del kulturne krajine. Solinarstvo, ki se je širilo od kopnega proti morju, je preoblikovalo teren za svoje potrebe. Nastajalo je za podeželje Slovenske Istre povsem specifično okolje, ki je omogočilo obstoj enkratne naravne dediščine, kakršno poznamo še danes. Opazen je tudi velik razrast flore na račun obdelanih solnih polj in drugih kulturnih površin. V kanalih so se nabrale usedline, bregovi so načeti: oporni zidovi so poškodovani ali porušeni, bregovi posedeni in na posameznih mestih uničeni. Kamniti deli zapornic so pretežno ohranjeni, vendar obsojeni na propad z bregovi vred, solinske hišice ruševine. Z vidika varovanja kulturne dediščine je nujno, da se ohranita oba tipa solin. Edini način, da se tudi v prihodnje ohrani v vsej svoji specifičnosti in enkratnosti, je negovanje solinarske tradicije. Za oba kompleksa solin je bila izdelana celovita ekonomska študija, katere cilj bi bil predvsem ohranitev tradicionalnih načinov pridobivanja soli kot tudi kulturne in naravne dediščine.

Temeljni namen muzeja solinarstva je ohraniti edinstveno etnološko in tehnično dediščino, ki je pomembno sooblikovala gospodarski, družbeni in kulturni razvoj Slovenskega Primorja. Muzej ponuja izčrpen prikaz načina življenja in dela solinarjev in njihovih družin pa tudi srednjeveške solinarske tehnologije. Na solnih poljih je ponovno vzpostavil tradicionalno solinarstvo po srednjeveških postopkih. V muzeju na prostem spoznavajo obiskovalci star postopek pridelovanja soli, način vsakdanjega življenja v Starih Piranskih solinah, lahko pa si kupijo tudi povsem naravno morsko sol. Muzej solinarstva, dislocirana enota Pomorskega muzeja Sergej Mašera Piran, je nagrado – Medaljo Evropske unije za prizadevanja pri ohranjanju kulturne

dediščine (kategorija kulturna krajina). za »vzorno in tankočutno revitalizacijo kulturne krajine, obnovo tradicionalnega postopka pridelave soli, obnovo stavbne dediščine in za izobraževalne dejavnosti, vse v tesnem sožitju z naravnim okoljem solin«. Nagrado EU za kulturno dediščino je pred dvema letoma vpeljala Evropska komisija kot del uresničevanja programa Kultura 2000.

Kamnoseštvo je lepo in ustvarjalno. Po stereoptipu, ki je med ljudmi vse preveč razširjen, kamnosek izdeluje nagrobnike, kar pa ne drži. Kamnoseki lahko kreirajo in izdelajo: okenske okvire, portale, mize, kamnite kopalnice oz. njene del, kuhinjske pulte, skratka, kateri koli kos notranje opreme iz kamna. Kamnosek nadalje sodeluje tudi pri urejanju vrtov, pomembno je restavratorsko delo oziroma doprinos kamnoseka k ohranjanju kulturne dediščine. Tudi boljše fasade so lahko narejene iz kamna, ki je kot enkratni naravni material prijazen do okolja. Hkrati pa sodobni kamnosek dela v precej boljših razmerah kot včasih, delo zaradi pomoči informacijsko komunikacijske tehnologije, IKT, računalniško vodenih strojev močno olajšano in spodbuja kreativnost, inovativnost in razvoj obrti.

Kljub temu med mladimi za ta poklic ni zanimanja, interesa je premalo, kar je tudi posledica splošne miselnosti, da so tisti, ki delajo fizično in z rokami, manj vredni in sposobni, da bi lahko poklicno pot našel v kamnoseštvu ali podobnem poklicu. Mladi kamnoseštva ne poznajo v vseh njegovih razsežnosti in potencialih, za promocijo tovrstnih poklicev se še vedno naredi premalo. (N.pr. na Braču, se v šolo za kamnoseke letno vpiše po sto dijakov, poklic promovirajo, šola je videti kot umetnina). Ker pa je Sežana blizu, v Sežani in Hotavljah, pa uvažajo v novo šolo ta poklic, bi kazalo razviti štipendijsko shemo in kamnoseke vključiti v štipendijsko shemo, da bodo imeli dobro možnost za zaposlitev. Obnova slovenske kulturne dediščine te poklice in ljudi s tem znanjem zelo potrebuje.

Redki in zanimivi poklici pa tudi privabljajo ljudi in turiste. Ostri zobje časa posvetijo barvo slikarskih platen, lesene dele naluknjajo črvički, večje obdelani kamen se okruši. Zato je treba njihovo prihodnost zaupati strokovnemu pristopu. Restavratorstvo je specifična dejavnost. Restavratorstvo ohranja, preučuje, neguje in vzdržuje dediščine. Leta 1954 so na akademiji za likovno umetnost v Ljubljani ustanovili specialko za konserviranje in restavriranje likovnih umetnin. V osemdesetih in devetdesetih je študij na dodiplomski stopnji ustvaril začetke strokovnega izobraževanja, leta 1996 se je v oddelek za restavratorstvo vpisala prva generacija študentov.

Vendar je teme še bolj nadgrajevati z zgodbami. Destinacija podeželja Slovenske Istre mora dobiti svojo avtobiografijo, da bodo zgodbe tudi poglobljene in ambiciozne; morajo v pripovedih tudi zaživeti. Na vse teme pa se vežejo potrebne aktivnosti usposabljanja, izobraževanja.... Oseb, ki bodo pridobivala nove vire, jih interpretirala, prikazovala...

3.7 Vizija nadaljnjega ekonomskega in družbenega razvoja

Vizijo izražajo težnje po:

- trajnostni razvoj podeželja
- ohranjanje poseljenosti in revitalizacija vasi
- ohranjanje narave in oživljanju kulturne krajine

Strategija je usmerjena na:

- nove zaposlitve in nova delovna mesta
- ohranjanje naravne in kulturne dediščine
- na obnovo vaških jeder
- podjetniško prenovu podeželja – na razvoj dopolnilnih dejavnosti in obrti
- za sodobno raba naravne in kulturne krajine (varovanje in trženje dediščine)in
- da se razvije podeželskega turizma kot trajnostni turizem in s pestro ponudbo – od gastronomije do dogodkov in zgodb.

Izhajajoč iz vizije in strategije usmeritev bi bili strateški cilji naslednji:

- razvoj perspektivnih vej kmetijske dejavnosti (vinogradništvo, oljkarstvo, bio kmetijstvom in razne dopolnilne dejavnosti),
- razvojem mreže razvoja podeželja s centrom in info točkami
- razvoj turistične infrastrukture s poudarkom na izgradnji tematskih poti (pohodništvo, kolesarjenje, jahanje, kultura, jamarstvo,...) in njihova obeležja s komunikacijsko funkcijo vred.

Iz strateških usmeritev izhajajo povsem specifični cilji območja podeželja Slovenske Istre, ki so:

1. dograditi osnovno infrastrukturo (ceste, kanalizacija,..)
2. izobraževati, osvestiti prebivalce in obiskovalce
3. prenoviti vasi in vaška jedra
4. spodbujati sodelovanje in aktivnosti domačinov
5. ponovno vzpostaviti kmetijsko rabo zemljišč (zaradi proizvodnje in vzdrževanja obdelane kulturne krajine - ekološke oblike kmetovanja)
6. vzpostaviti in izpeljati avtonomne turistični programi
7. vzpostaviti mrežo z info točkami
8. vzpostaviti sistem strategije in operativnega trženja produktov destinacije podeželja Slovenske Istre.

Predpogoji izpeljave ciljev so naslednji:

- rešiti nekatere specifične in pereče probleme značilne za Istro v zvezi z lastništvom na stavbah in zemljiščih (razpršenost, dedovanje,...)

- oblikovati in vzpostaviti mehanizme za pomoč in implementacijo projektov (na primer lastni sklad kmetijskih zemljišč, finančni sklad za zagon projektov,...)
- izpeljati institucionalno ureditev za upravljanje razvojnega programa podeželja in izvedbo projektov. V tem pogledu se kot najustreznejša rešitev kaže ustanovitev *agencije za razvoj podeželja (LAS)*, katere naloge bi bile poleg načrtovanja, upravljanja in izvajanja regionalnega programa podeželja tudi pomoč in informiranje nosilcem projektov, investitorjem, lokalnim organizacijam in društvom ter priprava projektov za pridobivanje državnih in tujih finančnih sredstev.

3.8 Učinkovitost izpeljave preboja in izpolnjevanje kriterijev programiranja ukrepanja ter njihove evalvacije

Študija izvedljivosti izpostavlja - kot res zelo pomembne z vidika dediščine kot dejavnika preboja v razvoju - naslednje projekte:

A Pilotni projekt Padna kot primer zgledne prenove in varovanja suhozidne gradnje podeželja Slovenske Istre.

B Vzpostavitev in pilotni projekt zagona mreže kot ključnih vasi in info točk podeželja ter določitev centra - zbirnega mesta in izhodiščnega mesta podeželja Slovenske Istre. Centralno zbirno mesto je treba določiti zato, ker se morajo stekati vanj vse poti in vse ciljne skupine obiskovalcev. Je osrednja točka z vseh vidikov ponudbe in povpraševanja, vključno z osrednjim informiranjem obiskovalcev in prirejanjem dogodkov.

C Agencija d.o.o., Vzpostavitev in pilotni projekt zagona, katere glavne aktivnosti so:

- spletne strani ponudbe in povpraševanja po produktih podeželja Slovenske Istre
- spletne strani koordinacije ponudbene strani: prenočevanja, hrana, vinariji, aktivnosti....
- Zagon operativne info točke
- Kako zagotoviti zgodovinski blišč destinaciji podeželja Slovenske Istre? Dober primer doprinosa partnerjev in kulturne dediščine po načelih vrednot turističnega produkta, kulturne in naravne dediščine za razvoj človeških virov, več in boljših zaposlitev.

D Pripravo podrobnega poslovnega načrta aktiviranja preboja z ukrepanjem za kulturno dediščino in njene produkte in njegovo sprotno ažuriranje (in koordiniranost, zlasti s čezmejnimi programi, Italijo in Hrvaško), udejanja projektov kulturne dediščine podeželja (ang. Management plan) in določitev pristojnega in odgovornega organa za plan.

E Nadaljevanje izgrajevanja poti dediščine in drugih tematskih poti, opremljanja s tablami, itd.

Skupna utemeljitev teh programov je v dejstvu, da ti med obstoječimi predlogi manjkajo, da bi v podeželju lahko prišlo do učinka vzvodja, kar pa je potencial dediščine v podeželju Slovenske Istre.

Tako se je ugotovilo po presoji kriterijev, po katerih se ocenjuje (z oznakami: visoko, srednje, šibko), ali so pogoji za destinacijo kulturne dediščine izpolnjeni.

Študija glede 10 kriterijev (glej še str. 29) izpostavlja naslednje:

1. Območje podeželja Slovenske Istre je resnično bogat in raznovrsten zbir naravnih, zgodovinskih in kulturnih resursov, ki predstavljajo različne vidike dediščine. Obstoječo dediščino je vredno prepoznavati, vendar jo je treba ohraniti in zavarovati takoj. Kako pristopiti, je opredeljeno v poglavju 4. Nadalje je treba dediščino tudi interpretirati in vsestransko poskrbeti, da je nepremična in premična dediščina da na razpolago še zanamcem. Treba jo je kar najbolje managirati, ob nadziranju partnerstva, zlasti enot iz javnega sektorja in sektorja civilne družbe. Treba je kombinirati različne in včasih na prvi pogled takšne resurse, ki niti ne gredo skupaj in biti v okoljih aktivni.
2. Območje bi lahko bolj izžarevalo tradicijo, običaje, verovanja in podeželsko življenje, ki je del nacionalne zgodovine, in ki ima svojo vrednost. Zato je študija posebej izpostavila pomen identitete in predlagala teme za njen okvir. Predpogoj za to je tudi dostopnost, označenost in promocija.
3. V območju so izredne priložnosti, da se ohrani naravne, kulturne, zgodovinske in/ali scenske značilnosti. Vendar so priložnosti premalo. Dati morajo rezultate – štejejo nove in boljše zaposlitve, dvig blaginje in preokrenitev trenda propadanja nepremičninske dediščine.
4. Območje ima izredne priložnosti za rekreacijo in učenje. To pomeni, da njegovi potenciali presegajo okvir razvoja eko turizma, da gre tudi za najsodobnejše storitve, dogodke, uporabo informacijske komunikacijske tehnologije, itd. Vendar morajo biti aktivnosti centralno vodene in usmerjane.
5. Resursi, ki so pomembni za identificirano temo ali več tematik ohranjajo stopnjo nedotakljivosti, ki je tudi sposobna lastne interpretacije. Treba je pristopiti k izdelavi poslovnega načrta, ki bi povezal tematiko kulturne dediščine v enovito izpeljavo destinacije kulturnega turizma.
6. Prebivalci, poslovni interesi, neprofitne organizacije in vlade, vsi morajo biti vpleteni v planiranje v območju; pri tem pa razvijajo takšen koncept finančnega načrta, ki izpostavi vloge vseh, ki sodelujejo in tistih, ki podpirajo zasnovo območja. Treba je zainteresirati vlagatelje; tudi tiste za obnovo gradov.

7. Predlaga se enota za management (ki obvladuje operativno poslovanje), ki mora tesno sodelovati z oblastnimi organi, imeti mora voljo in pritegovati k delu in partnerstvu vse tiste subjekte, pravne in fizične osebe, ki imajo voljo do dela.
8. Predlog obstoječih projektov in aktivnosti podan v poglavju 3 je konsistenten z ekonomskimi aktivnostmi območja.
9. Da javnost podpira koncept zamisli v prostoru, so potrdile ankete.
10. Manjka dober management, ki bo deloval osredotočeno samo na trženje produktov kulturne dediščine; le-ta mora predlagati plan in poskrbeti za izpeljavo projekta trženja kulturnega produkta destinacije podeželja Slovenske Istre.

4. OPREDELITEV POTREBNIH RESURSOV

4.1 Aktivni pristop k varovanju kulturne dediščine podeželja občin Piran in Izola ter Mestne občine Koper kot potenciala trajnostnega razvoja

4.1.1 Ovrednotenje in kulturno varstvene smernice za revitalizacijo kulturne dediščine

Ko govorimo o kulturni dediščini kot resursu, kot potencialni nosilki lokalnega razvoja, govorimo predvsem o pomenu, ki bi ga lahko imela za razvoj turizma. Izhajamo iz dejstva, da je v obalnem zaledju še razmeroma dobro ohranjena tradicionalna kulturna krajina s številnimi območji in objekti kulturne dediščine. Aktivno vključevanje v sočasno življenje bi lahko postalo pomemben način njenega varovanja, ki bi obenem nudil možnosti za

trajnostni krajevni razvoj z ohranitvijo kvalitetnega življenjskega okolja. Poudarjati pa je treba nujnost načrtovanja celovite, navzven jasno razpoznavne ponudbe tradicionalnega teritorija. Po drugi strani se sooča z dejanskim stanjem na terenu, predvsem z ovirami, ki se postavljajo na pot tako zamišljenemu razvoju.

Najbolj odmaknjen del obalnega zaledja, ki sovпада z južnimi predeli piranske in izolske občine ter z južnim in JV predelom Mestne občine Koper ima takšno ohranjenost kulturne dediščine, ki je v primerjavi ožjim obalnim zaledjem neprimerno večja, predvsem v kategoriji kulturne krajine. Pri tem je treba tudi slediti namen in cilje številnih projektov, ki nastajajo od devetdesetih let 20. stoletja zlasti na območju Mestne občine Koper. Njihova skupna značilnost je, na kratko povzeto, da na novo odkrivajo bogato kulturno dediščino podeželja in iščejo načine za njeno aktivno vključevanje v sočasne življenjske in gospodarske tokove. Poglavitno pa je, najprej opozoriti na bistvene lastnosti kulturne dediščine. Le-te je nujno potrebno ohraniti, če se želi ustvariti kvalitetno življenjsko okolje in prispevati k tako zasnovanemu trajnostnemu razvoju.

Posebna pozornost je namenjena naselbinski in profani stavbni (etnološki) dediščini, ki sta na podeželju kvantitativno najbolj zastopani. Predstavljata širok segment kulturne dediščine, ki najbolj izdatno priča o preteklem življenju slovenskega prebivalstva na tem območju. Zanimivi sta zlasti zato, ker ju je možno aktivno vključiti v nove razvojne programe. K nepremični etnološki dediščini prištevamo objekte, ki pričajo o nekdanjem načinu življenja lokalnega prebivalstva. Skozi njih se odražajo stanovanjska kultura, gospodarske dejavnosti, gmotno stanje, socialni status ter razvoj posameznih družin, ipd. V njih razpoznavamo ljudsko graditeljsko ustvarjalnost, ki je stoletja izhajala iz uporabe lokalnih materialov in upoštevanja geografskih danosti. Odlikujejo jo izjemen smisel za funkcionalnost, vraščenost v okolje in enkratno estetsko oblikovanje.

Žal pa oboje nezadržno propada že več desetletij tudi zato, ker navedene možnosti v družbi še vedno niso dovolj prepoznane, kaj šele izkoriščene. Kulturna dediščina je po zakonu pod posebnim družbenim varstvom (Zakon o varstvu kulturne dediščine, Uradni list RS, št. 7/99). Kljub temu vedno znova ugotavljamo, da ostaja njeno varovanje največkrat le na papirju in v resnici predstavljajo predvsem naselja in stavbna dediščina odvečno breme tako lastnikom kot širši skupnosti. Prav iz tega razloga je potrebno kulturni dediščini poiskati ustrezno vlogo v sočasnem življenju, kot vzdrževalki najkvalitetnejšega življenjskega okolja in oblikovalki pomembnega dela krajevnega razvoja, katerega nosilci bodo domači prebivalci. Pri tem je bistvenega pomena, da se k načrtovanju njene obnove pristopi strokovno, z doslednim upoštevanjem varstvenih režimov, ki so zanjo določeni ter v sodelovanju s konservatorsko stroko¹⁰.

¹⁰ Opozarjamo pa na delo, ki je nastalo v sklopu projekta Po poteh dediščine brez meja (Eda Benčič Mohar, Kulturna dediščina podeželja občin Piran in Izola ter Mestne občine Koper, Piran, marec 2004). Podrobneje sta predstavljeni naselbinska in stavbna dediščina iz razloga, da se opozori na njune karakteristike, ki jih bo potrebno obvezno ohraniti v primeru revitalizacije.

PREDSTAVITEV IN OVREDNOTENJE IZBRANEGA OBMOČJA

Kulturna krajina

Hrvoji z okolico

Zaledje treh obalnih občin odlikuje bogata kulturna dediščina. Prostorsko najobsežnejša je kategorija kulturne krajine, ki vključuje pretežen del obalnega zaledja. Delimo jo na dve večji območji: Notranjo Slovensko Istro in Kraški rob. Kulturna krajina vključuje vse ostale objekte in območja kulturne dediščine v celoto neprecenljive prostorske, estetske in kulturne vrednosti. Oblikujejo jo kmetijske površine z značilnimi kulturami, kulturne terase ter številne kamnite konstrukcije, kot na primer mejni zidovi, poljske hišice, hlevi, škarpe. Številne peš in tovarne poti so utrjene s kamnitimi podpornimi zidovi, tlakovanjem in mostovi. Ob njih so večkrat nanizane kapelice in druga verska znamenja, spominska znamenja in obeležja. Na vodnih izvirih so nastale zanimive zidane konstrukcije vodnih zajetij s perišči in napajališči. Ob večjih vodotokih so vodni mlini, včasih v sklopu kmečkih domačij. Pogosti so kali, nekje pozidani, drugje kot naravne kotanje. Poseben poudarek v pokrajini pomenijo ostanki nekdanjih utrdb, kot tudi samostojno stoječe cerkve s pokopališči. Najbolj markantne točke pa ostajajo naselja na izpostavljenih legah z enkratno arhitekturo. Vsi ti elementi, skupaj z vegetacijo, vodotoki, naravnim reliefom in drugim oblikujejo specifično pokrajino. Celota je nastajala skozi dolgo časovno obdobje. Vezana je bila na lokalne materiale, tradicionalna znanja in naravne pogoje. Prav zato jo v tako veliki meri odlikujeta lepota in ubranost.

Poselitev

Poselitev ima v teh krajih dolgo kontinuiteto. Sklepajoč po sledovih gradišč, sega v prazgodovino. Tradicionalna naselja, kakršna so se ohranila nazadnje, pa so se oblikovala postopno. Najstarejše stavbe znotraj vasi datiramo v XV. stoletje. Naslednja stoletja so se naselja širila in gostila znotraj obstoječih obodov nekje, do petdesetih, šestdesetih let XX.

stoletja. Največji razcvet so doživela v drugi polovici 19. stoletja, ko so bile gospodarske razmere za to ugodne.

Padna

Stavbno dediščino, pa naj gre za naselja, posamezne stavbe ali njih sklope, povezujejo skupne značilnosti, ki so jih narekovali zlasti naravni vplivi: konfiguracija terena, podnebne razmere in materiali, ki so bili na voljo. Naravne razmere so bile najmočnejši dejavnik že pri izbiri lokacij. Pomembno je bilo, da je stalo naselje na zavetrnem in osončenem kraju, v bližini pitne vode. Naselja so največkrat pomaknjena v strma pobočja, na skalne pomole, pod skalne stene, na slemena, na vrhove gričev, redkeje na robove dolin. Po eni strani so na tak način očuvali najrodovitnejšo zemljo, po drugi strani pa je bila taka lega predvsem v srednjem veku in prej pomembna iz obrambnih razlogov. Zaradi naštetega in zaradi varčevanja s plodno zemljo so vasi grajene zelo strnjeno. Gospodarskim in stanovanjskim poslopjem je bilo namenjeno razmeroma malo prostora, ki ga je bilo potrebno premišljeno izrabiti. Zaradi tega najdemo v vaseh hiše in dvorišča nepravilnih tlorisov, z na videz nenavadnimi legami. Med njimi so največkrat vijugaste poti, ki si utirajo pot med odrezanimi vogali hiš, pod mostovži in nad strmimi škarpami. Naselja so se razvijala kot živi organizmi, zrastli iz danega okolja. Razgibani ambienti dajejo istrskim in kraškim vasem značilno slikovito podobo.

Na podobo vasi je vplivalo več dejavnikov, med drugim tudi oddaljenost od obalnih mest. Tako se je ponekod v bolj oddaljenih vaseh skoraj do danes ohranilo skromno stavbarstvo arhaičnega izgleda s kamnitimi strehami (na primer Pregara, Sočerga), medtem ko delujejo nekatere vasi v ožjem obalnem zaledju skoraj mestno (na primer Padna, Korte).

Stavbarstvo

Pri oblikovanju stavb so dobro razvidne skupne poteze, kot so gradivo, orientacija, gabariti in oblika, strehe, strešna kritina, razpored in oblika fasadnih odprtin, itd. Osnovna stavbna celica (hiša, hlev in drugi gospodarski objekti) je preprosta in enotna: načeloma s tlorisom pravokotnika, katerega krajša stranica redko presega dolžino šestih metrov, največkrat dvoetažna. Tlorisni pravokotnik velikokrat privzame nepravilne, včasih kar nenavadne oblike, kar je posledica skrajno skrbnega ravnanja s prostorom in spoštovanja pravil gradnje: prilagoditi se je bilo treba obstoječemu terenu, gradnjam, komunikacijam in parcelaciji. V strmih terenih je pritličje deloma ali v celoti vkopano. Razlike med posameznimi območji so v številu in principu medsebojnega povezovanja osnovnih stavbnih celic, kar pa je bilo odvisno tudi od premožnosti domačij in prevladujoče kmetijske dejavnosti (poljedelstvo ali živinoreja). Na Krasu, kjer je bila v veliki meri razvita živinoreja, se je izoblikoval tip značilne zaprte domačije z večjimi gospodarskimi poslopji. Stanovanjski in gospodarski objekti so bili nanizani okrog zaprtih dvorišč. Tak tip domačij se včasih pojavlja tudi v flišni Istri, pri premožnejših kmetijah z več glavami živine. V flišni Istri poznamo še več različnih organizacij domačij: včasih je bila združena pod eno streho, z gospodarskim pritličjem in bivalnim nadstropjem; drugič so bila gospodarska poslopja ločena od stanovanjske hiše. Do večjih razlik je začelo postopoma prihajati v XVII. in XVIII. stoletju. Starejši tip hiše (arhaičen, kot smo ga poimenovali), je bil dokaj enoten na celotnem območju, vsaj kolikor lahko sklepamo po maloštevilnih ohranjenih primerih. Gre za enocelično, v teren vkopano hišo, s hlevom v pritličju in skromno bivalno enoto v nadstropju.

Dvorišče domačije v Podgorju 52

Kljub skupnim značilnostim so vsako naselje, zaselek, kot tudi posamezen objekt individualen organizem, ki ga je oblikovalo več dejavnikov; predvsem pa prebivalci, oziroma življenjski utrip družin skozi mnoge generacije. Zunanjo podobo stavb popestrijo arhitekturni elementi, ki se pojavljajo v mnogoterih zanimivih oblikah: baladurji, ganki, ognjiščni prizidki, dimniki, strešni

venci, konzole, niše, hišni in dvoriščni portali. Njihova oblika se razlikuje od vasi do vasi, od hiše do hiše. Tu pride v polni meri do izraza ljudska ustvarjalna domišljija in smisel za estetsko oblikovanje. Nekaj ilustriranih primerov posameznih stavbnih členov v nadaljevanju še zdaleč ne more prikazati neizmerne bogastva raznolikosti oblik, ki smo jim priča na terenu.

Baladur v Grintovcu

Dvorišni tlak v Hrvatinih pri Koštaboni

Dimnik v Smokvici 25

Ostanki baladurja v Krkavčah

Dimnik v Dvorih pri Movražu

Dimnik v Trseku

Niša - znamenje na hiši v Žrnjovcu

Največkrat neopažen (in tudi strokovno najmanj obdelan) stavbni motiv je način gradnje, ki se razlikuje med posameznimi območji in ga je treba ohraniti kot bistven sestavni del kulturne dediščine. Že na prvi pogled je očitna razlika med gradnjo v apnenčastem kraškem svetu in v flišnih predelih Istre. Zanimiva je tudi raznolikost gradnje iz peščenjaka: kjer se je ta dal lomiti v razmeroma velike pravokotne bloke, ga je bilo možno lepo oblikovati, kar se kaže v kvalitetni gradnji iz pravilno klesanih kamnitih zidakov. Gradnja iz peščenjaka nižje kvalitete je bila veliko slabša; veliki in pravilno klesani kamniti zidaki so bili omejeni le na vogale poslopij, kot neobhodno potreben statičen element. Mešana gradnja iz peščenjaka in apnenca se je pojavljala povsod tam, kjer sta se v okolju mešali obe kamnini, na primer v Krkavčah in Gračišču.

Različni primeri kamnite gradnje: Pregara, Podgorje in Krkavče

Stanovanjske hiše so bile praviloma ometane z apneno malto. Omet je bil enoslojen, tanek in fino zariban. Včasih je prekrival tudi kamnite okvirje fasadnih odprtin. Z ometom so zaščitili kamnite fasade in izolirali notranjost hiš. Gospodarska poslopja, pri najrevnejšem sloju prebivalcev pa tudi stanovanjske hiše, niso bili ometani. Pri slednjih je bil pravi omet omejen le na dimnike in ognjiščne prizidke. Drugje so zapolnili stike med kamni z malto ali pa so izvedli kvečjemu izravnalne fuge.

Veliko pričevalnost o nekdanjem načinu življenja še ohranjajo redke notranjščine s kamnitimi tlaki, lesenimi nosilnimi konstrukcijami, podovi in stopnišči, odprtimi ognjišči, stenski nišami drugim stavbnim pohištvom.

Ognjišče v Abitanti

Ognjišče v Pregari

Arhitektura podeželskih naselij je, z redkimi izjemami, skromna. Kamnoseški dekor je preprost, stilno opredeljivejše detajle zasledimo le v redkih primerih. Vasi so izjemno pomembne kot celote in tako jih moramo tudi obravnavati. Preplet pozidanih in odprtih prostorov, različna starostna struktura stavbnega tkiva, stavbni elementi, dvoriščni zidovi in portali, kapelice, vodnjaki... zaživijo z izredno močjo šele znotraj celote.

Zatečeno stanje kulturne dediščine

Kmalu po koncu druge svetovne vojne se je začelo množično odseljevanje iz vasi obalnega zaledja. Izpraznjeno podeželje je ostalo zanemarjeno, prepuščeno samo sebi. Oblasti niso načrtovale njegovega razvoja. Ljudje, ki so ostali, so si uredili življenje po svoje, kot so pač znali. Stanovanjske in gospodarske stavbe so prenavljali večinoma brez načrtov, kaotično. Sčasoma so se začeli v naselja vrvati novi in tuji stavbni elementi. Z nepremišljenimi posegi še

vedno, na žalost vse bolj intenzivno, rušilno posega v osrčje vasi in njihovo okolico. Največji problem predstavljajo individualne stanovanjske gradnje, ki nastajajo brez reda v prostoru in zanikajo lokalne zakonitosti stavbnega oblikovanja. Novo, še večjo grožnjo predstavlja začetek vdiranja kapitala, ki se kaže v intenzivni gradnji za prodajo in je v popolnem nasprotju s tradicionalno rastjo prostora, njegovo podobo in vsebino. Večina novih gradenj namesto, da bi razvijale avtohtono arhitekturo, vnaša nered s tujimi, večinoma nekvalitetnimi materiali, prevelikimi dimenzijami in neprimernim oblikovanjem. Proces se iz leta v leto intenzivira in širi od obalnega območja v zaledje.

Nove gradnje ob robu Glema (Škrljevec)

Nadomestna gradnja v Glemu (Škrljevec)

Medtem ko v okolici vasi in sredi nekdanjih kmetijskih površin rastejo nove stanovanjske zgradbe, stara jedra propadajo, čemur v veliki meri botrujejo neurejeno lastniško – pravno stanje, težnja po bivanju v novogradnjah izven strnjenih vaških jeder... Velik del opuščenih starih stavb, ki so se zaenkrat izognile destruktivnim posegom, brez skrbnikov propada. Čeprav je kulturna dediščina formalno zavarovana, sta v resnici primernost in celo zakonitost njenega upravljanja prepuščena naključju. Zaenkrat se adaptacij, novogradenj, nadomestnih gradenj, rekonstrukcij, itd. ne omejuje in usmerja učinkovito. Ker še vedno ni vzpostavljene prave kontrole, tudi v smislu izvajanja ustreznih sankcij, se stanje konstantno slabša. V praksi smo priča nenehnemu in vse hitrejšemu propadanju celote. Čeprav je razlogov za to več, je izvirni greh v nezainteresiranosti družbe in države, ki doslej ni dojela velike vrednosti kulturne dediščine – ne le v kulturnem smislu, temveč tudi kot potencialne oblikovalke kvalitetnega življenjskega okolja.

Več desetletna zanemarjenost boleče odseva v današnji podobi podeželja. Zastavlja se celo vprašanje, koliko časa bodo naselja še upravičena do statusa kulturnih spomenikov oziroma dediščine. Vsak napačen poseg prispeva k degradaciji naselij, posameznih ambientov znotraj njih in kulturne pokrajine. Nekateri trdijo, da je opisano stanje posledica napredka, odsev sodobnega, modernega. V resnici gre za nered, zmedo, samovoljo posameznikov, nezavedanje o izjemni vrednosti življenjskega okolja in kulturne dediščine ter popolno odsotnost vizije krajevnega razvoja. Saj so se tudi v preteklosti stvari spreminjale, čeprav je

življenje potekalo veliko počasneje v primerjavi z zadnjimi desetletji. Vendar se je ves čas ohranjala enaka logika gradnje, izhajajoča iz zakonitosti okolja in resničnimi potrebami: uporabljali so se isti materiali, upoštevala stara pravila, ki so se nanašala predvsem na parcelacijo in s tem povezanim lastništvom, danim terenom... Ves čas so se pojavljali novi, napredni stavbni elementi, ki pa so se prilagodili že obstoječemu s pretanjenim poslušom za okolje. Od tu izhaja ubranost tradicionalnih naselij in njihova usklajenost z okoljem, kar je pravzaprav njihova največja odlika.

Ruševine v Laborju

Ruševine v Rižani

Podobno kot za naselbinsko in profano stavbno (etnološko) dediščino velja za območje kulturne krajine. Z zamrtjem kmetijstva je bil opuščen velik del obdelovalnih površin. Šele zadnja leta je opaziti vračanje kmetijske dejavnosti. Kljub temu je še veliko površin opuščenih, poraslih z grmičevjem in drevjem. Stare poti so ostale le deloma v uporabi. Večinoma so zaraščene in opuščene. Na nekdanje kmetijske in gozdne površine se vse pogostejše vrivajo novogradnje, k z neprimernimi lokacijami in neprilagojenim oblikovanjem načenjajo podobo tradicionalne kulturne krajine.

V zadnjih desetletjih smo izgubili znaten del naselbinske in stavbne kulturne dediščine. Morda tudi zato, ker smo izgubili pristen stik z okoljem. Večkrat nas zaslepi lažni blesk umišljenih vrednot, ki niso v skladu z resničnostjo. Večletne izkušnje s terena so me med drugim pripeljale do spoznanja, da je iz odnosa prebivalcev do prostora, s katerim upravljajo, možno sklepati tudi na njihove medsebojne odnose. Povedano malo poenostavljeno: ljudje, ki so bili v preteklosti medsebojno odvisni in zato povezani v trdne skupnosti, so spoštovali skupna pravila, tudi gradbena. Danes se kaže popolnoma drugačna podoba, nasprotna tisti iz preteklosti. Ljudje so se otresli medsebojne odvisnosti in s tem tudi dela tradicionalnih vrednot. Nove zaposlitve, neprimerno višji življenjski standard, uporaba novih tehnologij ipd. so pripomogli, da se posameznik ne počuti več del vaše skupnosti. Povedano malo karikirano: ker ne potrebuje pomoči sosedov, ne rabi niti njihovega privoljenja za karkoli že počne. Zato

lahko na primer brez večjih posledic prizida k hiši balkon ali garažo, ne da bi se predhodno posvetoval s sosedi ali vaško skupnostjo. Ni tako redko, da z gradnjo poseže na nekdanj komunske prostore ali na sosedovo dvorišče. Kršitvam sledijo seveda jeza, spori in sovraštvo med sosedi.

Primer okolju neprimljene gradnje v Novi Vasi

Kljub skrajno zaskrbljujočemu stanju pa določeni predeli širšega zaledja, v primerjavi z močno urbaniziranim obalnim pasom, doslej še niso utrpeli usodnih posegov. Zadnja leta se tudi med domačini pojavljajo nove pobude za vključitev kulturne dediščine v razvojne, predvsem turistične programe. Pretežno so nastali na osnovi inicialnih, crpov in drugih razvojnih programov za oživitev podeželja, ki so se dogajali v preteklosti. Iniciative so še maloštevilne, a v njih je mogoče slutiti temeljit preobrat v načinu razmišljanja domačega prebivalstva. Morebitni uspešni primeri revitalizacije bi bili gotovo dobro sprejeti in posnemani. Kljub temu si moramo na tem mestu zastaviti vprašanje: bo obravnavano območje sploh še zanimivo za obiskovalce, če ne bomo uspeli pravočasno ustaviti brezobzirne kaotične pozidave podeželja? S takim ravnanjem bomo namreč prav kmalu uničili temelje, na katerih naj bi gradili lasten razvoj.

Obnovljena Bržanova domačija v Smokvici

KULTURNOVARSTVENE USMERITVE ZA REVITALIZACIJO KULTURNE DEDIŠČINE

Obalne občine že dobro desetletje izvajajo na podeželju različne razvojne projekte in programe. Njihov cilj je kvaliteten in dolgoročen razvoj obalnih občin, predvsem pa doslej zanemarjenega podeželja. Kot nosilce razvoja predvidevajo domače prebivalstvo. V projekte so bile pritegnjene tudi lokalne strokovne institucije, kot na primer kulturnovarstvena, naravovarstvena in kmetijska. Ugotovljeno je bilo, da so med najpomembnejšimi razvojnimi potenciali tega območja kulturna in naravna dediščina ter tradicionalno kmetijstvo, ki bi jih lahko tržili zlasti v turizmu. Izpostaviti velja obsežen projekt treh obalnih občin z naslovom »Po poteh dediščine«, katerega zaključni elaborat je plod dolgoletnega dela. Njegova posebnost je v tem, da je združil več manjših in ločenih projektov v enotno mrežo sprehajalnih, rekreativnih, tematskih, konjeniških in kolesarskih poti, prepredenih po kulturni krajini (in kot njen sestavni del, saj gre za oživljanje pozabljenih starih poti), ki povezujejo naselja in druge objekte kulturne dediščine.

Podeželje nujno potrebuje vnos novih gospodarskih dejavnosti, vendar izključno tistih, ki jih okolje prenese brez škodljivih posledic. V prvi vrsti je to pretežno tradicionalno kmetijstvo, ki ga lahko dopolnjujejo kulturna, turistična, rekreativna in obrtna dejavnosti. Dejavnosti morajo biti kvalitativno in kvantitativno zasnovane tako, da ne bodo degradirale okolja, ampak bodo temeljile prav na njegovi veliki naravni in kulturni vrednosti. Vse gospodarske panoge lahko obstajajo in uspešno funkcionirajo, če so postavljene v skladu z omejitvami, kjer so locirane (Dušan Plut, Preobrazba geografskega okolja v Koprskem primorju, II faza. Analiza prostorskih komponent in poglobitnih negativnih vplivov na življenjsko okolje, tipkopis, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, 1977, str. 33). Navedeni razvojni programi so ves čas potekali v sodelovanju s konservatorsko stroko, zato so tudi zastavljeni tako, da omogočajo in celo vzpodbujajo ohranjanje in prezentacijo kulturne dediščine, zlasti najbolj ogrožen naselbinske in stavbne (etnološke) ter kulturne krajine. Slednje so z varstvenega vidika najbolj problematične prav zaradi vpetosti v življenje, kar lahko pomeni njihovo pogubo, medtem ko jim z ustreznimi novimi programi lahko ponudimo novo življenje v dovolj avtentični obliki. Konservatorska stroka se zaveda, da revitalizacija tradicionalnih objektov in območij ni možna brez določenih kompromisov. Sodoben čas narekuje nove potrebe: napeljava infrastrukture, kopalnic, dostopov na obdelovalne površine za mehanizacijo... Po drugi strani pa se zaveda tudi dejstva, da je kulturna dediščina brez funkcije zagotovo obsojena na propad.

V trajnostni razvoj podeželja bi moral biti vključen najširši krog prebivalstva, dovolj obsežen, da bi prevladal pri odločanju o urejanju prostora. Prebivalci bi tako istočasno skrbeli za trženje kulturne dediščine in za ohranitev kvalitete okolja. Na ta način bi se med drugim izognili prehudi množičnosti obiska, ki ga tak teritorij ne bi prenesel. Pomembno je tudi, da bi na novo zastavljen trajnostni krajevni razvoj ponovno povezal domače prebivalce v skupnih interesih, kar bi pozitivno vplivalo na njihove medsebojne odnose, kot tudi na odnos do okolja. Slednje pa pomeni na nek način vračanje k prvotnim vsebinam.

Kmetijstvo

Ohranjanje (sanacija) kulturne krajine je v veliki meri odvisna od usmerjanja načina revitalizacije kmetijskih površin. Kmečko prebivalstvo se pojavlja kot vzdrževalec kulturne pokrajine in ekološko izravnalnih območij (Dušan Plut, Preobrazba geografskega okolja v Koprskem primorju, II faza. Analiza prostorskih komponent in pglavitnih negativnih vplivov na življenjsko okolje, tipkopis, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, 1977, str. 2). Pri vsakem nadaljnjem načrtovanju ekonomskega razvoja bo nujno upoštevati prostorsko pogojene prednosti in omejitve, v najtesnejši povezavi z ostalimi razvojnimi faktorji (Dušan Plut, Preobrazba geografskega okolja v Koprskem primorju, II faza. Analiza prostorskih komponent in pglavitnih negativnih vplivov na življenjsko okolje, tipkopis, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, 1977, str. 4).

Pomembno je, da se v čimvečji meri ohrani tradicionalne kulture, morebitne nove kulture pa razvija skrajno previdno. Razvoj kmetijstva bi moral obenem stremeti za tem, da vnaša v okolje čimmanj novih objektov, oziroma le tiste, ki so neobhodno potrebni. Tako, denimo, je treba krepko razmisliti o umestnosti vnašanja toplih gred, ki se pojavljajo kot ekstremno moteč element v tradicionalnem okolju. Na drugi strani je treba razmisliti, v katerih primerih, kje in kako se bo gradilo nove objekte (hleve in druga gospodarska poslopja). V korist ohranjanja kulturne dediščine je, da se v čimvečji meri uporabijo obstoječe stavbe kulturne dediščine. Menimo, da predvsem velike domačije z ograjenimi dvorišči nudijo take možnosti. Včasih bodo neobhodno potrebne tudi nove gradnje (hlevi, kleti, predelovalni obrati...). Tudi to je možno, vendar je treba predhodno skrbno izbrati prave lokacije, kjer ne bodo moteči v okolju, kot tudi natančno določiti gabarite ter stavbno oblikovanje.

Zidane kulturne terase v okolici Nove Vasi

Zelo pomembno je, da se ohrani nekdanja parcelacija in v tej zvezi tudi oblika in razpored obdelovalnih površin. Na tem mestu je umestno posebej omeniti vinograde kot primer, kaj pomeni ohranjanje tradicionalnih elementov v pokrajini. Kjer so se ohranile lesene opore, je vinograd vizualno zlit z okoljem; medtem ko je njegova podoba tam, kjer so lesene opore zamenjali z betonskimi, iznakažena in deluje kot tujek v pokrajini. Enak učinek se doseže z nadomeščanjem kamnitih škarp, mejnih zidov in podobnih objektov z betonskimi. Osnovna značilnost in pravzaprav največja prednost tradicionalne kulturne krajine je v tem, da se je človek prilagajal danemu okolju tudi tako, da je uporabljal izključno materiale iz neposredne okolice. Res, da tedaj ni bilo drugih možnosti, vendar je na ta način nastalo izjemno kvalitetno okolje. Končno si moramo zastaviti vprašanje, ali je res vredno, da ga izgubimo zato, ker so sedaj na razpolago cenejši materiali, s katerimi se da hitreje, lažje in ceneje delati. Sploh pa, če smo kulturno dediščino opredelili kot posebno vrednost, s katero bi želeli tržiti v turizmu.

Ohranjanje kulturnih teras ni nujno le zaradi varovanja kulturne krajine. Upravičenost ohranjanja in oživljanja kmetijske proizvodnje na kulturnih terasah pojasnjuje sledeči citat J. Titla (Julij Titl, Socialno geografski problemi na Koprskem podeželju, Koper 1965): »Napačno je sklepati, da je način pridobivanja kultur na terasah preživel. Teraso so ljudje gradili, da bi zavarovali zemljišča pred erozijo. To je sad večstoletnih izkušenj naših prednikov. Zato bi lahko v želji, da bi pridobili večje obdelovalne površine brez brežin za mehanizirano obdelavo, povzročili s čezmernim rušenjem teras tudi veliko škodo. Teraso so ostale v prirodnem pomenu enako pomembne, kakor so bile v preteklosti. Potrebno jih bo le nekako prilagoditi modernim načinom kmetijske proizvodnje, kjer pa to ne bo uresničljivo, bo v koprski pokrajini zelo koristen tudi gozd, posebno še na osojnih legah.«

Kulturna ponudba

Ko se začne načrtovati razvoj turizma, se je treba najprej vprašati, kaj je tisto, s čimer bomo pritegnili obiskovalce in kaj jim lahko ponudimo. Če sta to kulturna in naravna dediščina, mora vse načrtovanje izhajati iz ugotovljenega dejstva in stremeti za tem, da se obe ohranita v optimalni meri in na kvaliteten način.

Raznolika kulturna dediščina podeželja lahko postane, celovito predstavljena, pomembna sestavina najkvalitetnejše krajevne ponudbe, njen najširši okvir, ki bo že sama po sebi pritegnila številne obiskovalce. Sorazmerna strnjenost terena omogoča vzpostavitev neke vrste muzeja na prostem, z izborom objektov in območij kulturnih spomenikov, ohranjenih »in situ«. V širok okvir kulturne krajine bi morali vključiti vse kategorije kulturne dediščine: naselbinsko, stavbno (profano in sakralno), zgodovinsko, arheološko. Z organiziranim pristopom bi ponudili obiskovalcem vpogled v geografski, časovni, ekonomski, socialni... vidik predstavljenega območja. Pravilno zastavljen projekt bi postal ena pglavitnih krajevnih atrakcij, po drugi strani pa bi znatno prispeval k ohranitvi integritete in pričevalnosti najvišje ovrednotene kulturne dediščine podeželja treh obalnih občin. Vodniki, organizirana vodstva in podobno bi usmerjale obiskovalce po različnih poteh, v okviru teritorialno ali tematsko zaključenih vsebin.

Možnosti je veliko: poti po vodnih virih, utrdbah, cerkvah, etnoloških spomenikih.... Tudi kulturni programi bi se lahko v enem delu idealno vklopili v že večkrat omenjeno mrežo na novo obujenih starih poti.

V kulturno ponudbo obalnega zaledja je že vključenih nekaj obnovljenih kulturnih spomenikov: v glavnem so to cerkve, od katerih velja morda poudariti srednjeveški cerkvi v Hrastovljah in Zanimgradu, od arheoloških »Krkavški kamen« in zadnje najdbe iz rimskega obdobja na Školaricah pri Bivju, med zgodovinskimi sanirane ostanke utrdbe nad Črnim Kalom, ipd. Med etnološkimi spomeniki muzealsko najboljše prezentirana Tonina hiša v Svetem Petru in Muzej solinarstva v Sečoveljskih solinah, oba v uspešnem upravljanju Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« Piran. Zadnja leta so bile na pobudo domačinov obnovljene še hiše v Krkavčah, imenovana »Živi muzej«, hiša »od Brdinca« v Loparju, »stara« hiša v Novi Vasi, vse z zanimivimi etnološkimi zbirkami. V preteklosti je bilo obnovljenih nekaj najstarejših, »arhaičnih« hiš: Benkova hiša v Črnem Kalu iz leta 1489, hiša v Hrastovljah 38, najverjetneje iz XVII. stoletja in Prkičeva hiša v Podpeči iz leta 1547. Žal nobena od teh še nima ustreznega programa. V Prkičevi hiši je sicer že več let postavljena stalna razstava, ki nudi obiskovalcem strnjen pregled naravne in kulturne dediščine Kraškega roba s poudarkom na podpeškem stavbarstvu. Razstavo smo postavili delavci Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Piran, vendar jo Krajevna skupnost slabo upravlja. Še slabše je z obnovljenim podpeškim obrambnim stolpom, ki že vrsto let čaka, da bi vanj postavili ustrezno tematsko muzejsko zbirko. V obnovljeni hiši v Padni uspešno deluje Jakčeva galerija v upravljanju Krajevnega skupnosti. Leta 2006 je bila dokončana obnova kamnite hiše na začetku vasi, kjer so uredili informacijsko pisarno. V Podgorju je na ogled obnovljena kapelica Sv. Antona z ostanki fresk iz XV. stoletja.

Obnovljena hiša z dvoriščem v Padni (informacijski center)

V zaledju treh obalnih občin se nahaja nekaj delno obnovljenih etnoloških spomenikov, ki še čakajo na novo namembnost in dokončno prezentacijo: hiša s kamnito streho v Pregari, Bržanova domačija v Smokvici, stari hlev s senikom v Hrastovljah, stavbni kompleks »Na vratih« v Krkavčah. Na podobno prezentacijo čaka vsaj še nekaj vrhunskih etnoloških spomenikov, med katerimi sta na prvem mestu arhaična hiša v Podgorju 29 in »Stara hiša« v Padni 29. Pri naseljih je bil izdelan razvojni program za vas Abitanti, ki pa poteka prepočasi, čemur botrujejo v glavnem »klasične« težave: nerešeno lastništvo in pomanjkanje finančnih sredstev. Zgledno je bilo obnovljenih še nekaj objektov kulturnih spomenikov in dediščine, vendar so namenjene stanovanjem in si jih je možno ogledati le od zunaj.

Podgorje 29

Notranjost »Stare« hiše v Padni

Oživljanje starih poti

Projekt vzpostavitve mreže starih poti je velikega pomena za kulturno in turistično oživitev podeželja. Pravilni izpeljan, bo uresničil dobro zamišljeno povezavo med enotami in območji kulturne dediščine, ki jo bo možno uporabiti v več namenov. Podeželje lahko postane priljubljena rekreativna cona za prebivalce treh obalnih mest (sem lahko prištejemo tudi Trst), izletnike od drugod, kot tudi stacionarne turiste. Načrtuje se, da bi poti namenili kolesarjem, konjenikom, predvsem pa rekreativnim pešpotem. Zanimive so predvsem predlogi atraktivnih tematskih poti, kot na primer po zgodovinskih mejah, protiturški obrambni liniji, antičnih poteg, arheoloških najdiščih, vodnih virih.....

Pri oživljanju starih poti je treba posege čim bolj omejiti: zadostuje čiščenje pohodnih površin ter sanacija oziroma po potrebi obnova kamnitih podpornih in mejnih zidov, mostov... V tem sklopu bi morali ustrezno prezentirati grajena vodna zajetja, perišča, napajališča, poljske hišice... kot posebne kvalitete kulturne krajine. Od nove opreme je dopustna postavitve lesenih

klopi, košev za smeti in varnostne ograje na mestih, ki bi bila lahko nevarna za obiskovalce. Pomembna je izdelava kvalitetne informativne in usmerjevalne signalizacije.

Kulturno turistična ponudba

S pomočjo kulturne in naravne dediščine bi v kraje podeželja lahko pritegnili in zadržali mnoge obiskovalce, z njo bi na debelo tržili, saj je največ, kar lahko ta kraj ponudi turizmu. V Evropi se že dolgo govori o t.i. ekoturizmu in kulturno dediščinskem turizmu, ki naj bi ljudem ponujal »avtentično izkušnjo narave in izkušnjo življenjskih pogojev drugih ljudi ter pristen občutek lokalnega življenja v preteklosti« (Brigita Svensson, The nature of Cultural Heritage Sites. *Ethnologia Europea*, 28, 1998, št. 1, str. 5-16). Ne gre le za to, da bi si turisti ogledovali kraje. Ponuditi bi jim morali možnost polnega doživljanja krajevne specifike, kot sta jo izoblikovali lokalna pokrajina in tradicionalna kultura. Potreba po taki obliki dopusta je v naglem porastu. Poudarek je na kvalitetnem okolju, pa naj gre za krajino, naselja ali posamezne stavbe. Bistvena lastnost tovrstnega turizma je, da si obiskovalci krajev ne želijo le ogledati, temveč jih tudi doživeti, se vanje vključiti. Strokovnjaki (ekonomisti, turistični delavci, sociologi, psihologi, etnologi...) ugotavljajo vse močnejšo potrebo ljudi, da v času dopustov zbežijo iz običajnega okolja: to je večinoma urbanizirano, prenaseljeno, hrupno, onesnaženo, tehnološko prenatrpano, mrzlično hiteče... Njihova ciljna destinacija je popolnoma drugačen ambient, ki ga označujejo mir, ohranjena narava in tradicionalna kultura. V evropskih državah so že pred leti razvili izraz »ponudba teritorija«, ki je mišljen kot celovita ponudba krajevne specifike. Vključuje pokrajino, naselja, arhitekturo, kulinariko, vinarstvo, obrti, praznike, običaje, kmečka opravila...

Za tovrsten razvoj pa je potrebna trdna podpora družbe: lokalnega prebivalstva, upravnih in drugih teles, države in ne nazadnje investitorjev. Potrebna je visoka razvitost, osveščenost, sposobnost in volja za izdelavo celovitih razvojnih programov. To pomeni tudi red v prostoru, ob upoštevanju in spoštovanju vseh prostorskih, gradbenih in drugih pravil tradicionalnega okolja. Izraz kulturno turistična ponudba uporabljam, ker želim poudariti, da je za uspešnost tako zastavljenega razvoja nujno razumevanje in dosledno upoštevanje prisotne kulturne dediščine. Tradicionalno ravnoesje v podedovanem okolju je namreč krhko in ga lahko ogrozi vsaka najmanjša stranpot pri načrtovanju ali izvedbi.

Turisti bodo v našem podeželju iskali lepo, neokrnjeno pokrajino in slikovite ambiente tradicionalnih naselij. Navdušila jih bo celovita ponudba, kjer bodo vsestransko uživali v posebnostih kraja in spoznavali njegovo tradicijo. Če ne bomo znali zaščititi tradicionalne podobe krajine, naselij, stavbarstva, kmalu ne bo več kaj ponuditi in je najbolje opustiti razmišljanja o kulturni dediščini kot eni od nosilk lokalnega razvoja. Posamezni spomeniki ne bodo zadostovali in kičasti ponaredki ne bodo mogli nadomestiti avtentičnih stvari. Ljudje, ki se odločijo za dopustovanje ali krajši obisk podeželja, pričakujejo ne le dobre domače hrane in pijače, ampak med drugim tudi bivanje v dobro ohranjenih, neokrnjenih tradicionalnih ambientih. Če tega ne dobijo, odidejo. Kraji brez prave identitete postajajo vse manj zanimivi.

Katerikoli razvojni projekt v tej smeri bo uspešen le, če bo njegovo temeljno vodilo, ohraniti in negovati avtentičnost prostora z lokalno specifikom na vseh področjih: od kulturne krajine z vsemi objekti, ki jih vključuje, do podobe naselij in stavbne dediščine. Izhajati je treba iz najdragocenejših sestavin kraja in jih razvijati. Le tako bomo lahko ohranili in celo potencirali njegovo atraktivnost. Členitev Koprskega primorja na posamezne več ali manj zaključene pokrajinske enote s skupnimi značilnostmi in številnimi individualnimi potezami bi morala biti ena izmed osnov za odločanje o nadaljnjem razvoju posameznih pokrajinskih enot (Dušan Plut, Preobrazba geografskega okolja v Koprskem primorju, II faza. Analiza prostorskih komponent in pglavitnih negativnih vplivov na življenjsko okolje, tipkopis, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, 1977, str. 4). Na našem podeželju, ki je bilo v preteklosti pretežno revno in odmaknjeno od glavnih tokov, se ne moremo ponašati s spomeniki svetovnega pomena (razen morda z izjemo cerkve v Hrastovljah). Lahko pa smo ponosni na izjemno iznajdljivost in kreativnost naših prednikov, ki se kaže v domiselni uporabi prostora in gradnji ter kvalitetnem in osupljivo raznolikem stavbnem oblikovanju. Naučiti se moramo spoštovati podobo pokrajine, slikovitost vaških uličic, kamnito gradnjo, značilne stavbne elemente: baladurje, ognjiščne prizidke, portale... Šele tedaj bo mogoče kulturno dediščino tržiti samozavestno, s ponosom, kar ji bo še povišalo vrednost, tudi v očeh obiskovalcev.

Velike možnosti za razvoj stacionarnega turizma ponuja revitalizacija stavbne etnološke dediščine, ki je najštevilčnejša. Večji del te anonimne dediščine je ogrožen. Edina možnost za njeno ohranitev je dodelitev novih namembnosti, ki bodo v skladu s potrebami časa. Doslej zanemarjena anonimna stavbna dediščina bi morala pridobiti pomembno vlogo pri turističnih razvojnih programih: namenili bi jo za nastanitev gostov, kulinarčno ponudbo, informacijske pisarne, prodajalne, obrtne, servisne dejavnosti in podobno. Nastanitev gostov ali preživetje popoldneva, denimo, v neokrnjenem vaškem okolju, v kmečki kuhinji (z odprtim ognjiščem, kamnitim tlakom, starim pohištvo...) ali pod latnikom v dvorišču, bi lahko s pravilnim pristopom postala ena glavnih atrakcij turistične ponudbe. V okviru domačij s kmečkim turizmom in tam, kjer bi se razvil konjeniški turizem, bi lahko marsikateri star hlev in senik oživil v originalni podobi, kar bi dodalo ponudbi še eno kulturno noto in s tem dodatno privlačnost.

Mehke oblike turistične dejavnosti so po vsebini zelo primerne, vendar je treba pri oživljanju objektov in območij kulturne dediščine zelo paziti, da se bodo nove namembnosti le-tim optimalno prilagodile, nikakor pa ne obratno. Obenem se moramo zavedati, da pri načrtovanju tako imenovane »ponudbe teritorija« ne more biti govora le o prezentaciji posameznih stavb – tistih, ki bodo namenjene novi ponudbi: enako je treba obravnavati tudi vse ostale stavbe in druge grajene objekte, naselja in pokrajino.

Dolgoletna prizadevanja obalnih občin in strokovnih institucij so končno le obrodila nekaj pozitivnih sadov. Med ljudmi se je, čeprav počasi, začela prebujati zavest o vrednosti nepremične kulturne, predvsem etnološke in naselbinske dediščine. V pretekli projekt »Po Poteh dediščine brez meja« se je zbralo nekaj individualnih pobud lastnikov objektov kulturne

dediščine (predvsem domačij), ki želijo le-te nameniti izbrani kulturno turistični ponudbi. Med njimi so tudi lastniki etnoloških spomenikov. Gre za izjemno pomembno iniciativo, ki ima možnost, če uspe, zasukati dogajanje v smer najkvalitetnejšega trajnostnega razvoja obalnega zaledja. Vsak posamezen primer lahko prispeva ne le k krajevemu razvoju, temveč tudi k ohranitvi kulturne dediščine podeželja in s tem kvalitetnega okolja. Posamezni projekti se bodo, ko bodo uresničeni, umestili v mrežo obnovljenih starih poti in jo dopolnili z raznoliko ponudbo (kulinariko, vinarstvom, prenočišči, etnološkimi zbirkami, kulturnimi programi in drugo ponudbo).

Ideje o načrtovanju trajnostnega razvoja obalnega zaledja so šele v povojih. Bolje je govoriti o posameznih poskusih, od katerih jih je le nekaj uresničenih. Razlogov za to je več: najprej velja omeniti nezainteresiranost velike večine domačinov, ki svoje imetje raje prodajajo vikendašem in investorjem, ki gradijo za prodajo. Manjšina, ki vidi v takem razvoju tudi svojo priložnost, pa največkrat naleti na nemogoče lastniško stanje: posameznik je v večini primerov le eden od solastnikov, marsikje je stanje v zemljiški knjigi zastarelo in nejasno. Drugi večji problem je pomanjkanje finančnih sredstev, saj gre za razmeroma velike investicije. Kljub temu želim omeniti tiste projekte, kjer so se lastniki odločili za investicije z namenom, da bi svoje lastne hiše oziroma domačije, ki so jih podedovali od prednikov, namenili kulturno turistični ponudbi. Razveseljivo je, da jih pri tem ne vodijo samo ekonomski interesi, ampak so na svojo dediščino ponosni in jo želijo ohraniti tudi zaradi nje same oziroma svojega odnosa do nje.

Obnovljeni objekti kulturne dediščine v obalnem zaledju, ki so že oživljeni z novo turistično ponudbo, so Kodarinov mlin ob reki Dragonji ter gostilni v Sočergi in Ospu (gostilna Majda). V fazi obnove je več domačij, kjer nameravajo lastniki urediti različne oblike kmečkega turizma: Grundalova domačija v Abitanti 10, Pustova domačija v Ospu 15, domačija Pri Čokih v Padni 53, domačija v Laborju 35, stavbni kompleks v Podpeči 3. Obnovljen, a še ne v uporabi je Mazurinov mlin ob reki Dragonji. Pred leti je bila obnovljena kamnita streha hiše brez številke v Pregari (ob hiši št. 19), dobro ohranjen in izjemno pričevalen etnološki spomenik, vendar je zaradi kasneje izkazanih lastniških zapletov projekt zastal. Izjemno kvaliteten etnološki spomenik je tudi Bržanova domačija v Smokvici 15, ki jo upravlja vaška skupnost in se že nekaj let obnavlja v okviru spomeniškovarstvenega projekta. Vaščani jo nameravajo uporabiti delno za lastne potrebe, delno pa za turistično ponudbo. Nazadnje je bilo obnovljeno poslopje starega hleva s senikom v Hrastovljah, v katerem nameravajo lastniki urediti informacijsko pisarno.

Podobne načrte imajo lastniki domačij v Abitanti 1, Čenturju 3, Popetrah 6, Podgorju 52 in domačije Solari v Reparcu pri Pregari, ki so zaenkrat še v fazi priprave projektne dokumentacije. Med nekaj drugimi lastniki, ki so šele v začetnem razmišljanju, pa velja omeniti domačijo v Žrnjovcu 13, kulturnem spomeniku, ki ga odlikuje izjemna etnološka pričevalnost.

Del domačije Solari v Reparcu pri Pregari

KULTURNOVARSTVENE USMERITVE ZA OBNOVO NASELIJ IN STAVB

Da bi ohranili kulturno dediščino naselij in stavb v vsej pričevalnosti, jo moramo obnoviti strokovno. Predpogoj vsake kvalitetne obnove je dobro poznavanje njenih lastnosti, kar nam omogoči v fazi načrtovanja in fizičnih posegov negovanje vseh karakteristik, ki jo določajo kot kulturno dediščino. Vsaka nedoslednost pri izbiri in uporabi materialov ter izvedbi, zanemarjanje stavbnih detajlov in podobno pomeni njeno degradacijo. Za uspešno realizacijo morajo biti najprej izpolnjeni osnovni pogoji: osveščenost investorjev, usposobljenost izvajalcev in sodelovanje s konservatorsko službo.

Varstveni režimi in razvojne usmeritve za kulturno dediščino naselbin in stavb postavljajo jasne zahteve in omejitve glede njihovega upravljanja, vzdrževanja in obnove. V nadaljevanju so podani kot povzetek iz različnih strokovnih podlag, ki so bile izdelane za naselbinsko in stavbno dediščino/spomenike treh obalnih občin. Gre za splošne napotke, ki jih je treba prilagoditi vsaki posamezni naselbinski ali stavbni enoti, upoštevajoč njeno specifiko, ki jo želimo ohraniti.

Naselja

K naselbinski dediščini prištevamo območja naselij z ohranjenimi zgodovinskimi jedri. Sestavljajo jih pozidani deli in deli, ki so z naseljem vsebinsko in funkcionalno povezani. Naselju pripada prostorski okvir, ki se varuje kot njegovo vplivno območje. Naselbinsko območje varujemo kot celoto, z vsemi sestavinami, ki so v jedru in vplivnem območju.

Varstveni režimi določajo varovanje spomeniških lastnosti naselij v neokrnjenosti in izvirnosti. Zahtevajo ohranitev značilnih prostorskih silhuet, zunanjih obodov, višinskih in tlorisnih gabaritov, tlorisne mreže z razmerjem med pozidanimi in nepozidanimi površinami ter potek komunikacij. Dozidave in nadzidave objektov so možne v primerih, ko predstavlja tak poseg logičen zaključek neke stavbne celote in ne ruši ravnovesja znotraj naselja. Enako velja za zgoščevanje pozidave v naselju: možna je le v primerih, ko pomeni smiselno nadaljevanje rasti tradicionalnega naselja.

Na mestu ruševin so možne rekonstrukcije objektov v enakih tlorisnih in višinskih gabaritih. Ohraniti se morajo tudi ostale karakteristike prvotnih objektov, kot so: velikost, smer, oblika, naklon in kritina streh, oblika, dimenzije in način razporeditve fasadnih odprtín, lokalno specifični stavbni členi na zunanjščini. Pri naselbinskih območjih s statusom spomenika se varuje avtentične materiale: v kolikor so ohranjeni, jih je treba vključiti v rekonstruiran objekt.

Znotraj naselja se posebej varujejo posamezni ambienti, kot so domačije s komunikacijami, križpotja, trgi ter prostori z vodnjaki ali kapelami. Cerkve in pokopališča so vedno deli naselbinskih celot, četudi se nahajajo zunaj strnjjenih naselij. Prazen prostor med pokopališči in naselji se varujejo pred pozidavo. Kot nezazidljivi se varujejo tudi predeli, ki imajo poseben pomen zaradi vedut, itd.

Varujejo se vsi objekti v naseljih: domačije s stanovanjskimi in gospodarskimi poslopji in sestavinami, kot so dvoriščni zidovi s portali, kamnit tlak, kamnite mize in klopi, latniki in druga zasaditev, cerkve, pokopališča, kapele, spominska obeležja, obeležja NOB, šole in zadrúžni domovi, vodnjaki, perišča, napajališča za živino, kali, obcestne kamnite škarpe, označitve in podporni zidovi.

Varujejo se značilnosti mikrolokalnega oblikovanja tradicionalnega stavbarstva: zunanja stopnišča, baladurji, ganki, dimniki, spahnjence, kamniti in leseni strešni venci, portali, okenske in vratne erte, konzole, kritina s skrli ali korci, kamnita gradnja, posneti hišni vogali, leseni deli vrat, oken in polken. V notranjosti se varujejo kuhinje z ognjišči, stenske niše, kleti, stopnišča, strešne in stropne konstrukcije, kamniti tlaki in leseni podi.

Sanacija, obnova in adaptacija obstoječih tradicionalnih stavb mora biti izvedena na način, da ne okrne njihove spomeniške pričevalnosti. Varujejo se v obstoječih tlorisnih in višinskih gabaritih ter v originalni zunanji podobi: velikost, oblika, smer, naklon in kritina streh,

originalno ostenje s fasadnimi odprtinami in z vsemi kamnitimi in lesenimi detajli na zunanjščini. Manjkajoče elemente se nadomesti z novimi, ki so po dimenzijah, obliki, materialu in obdelavi le - tega enaki originalnim. Fasadni omet mora biti iz rahlo podaljšane apnene malte in nanešen v enem ali dveh fino zaribanih tankih slojih. Možna je tudi izvedba izravnalnih fug. Notranjščine se varujejo, v kolikor so v njih ohranjeni pomembni stavbni elementi.

Vplivno območje je nezazidljivo, razen v primeru, ko se za to določi prostorsko omejeno območje tik ob naselju. Območja za pozidavo se načrtujejo na podlagi izvedbenih aktov, na mestih, kjer se predvideva, da bi se nadaljevala kontinuirana rast starega naselbinskega jedra. Nova pozidava mora povzeti zakonitosti urbanističnega in stavbnega oblikovanja starih naselbinskih jeder.

V območja naselbinske dediščine se lahko vnašajo tiste namembnosti, ki ne ogrožajo danega okolja. Prednost imajo tradicionalne funkcije: stanovanjska in kmetijska. Do določene mere je možen vnos novih gospodarskih dejavnosti, kot so kvalitetna kulturna in turistična ponudba (s poudarkom na lokalnih kvalitetah), drobna obrt, ipd.

Vzdrževanje obstoječe grajene strukture je možno po določenih prostorskih ureditvenih pogojev. Novogradnje v okviru naselij so možne na podlagi ureditvenih načrtov, na za to določenih mestih. Novi deli naselja morajo v celoti ohraniti tipologijo obstoječe grajene strukture.

Stavbe

Varstveni režimi za naselja in stavbe se delno pokrivajo, saj je uspešnost varovanja naselij v veliki meri odvisna od tega, kako se varujejo posamezne stavbe znotraj njega. Osnovno vodilo pri varovanju stavbne dediščine je, da se v čimvečji meri ohrani obstoječa materialna substanca. Rekonstruirajo se le popolnoma uničeni ali toliko dotrajani elementi, ki jih ni več mogoče sanirati. Nadomestni deli morajo biti narejeni po vzoru starih, iz enakih materialov in obdelani na enak način. Varujejo se celotne parcele z objekti etnološke dediščine, tlorisni in višinski gabariti posameznih objektov in stavbnih sklopov, naklon, smer, oblika in kritina streh, kamniti in leseni strešni venci, dimniki, zunanji obodi objektov, ostenje s fasadnimi odprtinami (materiali, razporeditev, velikost in oblika). Posebna skrb je namenjena negovanju značilnih stavbnih elementov, kot so ognjiščni prizidki, krušne peči, baladurji, ganki, kamniti, leseni in kovinski stavbni elementi na zunanjščini: okenske in vratne erte, preklade, napisne plošče, konzole, okna, polkna in vrata z okovjem, kljukami, ključavnicami in varnostnimi mrežami, žlebovi, latniki, omet oziroma končna obdelava fasad. Brez njih bi posamezne stavbe in posredno tudi naselja izgubili svojo identiteto. V dvoriščih se varuje razmerje med pozidanim in praznim prostorom, kamniti tlaki, mize in klopi, škarpe in zidovi s portali, vodnjaki, špine, napajališča, latniki in drevesa. V notranjščinah se varujejo kuhinje z ognjišči, stenske niše, kamniti lijaki, krušne peči, vrata, stopnišča, kamniti tlaki, leseni podi, lesene stropne in strešne konstrukcije, kleti, razporeditev prostorov. V posameznih primerih se objektom etnološke

dediščine določi vplivno območje, ki je nezazidljivo in katerega ureditev mora biti v celoti podrejena objektu etnološke dediščine.

Obnova baladurja Bržanove domačije v Smokvici

Kolikor je možno, naj notranjščine ohranijo svojo prvotno namembnost, ki je bila v preteklosti skoraj izključno stanovanjska in kmečko gospodarska. Vendar se pričakuje, da bo vnašanje novih dejavnosti privedlo do določenih sprememb. Nove funkcije po vsebini ne smejo bistveno odstopati od prvotnih: na primer, nekdanje kmečko stanovanje je možno predelati v turističen apartma ali sobe, hlev v obrtno delavnico. Nova namembnost mora biti v skladu s spomeniško naravo območja. V dano okolje se mora vključiti na način, da ne bo prizadela njegove spomeniške integritete.

Tradicionalna hiša, ki združuje večstoletne izkušnje lokalnega prebivalstva, je optimalno prilagojena danemu okolju. Orientacija, velikost odprtin, oblikovanje, razporeditev prostorov in dostopi so preračunani tako, da nudijo čimbolj udobno, ekonomično in zdravo bivanje. Kljub nasprotnim trditvam so hiše večinoma dovolj prostorne, zračne in svetle. Z drugimi besedami,

tradicionalna hiša je še vedno primerna za uporabo. Ohranjanje in negovanje tradicionalnih materialov ter stavbnih motivov pa lahko prispeva pomembno estetsko noto.

4.2 Investiranje v produkte kulturne dediščine

Investiranje v produkte kulturne dediščine pomeni investirati v opredmetena osnovna sredstva in v neopredmetena osnovna sredstva. Na kulturno dediščino pa moramo gledati s treh vidikov:

1. Infrastrukture, ki je predpogoj, da se kulturna dediščina ohranja, varuje in daje ekonomske učinke.
2. Da je nepremično in premično kulturno dediščino treba varovati in ohranjati.
3. Da je dediščina kot kulturni produkt ekonomski potencial.

Med obema zvrstema, nepremično in premično kulturno dediščino, pa obstaja vrsta razlik: ekonomskih, psiholoških, glede managementa, računovodenja, itd. Po kategorizaciji Unesca (2003) so kulturna dediščina opredmetena in neopredmetena osnovna sredstva. Opredmetena osnovna sredstva so n.pr. kraji kulturne dediščine, stavbe, itd. Neopredmetena osnovna sredstva so n.pr. tradicija kulinarike, rituali in verovanja, ustna izročila, itd.

Vendar pa vse sestavine kot celota – ponujene kot produkti obiskovalcem – tvorijo produkt ponudbe kulturne dediščine, v katerem je utelešeno znanje, veščine in duh ljudi iz preteklih obdobij. Gre za znanje, ki se iz preteklosti prinaša v sedanjost in prihodnost zato, ker je njegova vrednost prav posebna in enkratna. Vendar pa, kako to meriti, kje se lotiti, na drugi strani, kaj se lahko od investiranja v kulturno dediščino pričakuje? Usmeritve na znanju zasnovane družbe spodbujene z Lizbonsko strategijo v letu 2000 so jasne: kulturna dediščina je endogeni potencial, ki celo lahko doprinese v razvoju k pravemu preboju v razvitosti. Nove in boljše zaposlitve pa so rezultat in dokaz večje, na novo dosežene konkurenčnosti države, družbe, podjetij in posameznikov.

Te razlike vplivajo na pričakovanja in nagnjenost investorjev do investiranja. Te razlike so vzrok različnih profitabilnosti in predvsem za investitorje zanesljivosti profitabilnosti, ki je večja kadar vlaga v trdne zidove. Te razlike pa tudi vplivajo na pristop njihove valorizacije, njihovega ovrednotenja in metodologije napovedovanja bodočih donosov.

Zato, da bi znali razvijati ustrezne pristope in indikatorje merjenja in sledenja doseganja rezultatov, pa je treba najprej razumeti bistvene vsebine, ki so povezane s sestavinami kulturne dediščine.

V XXI. Stoletju so neopredmetena sredstva vse pomembnejša in opredmetena osnovna sredstva nimajo več prevladujočega položaja kot je bila praksa skozi stoletja. Proizvodnje je preveč, treba je produkte prodati v okolju, ko je ponudba večja od povpraševanja. To pa je razlog, zakaj narašča vrednost kapitala, ki je po svoji temeljni značilnosti neopredmeteni

kapital. Neopredmeteni kapital je po svoji vsebini akumulirano znanje, ki mu družba ali pa pravo pripiše posebno vrednost. Zaradi te svoje lastnosti pa postane ekonomska kategorija s svojim potencialom, da usvarja novo in dodano vrednost. Neopredmetena osnovna sredstva so blagovne znamke (n.pr. destinacija Slovenska Istra, ki se trži kot produkt(i) kulturnega turizma). Najprej pa je pri neopredmetenih osnovnih sredstvih treba poskrbeti za njihovo vrednost. Prav zato je proces investiranja v neopredmetena osnovna sredstva drugačen kot proces investiranja v osnovna sredstva. Proces investiranja v neopredmetena osnovna sredstva terjaja, da se najprej kreira neopredmeteno osnovno sredstvo (blagovna znamka, know how, itd.), pri čemer je treba zastaviti model merjenja in izpostaviti specifične lastnosti, po katerih so prav neopredmetena osnovna sredstva specifična.

Ko se investira, pa so potrebne dobre in uporabne študije o tem, kakšni ukrepi so potrebni in o tem, kakšni bodo njihovi rezultati. Potrebno je usmeriti akterje, kako pristopiti in kako, na kakšen način ukrepati. To zahteva trženjski koncept poslovanja in delovanja v kontekstu globalne konkurenčnosti. Kako pristopati pa ni bilo tako pomembno pred tem obdobjem, ko je v poslovanju in delovanju ekonomskih subjektov prevladoval proizvodni oz. prodajni pristop in ni bilo potrebe postati konkurenčen.

Zato morajo študije o ekonomskih učinkih sprememb:

1. Uporabljati merjenje, ki je objektivno.
2. Uporabiti relevantne informacije, pred ukrepanjem in po njem.
3. Uporabiti metode, ki ustrezajo značilnostim in sledijo spremembam v kontekstu dogajanj.
4. Imajo pod nadzorom t.j. kontrolirajo spremembe v ekonomskih razmerah gospodarjenja in kakovosti življenja.

Za investiranje v trdne investicije je treba takoj pripraviti dokumentacijo in povabiti največji krog investorjev, sicer bo dediščina izginila na smetišču zgodovine. Za valorizacijo kulturne dediščine kot destinacije, blagovne znamke, know how, tehnične pomoči, patentiranja, licenciranja, koncesij, pa se je treba lotiti procesa, v katerem se zasnuje vrednost neopredmetenih osnovnih sredstev. To pa zato, da postane od »neoprijemljive« dediščine in z njo povezanega znanja neopredmeteno osnovno sredstvo in ekonomska kategorija, ki je premoženje (tudi evidentirano v aktivih bilance stanja).

Metodologija in merjenje neopredmetenih in opredmetenih osnovnih sredstev

Proces, v katerem se zasnuje vrednost neopredmetenih osnovnih sredstev ima dva pomembna dela:

- Vrednotenje in
- Značilnosti neopredmetenega premoženja, ki je kulturna dediščina oz. z njo povezan produkt.

Medtem ko so odločitve v zvezi z investiranjem v fizična – opredmetena osnovna sredstva dejanske odločitve o profitih, ki ga bodo prinesle investicije, običajno izračunane kot stopnje donosnosti, je to v primeru kulturne dediščine kot bistvene sestavine kulturnega produkta zelo tvegano napovedovati in če se je le dalo, so se do zdaj temu izogibali.

V razmerah »na znanju zasnovane družbe« pa temu ni več tako. To pa zato, ker kapital posameznika, ki je individualni kapital, ne funkcionira zgolj kot posamezen del, ampak je neločljivi del skupnega – socialnega kapitala (ang. Social capital), ki je kapital družbe kot celote. Bistveni del le-tega kapitala družbe pa je dediščina kulture. Ta se je kot kapital akumulirala skozi obdobja in generacije, da bi na prihodnje rodove prenesla najboljše izkušnje t.j. know how.

Odločitve politike za nujno ukrepanje na tem področju je v letih po letu 2000 sprožilo nove potrebe in nove razsežnosti raziskovanj, na različnih področjih. Z ekonomskega vidika je pomembno delo Wyatta in Abernethyja¹¹, ki to raziskujeta z vidika potreb računovodenja. Vendar pa je treba vedeti, da se v na znanju razvijajoči družbi razvija tudi računovodstvo: tisto, ki je danes v nepogrešljivo pomoč managementu, ki mora s konkurenčnim produktom dosegati rezultate, je poslovodno računovodstvo (ang. Management accountancy), saj zgolj stroškovno računovodstvo ne more služiti managementu kot ustrezen instrument nadziranja poslovanja in delovanja.

Zakaj je treba meriti in sistemsko klasificirati neopredmeteno osnovno sredstvo? Najprej zato, da se razume nivo njene koristi v preteklosti, za sedanjost in za v prihodnje, da se koristi primerja z že izpeljanimi investiranji in da se planira investiranja v prihodnje. Da bi imeli investiranja v prihodnje pod kontrolo, je treba vnaprej določiti t.j. načrtovati rezultate (ang. results, outcome). Dobiček pa bo odvisen od doseženega razumevanja kompleksnosti vsebin, ki so povezane z bodočimi rezultati in doseženo transparentnostjo aktivnosti.

Merjenje namreč glede na različne vrste tveganj (in njihovega obvladovanja) tudi prinaša različne dobičke.

Študija je v prvem delu n.pr. ugotovila, da moramo pravzaprav na kulturno dediščino gledati s treh vidikov:

- Infrastrukture, ki je predpogoj, da se kulturna dediščina ohranja, varuje in daje ekonomske učinke.
- Da je nepremično in premično kulturno dediščino treba varovati in ohranjati.
- Da je dediščina kot kulturni produkt ekonomski potencial.

¹¹ Wyatt, A.: Accounting Recognition of intangible assets, Theory and evidence of economic determinants, The Accounting Review, 80, 3, 2005, p. 967-1003.

Wyatt, A., Abernethy M.A.: Accounting for intangible assets: A conceptual framework for measurement and reporting on intangible assets, working paper, University of Melbourne, 2004, Australia.

V tem kontekstu je n.pr. že neizpolnjevanje prvega in drugega vidika zelo veliko tveganje. Če pogoja nista izpolnjena, se dediščina kot kulturni produkt kot ekonomski potencial ne more udejanjiti. Ko pa se dediščina snuje in oblikuje kot kulturni produkt, da bi postala ekonomski potencial, so potrebne informacije in je treba tudi meriti. To je treba zato, ker niso profitabilne samo investicije v opredmetena osnovna sredstva, ampak tudi v neopredmetena – celo več: raziskave so pokazale, da je njihova profitabilnost celo višja. Torej, tako investicije v opredmetena osnovna sredstva kot tudi v neopredmetena osnovna sredstva povečujejo kapital in učinkovitost trga kapitala.

Obstaja pa bistvena razlika med njima, na katero je morala tudi odgovoriti politika računovodenja. /Odtod mednarodni računovodski standard št. 38 Neopredmetena osnovna sredstva (ang. IAS 38, Intangible Assets), ki ga morajo vgraditi v politike računovodenja ekonomski subjekti če želijo spodbuditi tovrstno investiranje/. Klasično računovodstvo namreč smatra za investicije in z njimi povezane stroške samo takrat, kadar se pričakuje, da so doprinesli profit, te koristi pa so pod kontrolo, razmeroma enostavno pa jih je tudi meriti (vrednostno, kot porast profita n.pr.).

Vendar pa v primeru neopredmetenih osnovnih sredstev – to ni podobna situacija. Investiranje v neopredmetena sredstva ima širši obseg in ni nujno utelešeno v produktu samem, n.pr. konkretno fizično, v ceni produkta eno tedenskega bivanja na podeželju n.pr. v kulturni krajini. Toda – koristi se bodo generirale – in to izdatno dolgoročno. Zato tržniki vedno znova zatrjujejo: najcenejša in najboljša reklama je zadovoljni kupec. Ta zakonitost je v primeru trženja kulturnega turizma zakon. Zakon je tudi zato, ker trženje kulturnega turizma ne podpira masovnega turizma, ampak osvajanje individualnega obiskovalca z res kakovostno ponudbo, »krojeno« po meri. V takšnem kontekstu pa se nikakor ne da in tudi ne sme tekoče, sproti zaračunavati vseh stroškov. Odtod tudi nenehni pozivi v EU naj partnerji sodelujejo in celo v uredbah zapovedano načelo delovanja, ki je partnerstvo.

Bistvena sestavina neopredmetenih osnovnih sredstev so pravice do lastništva in zakonodaja, ki jo je treba upoštevati. N.pr. če ni ustrezne zakonodaje glede lastništva, lahko celo kulturna dediščina propade. Konkretni primeri v praksi to kažejo; v tej študiji pa je s tem namenom posebej izpostavljen pomemben element kulturne dediščine Slovenske Istre – suhozidna gradnja. Kaj pomeni, zakaj je pomembna, v čem je njena vrednota in vrednost, kaj narediti, kako ukrepati, pa bistvena vprašanja za kako naprej.

Za investiranje v kulturno dediščino je potrebno zaupanje: investitorjev in kupcev produktov kulturnega turizma. Vendar zaupanje prične pri poznavanju premoženja. Zato je tudi za Slovensko Istro izrednega pomena dobro delo strokovnjakov na področju kulturne dediščine tisto, ki omogoča, da imajo vsi dostop in uvid v to izredno veliko premoženje.

Na območju današnjih treh občin Kopra, Izole in Pirana je po stanju registra 29. 11.2007 kar 500 enot in 100 »na čakanju«. Ko bi izračunali kazalnike na m² površine – kdo bi se lahko meril s tem bogastvom?

Vendar pa: prav to bogastvo premoženja je treba varovati in ohraniti. Treba je tržiti, profite pa reinvestirati. Primeri dobre prakse po svetu pa so pokazali, da je to možno in celo možno je biti zelo uspešen.

Najprej je treba upoštevati, da imajo investicije v produkt kulturnega turizma (kot investicije v neopredmetena sredstva) tri različne ekonomske karakteristike za razliko od klasičnih investiranja, da je potreben za posle in delovanje sodoben pristop managementa, da je treba zapolniti vrzel informacij, ki so s tem v zvezi potrebne, da se lahko pristopi k modelu, s pomočjo katerega se vsaj približno izračuna potrebna investiranja in pričakovane prihodke oz. dobičke.

Tri različne ekonomske karakteristike so:

1. Negotovost
2. Doprinos k lastnini.
3. Neločljivost.

Ad 1. Negotovost ponudbe in snovanja produkta kulturnega turizma pomeni njegovo nenehno spreminjanje: v kontekstu dogajanj v okolju, glede na konkurenco, itd. Neopredmeteni del ponudbe kulturnega produkta se s takšno negotovostjo ne srečuje. Zato je možno standardizirati n.pr. suhozidne gradnje, detajle, itd. ni pa možno standardizirati procesov in aktivnosti, ki so n.pr. povezani z dediščino glasbe, gastronomije, itd. Hkrati pa – zlasti slednji terjajo ekstenzivno delo – t.j. veliko aktivnosti. Nadalje pri slednjih prihaja do njihove velike heterogenosti, saj snovanje in trženje terjata diferenciranje ponudbe in njeno pozicioniranje za kupca. Potrebne so raziskave in razvoj (trženja, komuniciranja, uporaba in aplikacija razvoja informacijsko komunikacijske tehnologije, IKT, itd.). Nasprotno so vsebine pri opredmetenih osnovnih sredstvih stabilne in dolgoročneje, predvsem pa vidne (ang. tangible, »se jih da prijeti«).

Naslednja izredna sestavina negotovosti pa je povezana z dejstvom, za katero vrsto znanj gre, ki je vgrajeno v produkt kulturne dediščine. Ali gre za individualno znanje ali skupine; prav dediščina pa je skupna. Polanyi¹² izpostavlja, da gre za eksplicitno in speče, tiho znanje. To pa pomeni, da je treba dediščino osvestiti, da jo ljudje sploh spoznajo. Šele potem je mogoče sprožiti njeno dejansko vrednost in to vrednost udejanjiti skozi trženje produkta. Zato prva etnologa v državi, dr. J. Bogataj in dr. D. Ovsec vedno znova v intervjujih izpostavljata: »Ne, da nimamo dediščine. Ni znanja in ni vedenja«. »Treba je prebuditi, aplicirati,

¹² Polanyi, M.: Tacit Knowing. Its bearing on some problems of philosophy. Reviews of modern physics, 34, str. 601-615, 1962

prakticirati in delovati v medsebojni povezanosti« (Hunter, L.C., Webster, E., Wyatt, A.: Measuring Intangible Investment, Working paper no. 15/05, Melbourne Institute Working Paper S, str. 10).

Ad 2. Doprinos k lastnini je v primeru investiranja v opredmetena osnovna sredstva dominanten. V drugem primeru pa se celo pogosto zgodi, da se delo smatra kot povsem enostavno, niti ne kot zahtevna storitev. Odtod potrebe po certificiranju znanj in kompetenc, po razvoju novih poklicev, itd. zato, da vso to enkratnost znanj ohranjajo. In še več: v zvezi s kulturno dediščino je produkt razpršen med množico individualnih lastnikov premoženja znanja, da ni problemov z lastništvom kot je n.pr. to v podjetju, ko lastniku pripade tudi novo ustvarjena dodana vrednost. Seveda se pojavljajo tudi potrebe po zaščiti lastnine; vendar tržniki ugotavljajo, da je najboljša zaščita dobro trženje in konkurenčnost.

Ad 3. Neločljivost pomeni, da so neopredmetena sredstva kot sestavina produkta trženja kulture neločljivi del posla. So sestavni del posla. Vključena so preko aktivnosti, ki n.pr. pripovedujejo o kulturni dediščini. Ker so premoženje, ki je ekonomska kategorija pa pride do potrebe, da se potencial trži (potrebe po marketingu) in da se za učinkovite posle vzpostavi management.

Torej, produkt kulturnega turizma ima specifične ekonomske lastnosti, preko katerih management ne sme, ko programira sestavine produkta kulturnega turizma, ko načrtuje nove posle in produkte. Pod kontrolo jih mora imeti zato, ker če jih ne bo imel ne bo koristi ne profitov od dediščine. Bolj ko jih bo poznal in bolj ko bo konkurenčen, bolj po prvi po koristih od dediščine.

Preden pa management pristopi k snovanju produkta mora zagotoviti transparentno merljivost. Merljivost je zasnovana na treh stebrih:

- Jasno motiviranost za merjenje.
- Pravi okvir za merjenje.
- Razumeti vsebine v razmerju vzrok-posledica.

Jasno motiviranost pomeni, da mora biti namen povsem jasen. Če želja namena ni jasno izražena, potem ni mogoče načrtati rezultata, ne vzpostaviti vzročno-posledičnega razmerja. To pa pomeni, koliko investirati (finančnih, materialnih in človeških virov), da bi dosegli načrtovan rezultat. Ko niso jasne vzročno-posledične povezave, t.j. input-output-rezultat, potem prihaja do motenj in ni pravih učinkov.

Pravi okvir za merjenje je tisti, ki ne ostane na deskriptivnem nivoju, ampak parametre konkretno opredeli: število potrebnih vodičev, število prenočišč, itd. Lahko se pripravijo različne variante ali različni mixi produktov. V okviru se povežejo: stroški, tveganja (z ozirom na ekonomsko vrednost) in pričakovani prihodki. N.pr. če je namen izgraditi najmodernejši hotel v

stari utrdbi, je zelo visoko tveganje dotrajana kanalizacija. To tveganje ob isti kakovosti kanalizacije pa je manjše, če gre za n.pr. kmečki turizem.

Merjenje je pomembno tako za mikro kot za makro vidik; za notranje podjetništvo in za strateške namene. Pomembne so namreč performanse. (Izraz, ki se je v Sloveniji izgubil v prevodu). Performansa pomeni enkratno kakovost izpeljave dogodka, prireditve itd., kar pa je bistvena sestavina produkta kulturnega turizma. Ker je kakovost performans (ang. performance) zelo težko meriti, management zaradi velike konkurenčnosti ničesar več ne prepušča naključju, ampak deluje sistemsko. Gre za pristop systemskega managementa, ki prinaša odličnost. To pomeni, da vodstvo poskrbi, da so sistem delovanja in poslovanja v celoti dorečeni, vzpostavljeni in da delujejo, da so vzpostavljeni procesi (in njihovi sestavni deli, ki so aktivnosti), da je za vsako aktivnost načrtovano vnaprej, katera oseba je zanjo pristojna in odgovorna. Takšen red in urejenost v sistemu pa zagotavlja, da je uveljavljeno omenjeno in v EU zapovedano načelo transparentnosti.

Zagotavljanje načela transparentnosti namreč privablja kapital v investiranje zato, ker transparentnost zmanjšuje in odvrča razna tveganja. Na ta način in skozi te poti namreč merjenje omogoča managementu, da se lahko loti strategije načrtovanja in identificira, kateri bodo sprožilci plasmana produkta kulturnega turizma. Ti sprožilci (ang. drivers) so potrebni zato, ker je bistveni del produkta kulturnega turizma neopredmeteno osnovno sredstvo – znanje, dediščina, ki terja na eni strani investiranje – če tega ne bo, ne bo posledično profita in zmanjkovalo bo denarja za ohranjanje in varovanje dediščine. Ob takšnem bogastvu kot ga je prikazala inventarizacija je to lahko zelo veliko tveganje. Beseda sprožilec označuje vzroke, zaradi katerih se sprožijo aktivnosti. N.pr. če pride turist v Padno za teden dni, mora spati jesti,...Če ne pride, aktivnosti niso potrebne. Vendar če aktivnosti ne sprožimo, tudi obiskovalcev ne bo...Torej, da se identificira sprožilce produkta kulturnega turizma je ključnega pomena pričakovana vrednost v bodočnosti.

Koncept produkta pri tem zajema naslednje bistvene sestavine, ki jih je zaradi ponudbe produkta treba kakovostno in pravočasno pripraviti:

1. Organizacijski (ali infrastrukturni) kapital v obliki organiziranosti prav specifičnih struktur, postopkov in poslov ali rutinskih aktivnosti.
2. Kapital trženja, vzpostavljene povezave z dobavitelji (n.pr. storitev prenočevanja v razpršenem hotelu v kulturni krajini), kupci, strankami, partnerji in poslovnimi povezavami.
3. Intelektualna lastnina, vključno s patenti, licencami, blagovnimi znamkami, know-howom, dizajnom, dizajniranimi napisi, tablami, info točkami, legalizacijo lastništva, itd.
4. Človeški kapital (človeški viri), ki je v njihovih veščinah, znanju in izkušnjah tako managementa kot delovne sile.

Problem koncepta produkta, modela in merjenja je v dejstvu, da gre velikokrat tudi zgolj za opise in ne prikazovanje vrednosti, da se vse bolj v praksi tudi uporabljajo poleg finančnih/

vrednostnih indikatorjev tudi kakovostni in kvantitativni. Ker pa je produkt kulturnega turizma takšne vrste, da še posebej zahteva maksimizacijo sinergije njegovih sestavin, je treba presegati tudi te ovire in tveganja.

Trženje produkta kulturnega turizma je v svojem bistvu komercialna aktivnost, ki v teku posla dodaja vrednost inputom ali resursom (finančnim, človeškim, premoženju, materialnemu). Zato se priporoča identificirati aktivnosti (in jih ovrednotiti), posamezni aktivnosti pa tudi pripisati ali ima visoko, srednjo ali nizko verjetnost glede višine profitabilnosti produkta« (Hunter, L.C., Webster, E., Wyatt, A.: *Measuring Intangible Investment*, Working paper no. 15/05, Melbourne Institute Working Paper S, str. 24).

Odločitev ali so storitve strošek ali investicija v posel je zasnovana na ex ante odločitvi lastnik in managerja. Če gre za investicijo, logično sledi, da dolgoročno pričakuje večjo profitabilnost, urediti pa mora tudi kreativno računovodenje v skladu z IAS 38. Poslovodno računovodstvo namreč (ang. Management accountancy) je za management instrument bistvenega pomena zato, ker ima z njegovo pomočjo pod nadzorom in kontrolira aktivnosti, njihove sprožilce in z aktivnostmi povezane stroške. Vse te sestavine so namreč potrebne za kalkulacije in da odgovorne izpelje posle. Ne nazadnje tudi vodenje projektov zahteva spremljanje aktivnosti. Seveda pa bodo v okviru posameznih sklopov z aktivnostmi povezani zlasti naslednji stroški, ki jih prikazujemo v posebni preglednici.

Preglednica 1: Okvir klasifikacije bistveni stroškov, ki so vezani na produkt kulturnega turizma.

Klasifikacija	Stroški investiranja v neopredmeteno premoženje
Informacijski sistem Infrastruktura	Stroški: plače osebja, komercialno podjetje, software, podatkovne baze, storitve IKT, stroški licenc
Produkcija in tehnologija	Stroški produkta in R/R, dizajn, izboljšave in razvoj, načrtovanje procesov, inženiring in razvoj, uporaba tehnologije, sistemi kakovosti, patenti,...
Človeški viri	Plače managerjev HR (ang. Human Resources, človeških virov), prenova sistemov, razvoj in usposabljanje kadra, planiranje kadrov in evalvacija, razvoj informiranja in baze podatkov o znanju, programi motiviranja ljudi,...)
Organiziranost in administracija	Stroški: plače osebja, struktura korporacij, mreže in strateške povezave, finančni sistemi, računovodenje in sistemi
Javno naročanje, distribucija, kupci	Stroški distribucije in tržnih raziskav, oglaševanje, stroški blagovnih znamk, certifikacije produktov, certifikati kakovosti,...

Kako nato pristopiti in se organizirati? Treba je upoštevati karakteristike in lastnosti naslednjih sklopov, ki so: poslovno okolje, strategijo posla, organiziranost znotraj posla, pobude in

konkretne aktivnosti v poslu in vse postaviti v luč vrednosti produkta kulturnega turizma, ki je n.pr. destinacija kulturne dediščine Slovenske Istre.

Ko se pristopi k strategiji postavljanja ciljev in izpeljave ciljev, pa je na management, da izpelje vseh pet svojih funkcij, ki jih terja globalna konkurenca:

1. vodenje
2. načrtovanje
3. organiziranje in koordiniranje
4. ravnanje s kadri (ang. human resource management)
5. nadzor.

Poslovno okolje in poslovna strategija pa delujeta v naslednjem modelu stroškovnega toka (cost - flow model):

Poslovni proces	Kreiraj, zasnuj, testiraj in razvij	Razvoj mreže dobaviteljev in trgov dobaviteljev	Razvoj mreže kupcev in trgov kupcev	Investiranje v produkt – trženje destinacije in z njo povezanih produktov	Snovanje produktov in storitev
-----------------	-------------------------------------	---	-------------------------------------	---	--------------------------------

V modelu se identificira tri skupine stroškov:

INVESTIRANJE V NEOPREDMETENA OS	INVESTIRANJE V OPREDMETENA OS	OPERATIVNI STROŠKI
Informacijska infrastruktura Organiziranost in administracije (tehnična pomoč) Človeški viri	Zemljišča in zgradbe Oprema Odpisana OS	Direktni stroški prodaje Popusti, prodaje,...

4.3 Opredelitev resursov in človeški viri

Potenciali območja so pospeševanje ekološko kmetovanje) z dopolnilnimi dejavnostmi, obrtjo in turizmom, ohranjati in tržiti naravno in kulturno dediščino, revitalizirati in obnavljati posamezne propadajoče vasi itd. Koristi ima lahko lokalno prebivalstvo kot glavni nosilec in koristnik trajnostnega gospodarskega razvoja, domači in tuji turisti itd. Pri vzpostavitvi dobrih praks v sodelovanju med znanstvenimi ustanovami, lokalnimi skupnostmi in prebivalstvom pri oblikovanju pobud in politik na področju trajnostnega in regionalnega razvoja ter razvoja človeških virov. /Vendar pa n.pr. Portal Nacionalnega turističnega združenja <http://www.ntz-nta.si>, ki je slovenski turistični rezervacijski portal, katerega glavni cilj je pospeševanje prodaje,

informiranje in promoviranje slovenskega turizma, nima na portalu niti ene ponudbe subjekta podeželja Slovenske Istre./

Hkrati pa je treba resurse razumeti in obravnavati v kontekstu njihovega fizičnega okolja, ekonomske in demografske realnosti. Poleg potencialov dediščine so pomembni človeški resursi. Tudi ti obstajajo, želijo si blagostanja in so pripravljeni na preboj. Res pa je, da je veliko tveganje nepovezanost in premajhno zavedanje, da le vsi skupaj lahko tržijo kulturni produkt in eko turizem, vsi skupaj povezani v destinacijo podeželja Slovenske Istre.

Tabela 8: Površina in prebivalstvo (2000) in aktivno prebivalstvo po zaposlitvenem statusu in spolu (2002)

Občine	Površina km ²	Prebi- valstvo	Prebivalci v aktivni življenjski dobi	Delovno aktivni	Zaposleni	Samo- zaposleni	Kmetovalci
Koper	32.120	48.251	23 397	20490	18678	1812	179
Izola	2.856	14.590	7113	6128	5532	596	69
Piran	4.445	17.440	8332	7137	6322	815	124
Slovenska Istra	38.421	80.281	39042	33755	30532	3223	372

Vir: SURS, Popis prebivalstva, 2000 in 2002.

Raba kmetijskih zemljišč se je po letu 2000, ko je bil popis, aktivirala, še zlasti vinogradov in presegla 7147 ha iz leta 2000 (Vir: Popis kmetijskih gospodarstev v RS v letu 2000, SURS). Najpomembnejše usmeritve kmetijstva so vinogradništvo in vinarstvo, vrtnarstvo ter pridelava oljk oziroma oljčnega olja. V koprskem vinorodnem okolišu je vseh izrazito vinogradniških zemljišč 5.800 ha. V letu 2004 je bilo pridelanega grozdja na Koprskem 12.000 ton, od tega 4.800 belega in 7.200 rdečega (Vir: Dokumentacija KGZ Nova Gorica).

Velikostna struktura vinogradniških obratov (kmetij) na osnovi katastra vinogradov kaže trend oblikovanja večjih, tržno usmerjenih vinogradniških obratov. S prodajo ustekleničenega vina se ukvarja vse večje število pridelovalcev. Bistvenega pomena je certifikacija, ki je stekla, v letu 2008 pa bo lansirana na trg skupna blagovna znamka »Slovenske Istre«. Posamezni vinarji s svojo blagovno znamko že posegajo na svetovni trg (g. Glavina iz Šmarij).

V Slovenski Istri je po ocenah 917 ha sadovnjakov ali 43% vseh sadovnjakov na Primorskem. Oljka predstavlja kar 70% vseh sadovnjakov v Slovenski Istri. 500 članov društva oljkarjev Slovenske Istre (DOSI) je pristopilo k številnim aktivnostim promocije oljčnega olja in projektu zaščite geografskega porekla in mednarodnemu projektu Oleum nostrum.

Neizkoriščeni potenciali kmetije odprtih vrat ali kot dopolnilne dejavnosti na kmetijah, manjka pa je promocija in dnevna aktivacija, tudi z uporabo najsodobnejših metod, način in pristopov IKT, da se pritegne pozornost, poda relevantne informacije in spodbudi gosta, da pride. Manjka aktivacije v pomoč gostu, da se ga pripelje (n.pr. avtobus, kombi na letališču).

Na aktivacijo človeških potencialov morajo vplivati številni dogodki, ki se prirejajo. Ponovno so oživele »osmice«, turistične kmetije, predvsem izletniškega tipa in z možnostjo prenočevanja. Veča se število vinogradniško-vinarskih kmetij, ponudnikov vina in prigrizkov ob Vinski cesti. So možnosti izdelave suho-mesnih izdelkov, sira, sušenja sadja.

Nujno je razvijati zaradi ponudbe produktov, storitev, dogodkov in zgodb vinogradniške, vinarske kmetij in sploh agri turizem in s tem povezan razvoj turistične ponudbe ob poteh Slovenske Istre. Poti pa morajo postati več kot vinske ceste. Obiskovalci morajo tudi jesti in vse več jih želi tudi bivati – torej spati in to bivanje napolniti s kakovostjo. Tudi sicer je pričakovana rast vseh oblik ponudbe na podeželju, za kar ima področje zelo dobre dispozicije (tematske poti, naravna in kulturna dediščina, rekreacija,...). Najdragocenejše premoženje znanja, kako to omogočiti obiskovalcu (in za te storitve tudi zaračunati in z njimi zaslužiti). Rezultat vse sprejetih obveznosti in aktivnosti pa so nove in boljše zaposlitve v poslih povezanih s kulturnim turizmom, neposredno in posredno.

Podgorski kras, na kraškem robu in v notranjosti Istre je velik potencial večjega obsega pašne reje goveda in drobnice, pomembnega dela tudi gastronomske dediščine, hkrati pa zadrži zaraščanja in degradacijo estetsko, rekreacijsko in naravovarstveno zelo bogatega istrskega zaledja, kulturne krajine z naravno in kulturno dediščino.

Skratka, ponudba mora obsegati konkurenčne¹³ produkte kulturne dediščine, produkte eko turizma in z njimi povezano gastronomijo in nastanitve. To pomeni, da bo potrebna tudi z marketinškega vidika učinkovita preobrazba gospodarstva, prej skoraj v celoti temelječega na kmetijstvu, po novem pa - na agri turizmu. V podeželskem prostoru - »gre za prostor zunaj območja urejanja z mestnim značajem» - pa je kmetijstvo tista dejavnost, ki daje glavno prepoznavnost območju in pri tem tudi ohranja vso njegovo vitalnost večjih ali manjših vaških aglomeracij. Obmorska lega podeželja Slovenske Istre bo sama po sebi spodbudila nadaljnji razvoj turizma in prometa obiskovalcev, še zlasti dnevnih. Gre namreč za edino slovensko regijo, ki leži ob morju in s 46,6 km obale za Slovenijo predstavlja nekakšno "okno v svet". Obalni pas ima kljub svoji kratkosti velik nacionalni pomen in veliko strateško vlogo iz vidika gospodarstva, narave in kulture.

¹³ Po ocenah je na območju treh slovenskih obalnih občin, Furlanije-Julijske krajine in Benetk zabeleženih več kot 47 tisoč primerov premične in nepremične kulturne dediščine (kulturni, zgodovinski in umetnostni spomeniki). Ob severnem Jadranu se z dediščino ukvarja 250 različnih podjetij in organizacij. Samo v beneški pokrajini ta podjetja ustvarijo za 240 milijonov evrov letnega prihodka.

Potrebna bo naravnosti v sodobno, na ljudi in storitve usmerjeno ekonomijo (glej poglavje 4.2), za več in boljše zaposlitve. Prednost podeželja Slovenske Istre je, da ni prišlo do množičnega turizma. Zaradi ugodne lege in zmernega podnebja, skoraj garantiranega sonca, možnost dežja, vetra in megle pa le v januarju, februarju in marcu, je lahko agri-kmetijstvo in kulturni turizem na podeželju res lahko zelo konkurenčen.

Kakšna je ustrezna strategija pozicioniranja podeželja Slovenske Istre? Odločiti se, da bo svojo prednost – v povezavi s svojo, od države Slovenije ločeno identiteto – izrabila za razvoj t. i. eksteritorialnega središča kulturne dediščine. Temu procesu v prid je dejstvo, da je podeželju omogočen dostop do evropskega gospodarskega prostora, do srednje in vzhodne Evrope, do Balkana. Vse je zelo blizu: po cestah, po morju, po zraku. Pokrajina leži dve uri vožnje po avtocesti do Benetk in tri ure in pol do Dunaja.

Marketinške dejavnosti, ki bi morale slediti, morajo biti namenjene tudi pritegnitvi mednarodnih bank in drugih finančnih institucij, ki bi investirale v posle povezane s kulturno dediščino, še zlasti v verigo obnove utrd in gradov na meji podeželja Slovenske Istre. Strategija razvoja podeželja pa naj bi bila usmerjena v okrepitev in diverzifikacijo obstoječih produktov in storitev ter v sočasno pridobivanje novih poslov, tudi na mednarodni ravni. Uspeh je bil v veliki meri odvisen od partnerskega odnosa, dobro upravljanega in spoštovanega managementa središča.

Marketinška strategija naj bi temeljila na konceptu sodelovanja celotne skupnosti podeželja – politične, poslovne in širše civilne – pri promoviranju podeželja kot varne lokacije ne le v političnem in ekonomskem smislu, marveč tudi kar zadeva način življenja.

4.4 Kritične točke na poti doseganja skupnega rezultata

Za operacionalizacije ponudbe pa je nujno pristopiti k izpeljavi povsem pragmatičnih vsebin. To so izdelava uporabnega zemljevida za ponudnike in povpraševalce, določiti dostopnost in mrežo vasi-krajev razvoja s centrom vred in ne le info točke, določiti je treba infrastrukturo, ki jo potrebujejo obiskovalci.

Model trženja namreč obsega:

1. osnovna turistična infrastruktura, ki prioriteno zagotavlja: prenočevanje, prehrano
2. Prenositvene zmogljivosti – razpršeni hoteli, youth hostli...garni sobe (določi se lokacije
3. Kosila, večerje, Vinske kleti, osmice
4. turistična infrastruktura, ki prioriteno zagotavlja ponudbo kulturnega produkta
5. podporna infrastruktura: info točke, info table, vodiči
6. outdoor sporti
7. zabava.

Treba je zarisati zemljevid z resursi kulturne in naravne dediščine podeželja Slovenske Istre in ga vmestiti v širše okolje. Razgledišča, počivališča, parkirišča, spomenike in objekte kulturne in naravne dediščine ter zgodovinske pričevalnosti, predstavljajo sestavni del pomembne skupne ponudbe krajev in so prav na obravnavanem območju podeželja Slovenske Istre neprecenljivi potencialni razvojni vir. Zato je treba te poti usposobiti, urediti in označiti ter primerno opremiti, sestavni del trženja pa je tudi primeren zemljevid, vodiči, prospekti in publikacije.

Določiti je treba dostope do posameznih krajev. Označiti je treba s tablami in na zemljevidih, kje se parkira, spim hrana idr. produkti ponudbe. Obiskovalci pričakujejo, da bodo dobro informirani, vodeni in usmerjeni, da bodo spoznali marsikaj novega in da jih bo bivanje v tako kakovostnem okolju obogatilo. Obiskovalci torej potrebujejo popolno informiranje, tudi preden pridejo v podeželje.

Zato se osrednji center podeželja predlaga določitev centra obiskovalcev (ang. Visitor center). Idealno bi bilo, ko bi bil kraj dobro dostopen in zelo bogat s kulturno dediščino. Ostali lokalni visitor centri so info točke v krajih. Določitev teh krajev pa je pomembna tudi zato, ker se preko njih izpeljuje monitoring razvoja podeželja in njegovo merjenje. Hkrati z merjenjem pa se razvija in nenehno izboljšuje njegova metodologija. Vse z namenom, da so aktivnosti sledljive, če je potrebna korektivna akcija, če se ukrepa za prave stvari in če se ukrepa in izpeljuje aktivnosti na pravi način.

Določiti je treba infrastrukturo, ki jo potrebujejo obiskovalci: transport, prevoz, hrana in spanje. Pri določanju infrastrukture je treba izhajati iz želja in potreb obiskovalcev. Kupec je kralj, je temeljni zakon vede o trženju. Zato morajo partnerji podeželja narediti vse za obiskovalca, tako glede atraktivnosti območja podeželja kot tudi vpreči voz, ki bo pritegnil investiranje v potencial dediščine. Cilj je 2.000.000 obiskovalcev letno do leta 2013 (z dnevnimi obiskovalci vred, pri tem da se v centrih podeželja obisk poveča do tri krat). To bi doprineslo prihodkom lokalnih oblasti 380 mio EUR.

Opcije transporta, prevoza in sploh mobilnosti obiskovalcev

Letalski dostop

Letališča: Ljubljana letališče Jožeta Pučnika, Trst Ronchi (Easy Jet), Marco Polo Benetke, Treviso (Ryan Air), Pula (Easy Jet).

Na spletne strani letalskih družb oz. letališč se aplicira B2B in B2C ponudba, za turistične agencije in posamezne obiskovalce in sicer kot produkt kulturnega turizma, s prevozom vred. Glede na število prihajajočih se organizira avtobus ali kombi za prevoz od letališča do nastanitve.

Pešpoti

Pešpoti bodo imele največ obiskovalcev. Namesti se table, z vso razlago in vsemi usmerjanji, za vse vrste produktov in storitev, ki jih potrebuje obiskovalec. Označi se tudi mesta in čas, ko operira javni (brezplačni) prevoz. Označi se tel. št. in dostopnost ter ceno taksijev. Priporoča se krožno brezplačno kroženje avtobusa skozi podeželje Slovenske Istre in s povezavo prav do obalnih mest: Koper, Izola in Lucija. Krožna pot bi potekala: Koper železniška postaja – Črni kal – Hrastovlje – Kubed - Sv. Anton – Marezige – Šmarje – Puče – Krkavče - dolina Dragonje – Lucija - Izola - Koper železniška postaja. Po tej poti lahko vozijo veliki avtobusi.

Na ta način so številne poti dostopne in odprte. Po stranskih poteh naj krožijo kombiji dva krat dnevno. Te smeri so:

- Koper železniška postaja – Črni kal – Socerb-Osp-Tinjan-Ankaran,
- Koper železniška postaja –Zazid – Rakitovec – Hrastovlje - Dol- Abitanti.
- Koper železniška postaja – Šmarje – Koštabona - dolina Dragonje - Brič.
- Koper železniška postaja – Šmarje- Pomjan –Truške - Boršt.
- Koper železniška postaja – Izola – Gažon – Šmarje - Puče – Krkavče – Padna - Nova Vas - Sv. Peter – Korte - Parecag – Sečovlje - Forma viva – Lucija – Izola - Koper železniška postaja.

Podeželje Slovenske Istre je izredno majhno, nemobilno, vezano na lastne prevoze in dolgoletno subvencioniranje prevoza posameznikov ob plači (in ne javnega prevoza) terja ta edini možni način, ki pa ga je treba dobro promovirati in posameznike obvestiti. Pomembno je, da je ob planiranih urah prevoz točno na mestu samem.

Storitve za obiskovalce

Storitve za obiskovalce zajemajo: prehranjevanje, nakupe in nastanitve. Ker gre za destinacijo kulturnega turizma podeželja Slovenske Istre, morajo to upoštevati vsi trije sklopi.

Nastanitve prenočevanja niso v hotelih, ampak v razpršenih hotelih, malih penzionih, najetih hišah, sobah, Youth hostlih, gostilnah in garni penzionih; vse pa v ambientu tradicionalne istrske hiše na vasi. Potrebno bo zagotoviti na podeželju najmanj 2.000 postelj.

Prehranjevanje obsega ali redne obroke (zajtrk, kosilo in/ali večerjo), razne degustacije in prigrizke. Vsi ponudniki vgradijo v svojo ponudbo tudi identiteto gastronomije domicilnega gastronomskega zemljevida dr. J. Bogataja. Organizira se svetovalna služba in usposabljanje. Priporočena literatura je Knjiga Okusiti Slovenijo, Založba Rokus, 2007, dr. Janeza Bogataja (Slovenija ima 24 gastronomsko razpoznavnih regij in 170 izbranih jedi v teh regijah). To so jedi, ki odsevajo stoletja zgodovinskega razvoja, vplive sosednjih kulturnih svetov, specifičnosti območja in lokalnega razvoja, predvsem pa v podeželju Slovenske Istre tisočletna povezanost naših ljudi z zdravim okoljem in naravnimi prehranskimi surovinami. Ljudje se želijo udeležiti trgatve, okušati vino, poslušati zgodbe in se podučiti. Želijo se prepustiti dobrotam istrske

kuhinje, spoznavati podeželsko istrsko kuhinjo in spoznavati njene posebnosti, z načini priprave hrane vred, ob kotliču in v naravi, pod figo in na paši, podnevi in na večer. Pri tem morajo obiskovalcu pomagati gostilničarji, lastniki osmic, enologi, oljarji in ne nazadnje – gospodinje, prve med njimi Šavrinke, gospodarice domačega ognjišča.

Za nakupe, shopping, je treba spodbujati prodajo vsega, od zelenjave do n.pr. spominkov in glasbil. Še posebej je treba poskrbeti, da bo v času od maja do oktobra najmanj en semanji dan v podeželju Slovenske Istre.

Treba je centralizirati in decentralizirati evidenco koledarja vseh dogodkov v podeželju Slovenske Istre. Treba je preseči obstoječo situacijo, ko vsak subjekt daje informacijo zase, ni pa subjekta, ki bi zbiral vsa obvestila in jih kot zbirni nabor tudi distribuiral. Že vzpostavitev 9 info točk bo doprinesla, da bo nabor informacij razpršen po celem teritoriju podeželja Slovenske Istre.

Treba je poskrbeti za možnost najema vodiča, spremljevalca ali sogovornika. Treba je vedeti, da so posebna ciljna skupina tudi seniorji, ki jim je spremstvo dobrodošlo.

Preko projektov so se že izoblikovala nekatera izrazita potencialna razvojna območja in razvojna središča, na katerih velja vnaprej graditi bodoči razvoj podeželja v Slovenski Istri kot mrežo centrov.

Preglednica 2: Predlog mreže razvoja z info centri.

	Območja mreže	Info center
1	Rakitovec – Eko park	Rakitovec
2	Podgorje in delno območje Kraškega roba in Nature 2000	Podgorje
3	Dolina Bržanije pod Kraškim robom (Osp-Črni Kal – Hrastovlje)	Črni Kal
4	Gračišče in Kubed z naselji (Smokvica, Sočerga,..)	Kubed
5	Pregara, Gradin, Brezovica z naselji na območju ter deloma v povezavi z dolino Dragonje	Brezovica
6	Centralni Šavrinski del s pomembnejšima naseljema Šmarje in Marezige ter ostalimi pripadajočimi naselji	Šmarje in Marezige
7	Dolina Dragonje kot predvideni naravni park in bližnja naselja Trsek, Boršt, Labor, Koštabona, Krkavče, Puče	Koštabona, Krkavče
8	Nova vas-Padna-Sv. Peter	Padna
9	Korte-Maliija	Korte
10	Primestna območja z naselji Hrvatini, Dekani, Sv. Anton	Sv. Anton

Namen mrežnega povezovanja podeželja in bližnjih strnjenih zgodovinskih jeder je spodbuditi gospodarsko dinamiko. Pomembno pri njenem partnerskem povezovanju ni samo, koliko se posamezni specifični programi in projekti ob tem procesu povezujejo. Pomembna je tudi pristnost lokalnih potencialov in lokalnih zanimivosti, njihova identiteta in prvobitnost, s čimer zagotavljajo raznolikost v obravnavanem prostoru.

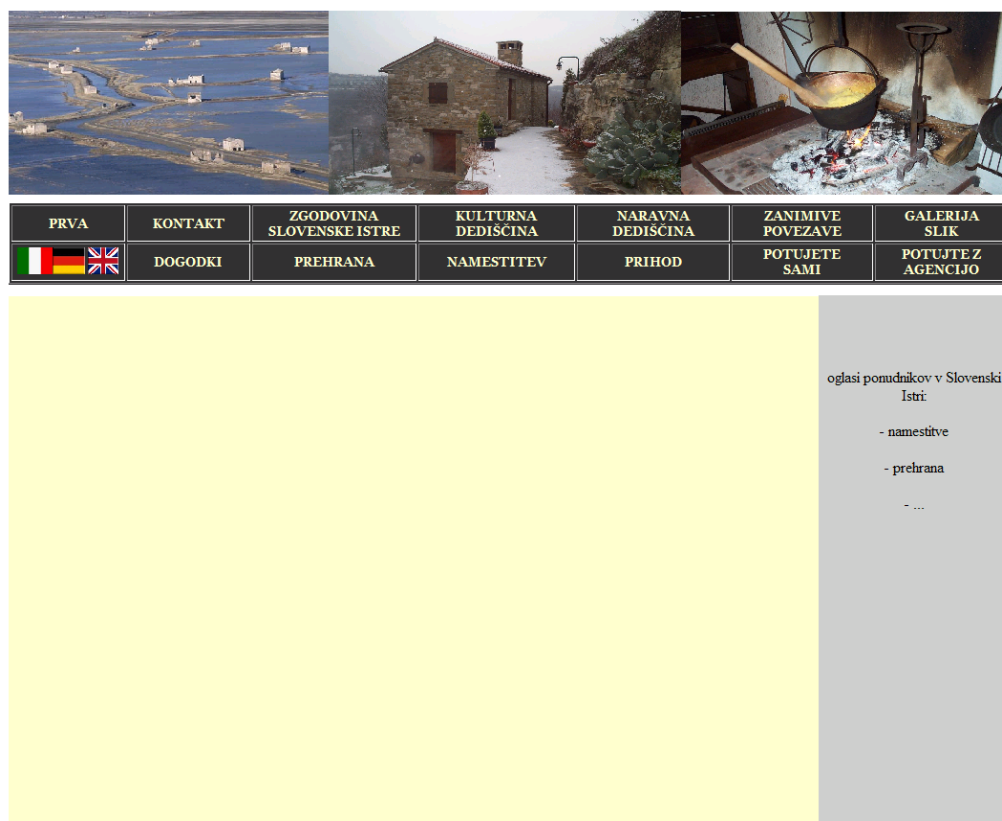
Povezovanje je mreža partnerskih povezav, pri čemer se partnerji poznajo in si zato tudi zaupajo. Tovrstno povezovanje podeželja v zaledju obalnih jeder je nujno potrebno, saj gre za male razdalje, za drobno členjenost prostora in prepletanje lastništev v različnih občinah. Podobno povezovanje se je uveljavilo tudi v drugih deželah, ki so bile v začetku prav tako razdrobljene in so povezavo organizirale do ene od temeljnih usmeritev vzdržnega prostorskega razvoja, ter jo dopolnile z ustreznimi aktivnostmi in dejavnostmi, ustrezno in pravilno razporejenimi zmogljivostim danega prostora.

Kakšna naj bi bila gospodarska moč podeželja Slovenske Istre? Družbeni bruto proizvod na prebivalca leta 2013, ki bi znašal okoli 20.970 evrov, odpravo brezposelnosti oz. število prostih delovnih mest, ki je večje od števila brezposelnih.

Takšen proces preobrazbe bi trajal dlje od leta 2013, vsaj skozi dve sedemletni programski obdobji, vendar bi podeželje spremenili v središče kulturne dediščine, ljudi znanih po svoji poštenosti in trdem delu. Ponovno bi oživili kulturni turizem – ta bi lahko predstavljal 6-odstotni delež gospodarstva – ki jo je povzročila preusmeritev ponudbe na agri turizem, zunaj športne dejavnosti (golf, lov), naravno in na kulturno dediščino. »Ugled destinacije podeželja Slovenske Istre je pri tem največja prednost. Obiskovalci se odločajo za ugledno destinacijo, v območja, kjer so domicilni prebivalci ponosni na svoje korenine in znajo znanja in dediščino v vsaki priložnosti ustrezno predstaviti.

Zato študija izvedljivosti izpostavlja kot potrebna vlaganja v vse tri sklope resursov podeželja: resursi območja kulturne dediščine, resursi narave, krajine in s tem potencialnih povezanih aktivnosti, infrastruktura za obiskovalce in z njo povezani potenciali in viri (spanja, hrana, pijača, doživetja).

Slika 9: Primer spletne strani ponudbe produkta

5. NAČIN VKLJUČEVANJA RAZLIČNIH CILJNIH SKUPIN

VKLJUČENIH V PROJEKT ŠTUDIJE IZVEDLJIVOSTI

Turistične destinacije¹⁴ ni brez dobre povezanosti partnerjev: turistično gospodarstvo, prebivalci, lastniki opredmetenega in neopredmetenega premoženja kulturne dediščine, lastniki nastanitvenih idr. objektov, oblastni organi (lokalna skupnost, upravne enote, itd.), predstavniki varstva naravne in kulturne dediščine. Vsi med njimi morajo slediti dolgoročne rezultate.

Partnerje bi lahko spremljali po različnih vidikih. Veliko jih je, nekateri se dopolnjujejo v aktivnostih, ker so komplementarne, spet med drugimi obstajajo določena mera konkurenčnosti, med nekaterimi pa celo lahko prihaja do nasprotij interesov. Prav zato se še posebej v okolju EU podpira partnerstva, da bi le-ta že v obdobju priprave programov – s tem ko zasledujejo skupen rezultat – premostila, včasih kar nepremostljive vrzeli.

Partnerje bi lahko razvrstili v naslednje tematske skupine.

Partnerji za razvojne usmeritve. Le-ti sodelujejo med seboj za uresničitev razvojne vizije, skupnega namena in splošnih razvojnih ciljev. Oblikujejo razvojne usmeritve, ki bodo osnova za izvedbo programov. Pri tem so pomembni partnerji – poleg organov oblasti, itd. organi in subjekti civilne družbe za ohranjanje naravne in kulturne dediščine (program varovanja okolja in ohranjanje naravnih vrednot na območjih posebnega pomena za varstvo narave, upravljalški načrti za območja posebnega pomena, obnova stavbne dediščine, ohranjanje tradicije in izročila). Hkrati pa morajo partnerji tudi poskrbeti za razvoj in krepitev usposabljanja, izobraževanja in svetovanja na podeželju (informacijski sistemi, izobraževanje, partnerstva,...). Še naprej je treba izboljševati infrastrukture na podeželju, obnavljati in razvijati vasi, predvsem pa vnesti vanje življenje (vodo oskrba, cestna infrastruktura, kanalizacija, urejanje naselij in vasi, ureditev ostale infrastrukture: športni objekti, pokopališča, zadružni domovi, kulturni domovi in tematske poti). Poskrbeti je treba za varstvo okolja in urejanje prostora (varstvo in ravnanje z vodnimi viri in kmetijskimi zemljišči, ravnanje z odpadki in sanacija črnih odlagališč, vključevanje in sodelovanje pri regionalnem programu varstva okolja, krepiti omrežja naselij in prometnih ter funkcijskih povezav zaledja z obalnim območjem). Brez dvoma je osnove za institucionalni razvoj in čezmejno sodelovanje izredno pomembno ustanovitev lokalne akcijske skupine – LAS v skladu s smernicami Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano ter EU smernicami, kot upravljalca razvojnega programa

¹⁴ Zakon o spodbujanju razvoja turizma v Republiki Sloveniji v 4. členu imenuje turistično destinacijo (pokrajino) na območju Slovenije »turistično območje« in ga opredeljuje kot »geografsko zaokroženo območje ene ali več občin, ki ponuja določen splet turističnih storitev oziroma integralni turistični proizvod (od storitev prenočevanja, prehrane, zabave, rekreacije do drugih storitev za prosti čas in drugih storitev), zaradi katerega ga turist oziroma turistka izbere za svoj potovalni cilj.«

podeželja Slovenske Istre, ustanovitev lokalnega kmetijskega in finančnega sklada, priprava in izvedba RPP za črpanje sredstev skladov EU.

Partnerji za pripravo strategije trženja destinacije podeželja Slovenske Istre. Le-ti sodelujejo med seboj za uresničitev prav konkretne vizije, oblikujejo osnove in odpravljajo vrzeli v zakonodaji, itd. za izpeljavo povsem operativnih programov destinacije podeželja Slovenske Istre.

Partnerji za izboljšanje trženja produktov kulturnega turizma, kmetijskih pridelkov in sploh prestrukturiranje v tržno zanimive aktivnosti, nove posle in tudi preraščanja v podjetništvo. Le-ti sodelujejo med seboj za uresničitev prav konkretnih planov. Snujejo programe za financiranje in marketinške načrte, analize, segmentiranje in spremljanje turističnih tržišč, analizirajo, poslušajo strokovna mnenja, iščejo specialistično svetovanje za razvoj turističnih produktov in storitev, razvoj blagovnih znamk, so v pomoč menedžmentu destinacije podeželja Slovenske Istre in skrbijo za kakovost operativne storitev v luči kupca.

Partnerji za povezovanje ponudnikov v turistične produkte so povsem konkretne fizične in pravne osebe, ki se uvrstijo po vsebini po modelu produkta trženja. Gre za razpršene partnerje po vsem območju podeželja, katerih drobno individualno ponudbo je treba povezati v skupen produkt (n.pr. paket enotedenskega bivanja po meri kupca).

Gre za desetine subjektov pod naslednjimi sedmimi ključnimi temami.

1. osnovna turistična infrastruktura, ki prioriteto zagotavlja: prenočevanje, prehrano
2. Prenočitvene zmogljivosti – razpršeni hoteli, youth hostli...garni sobe (določi se lokacije
3. Kosila, večerje, Vinske kleti, osmice
4. turistična infrastruktura, ki prioriteto zagotavlja ponudbo kulturnega produkta
5. 5.podporna infrastruktura: info točke, info table, vodiči
6. outdoor sporti
7. zabava.

Nadalje so specifični partnerji ali interesne skupine, ki se povezujejo v zvezi z uvajanje novih tehnologij na področju kmetijstva (razvoj sadjarstva, razvoj vrtnarstva, pridelava v zaščitenem prostoru, razvoj živinoreje, program razvoja oljkarstva, strategija razvoja vinogradništva) in razvojem dopolnilnih dejavnosti.

Partnerji pa morajo pri ponudbi produkta, ki je kulturni turizem, predstaviti obiskovalca, kaj je oddih, počitnice in rekreacija čim bolj uskladiti s svojim pristopom in produkt s teh vidikov približati in ponuditi potencialnim povpraševalcem. To pa morajo storiti še zlasti, ko se trži podeželje kot destinacija kulturnega produkta. Nadalje je treba izpostaviti nerazvitost kapacitet odprtih vrat, kmečkih turizmov ipd., po katerih je povpraševanje, ki pa ga ponudba še ne sledi, čeprav so prav ti potenciali oz. kapacitete izvor novih in boljših zaposlitev.

Kakovost partnerstva je usodnega pomena zato, ker morajo partnerji na poti do večje zaposljivosti in večje novo ustvarjene vrednosti s produktom kulturnega turizma poskrbeti, zagotavljati in prevzeti odgovornost za:

- Preskrbo z življenjskimi produkti in prenočitvenimi zmogljivostmi,
- Možnostjo oddiha in rekreacije
- Ustrezno prometno infrastrukturo
- Ustrezno ostalo infrastrukturo, vključno z IKT
- Varnost turistov in partnerjev, od policije do zdravstvenega varstva
- Celostno kakovost managementa: odgovorno vodenje, organiziranje in koordiniranje, optimalno učinkovitost človeških virov in njihovo vključevanje v optimalno izrabo potencialov in trženje produktov
- Varovanje okolja, varovanje naravne in kulturne dediščine ter zagotavljanje njihove dostopnosti.

Glede na kritične točke pri doseganju rezultatov pa so v Slovenski Istri za izpeljavo programov v partnerskih povezavah še posebej pomembna naslednja partnerstva:

Za informacijske točke in izobraževalna strukture za gradnje in gospodarjenje z objekti: lastniki objektov kulturne dediščine (gospodarjenje, pridobitev sredstev), načrtovalci dokumentacije in širših planov in izvajalci,...projektanti in kot načrtovalci pomembnih vsebin programiranja ukrepov: Kmetijska svetovalna služba, Ministrstvo za gospodarstvo, Ministrstvo za kulturo in Zavod republike Slovenije za varstvo kulturne dediščine, ZAPS, IZS, občine in Univerza, razni proizvajalci (CPK, n.pr.), interesna združenja,, gradbeni izvajalci, obrtniki.

Za uvedbo t.i. razpršenih hotelov v vaseh, ki infrastrukturno ne zmorejo obsežne ponudbe, in je res alarmantno nujno pridobiti investicijska sredstva ker ni kapacitet za prenočevanje in bivanje, so pomembni naslednji partnerji: občine, zasebniki, potencialni investitorji, lastniki nočitvenih kapacitet, kmetijska gospodarstva, TIC Potrebni pa so tudi partnerji, ki preoblikujejo prostorske akte, izdelujejo strokovne podlage in izpeljujejo aktivnosti za uskladitev prostorskih aktov s potrebami trajnostnega razvoja podeželja (planski akti, izvedbeni PUP-i). Tudi tipski projekti za gradnjo objektov bodo potrebni, nato priprava in izvedba natečajev za pridobitev arhitektonskih, urbanističnih in tehničnih tipskih in unikatnih projektov in izhodišč za gradnjo objektov na podeželju. Partnerji pa so: Kmetijska svetovalna služba, KS, združenja Občin, Ministrstvo za okolje in prostor, Ministrstvo za kmetijstvo, ZAPS, IZS, Strokovne službe občin, ZRS za VKD OE Piran, ZRS UP, ...

Oblikovanje lokalne akcijske skupine (LAS) je osnovni pogoj za uspešno izvajanje in oblikovanje številnih tudi drugih partnerstev, predvsem pa - za realizacijo projektov. Uspešna realizacija projektov bo nadalje odvisna od uspešnega plasmaja le teh v različnih programih in razpisih za pridobitev sredstev (zlasti nepovratnih), kjer se običajno uvrščajo sredstva sklada EU za razvoj podeželja skupaj z Leader programom.

Partnerji, ki so ponudniki, so naslednje ciljne skupine:

- kmečka gospodarstva,
- nosilci obrti,
- turistične kmetije,
- turistična društva,
- kulturna in druga društva,
- potencialni investitorji,
- podjetja,
- strokovnjaki – izvajalci,

Lokalne institucije na področju Slovenske Istre, kot so:

- KGZS - Zavod GO – Kmetijska svetovalna služba Koper,
- Republiški zavod za varstvo naravne dediščine Slovenije – Območna enota Piran,
- Biotehnična fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo,
- občine in lokalne skupnosti,
- svetovalne službe,
- javne institucije,
- vladne in nevladne organizacije,
- združenja in društva,
- posamezniki,
- krajanji močno zainteresirani za nadaljnji razvoj.

Pomembno je, da se domačine, kot tudi druge obiskovalce motivira za pravilno vrednotenje ter ohranjanje neokrnjenosti in edinstvenosti območja. Razvoj podjetniških iniciativ na podeželju pa je treba razumeti kot pester razvoj poslov in aktivnosti in nikakor ne kot je že zaslediti v posameznih primerih – registracija podjetij – d.o.o. Iniciativa in določitev za način organiziranosti mora biti prepuščena posamezniku, da se odloča z optimalnega vidika vsebine posla, aktivnosti in dejavnosti, katera oblika organiziranosti je optimalna. Ne nazadnje ta odločitev vpliva na management posla, na njegovo (ne)zapletenost, financiranje, računovodenje in obdavčenje. Ker se želi doseči boljši življenjski standard podeželskega prebivalstva z aktivacijo dediščine realizacije podjetniških iniciativ ne smejo nekontrolirano posegati v okolje ter rušiti naravno ravnovesje območja, ne trajnosti kulturne dediščine.

Uveljaviti kaže - ne prenos modela iz tujine v celoti, ampak na osnovi najboljših praks izpostaviti najboljše sestavine in jih na novo, specifično glede na potrebe, na ponudbo in povpraševanje po sestavinah naravne in kulturne dediščine povezati v celovit model razvoja Slovenske Istre na njenih endogenih potencialih.

Tako kaže kombinacijo sicer disperznih lokacij, v prostoru in času, in aktivnosti povezati v enotni »turistični produkt« in ga tudi prodajati in zanj izvajati marketing.

ZAKLJUČEK

Oblasti naj v skladu z nacionalno kulturno in turistično politiko sistematično spodbujajo prenavljanje starih kmetij, kmečkih poslopij, vil, konjušnic, gradov in palač za turistične prenočitvene in gostinske dejavnosti.

Promocijo, trženje, rezervacije produktov in objektov naj partnerji skupaj komunicirajo prek internetnih portalov. Tako bi postalo podeželje tržna znamka za podeželje Slovenske Istre.

Skrb, pristojnosti in financiranje ohranjanja in varovanje kulturne dediščine, ki je porazdeljena na nacionalni kot lokalni ravni, naj se skrbno nadaljuje, obnova in ohranjanje kulturne dediščine pa naj delata z roko v roki. Predvsem pa naj financira zasebni kapital. Še bolj je treba spodbujati javno-zasebno partnerstvo, ampak v smeri iskanja odgovorov na vprašanje: Kako, na kakšen način? Kaj, da je treba narediti, naj bi bilo vse splošno znano.. Ker na davčne olajšave za zasebne lastnike in investitorje ni zaenkrat računati, je pomembno financiranje skozi shemo (n.pr. štipendiranje), z obnovo in revitalizacijo objektov stavbne dediščine pa bo treba pritegniti vse vire, ki so na razpolago. Področje kulturne dediščine in turizma se ne sme nikoli ločeno obravnavati od drugih razvojnih strategij in politik razvoja regije, temveč je vedno njen osrednji del, saj sta turizem in kulturna dediščina celo prvo prebojno sredstvo za doseg rezultata – t.j. profitabilnosti poslovanja in zaposlitev v podežlju Slovenske Istre.

Turistični razvojni projekti ohranjajo pestro stavbno dediščino regij, hkrati z njimi pa se razvijajo in tržijo res raznovrstni produkti kulturnega turizma. Lastniki pa morajo temeljito prenoviti objekte in vzpostaviti turistične dejavnosti, produkte in storitve v teh objektih. Vzpostavi se nastanitvena ponudba visoke kakovosti, ki je povezana v zanimive turistične poti. Te povezujejo turistične objekte in zanimivosti, možnost trženja in prodaje produktov in storitev kulturnega turizma: gastronomijo, od kulinarike do vina, izdelke domače in umetne obrti, prireditve in dogodke.

Področje kulturne dediščine in turizma ni nikoli ločeno od drugih razvojnih strategij in politik razvoja regije. Pobude za investicije in posamezne projekte naj dajejo fizične in pravne osebe. Finančni instrumenti financiranja so lahko:

- sofinanciranja obresti za kredite bank,
- kapitalski vložek javnih sredstev v projekt,
- garancije in poročila, regije ali,
- nepovratna sredstva,
- pomoč v obliki strokovnega svetovanja pri pripravi projekta,
- strokovna pomoč pri obnovitvenih delih
- svetovanje pri za vodenju projekta in management.

Za kateri instrument se odloči, je odvisno od vrste in vsebine projekta, za fizične in pravne osebe je zagotavljanje kulturno-varstvenih standardov bistveni predpogoj.

V in ob obnovljenih objektih bi se odprla številna nova delovna mesta. Vzpostavila bi se nastanitvena ponudba visoke kakovosti, povezana v še bolj zanimive in živahne turistične poti, ki vzpostavljene med turističnimi objekti in zanimivostmi dediščine, generirajo potrošnjo ostalih kulturnih in turističnih proizvodov, od izvrstne regionalne kulinarike do vina, izdelkov domače in umetne obrti, prireditev in običajev.

Z objekti je treba gospodariti, vzdrževati objekte, snovati, pripravljati, ponujati in izpeljevati specifične turistične storitve, dogodke in vsebine, kar zahteva veliko najrazličnejših znanj, od klasičnih obrtniških do strokovnih.

Tako obnovljeni in oživljeni objekti spodbujajo razvoj poslov, podjetništva in obrti, ohranitev domače in umetnostne obrti, umetnosti, običajev in navad, kmetijstva in vrtnarstva, vinarstva, sirarstva in drugih specifičnih znanj značilnih za regijo in potrebnih za celovito turistično ponudbo objektov historičnega pomena.

Poslanstvo je udejanjiti cilje, ki so:

- Razviti kakovosten turističen produkt, ki bo ponesel v tujino imidž identitete podeželja Slovenske Istre.
- Doprinesiti k ohranjanju zgodovinske dediščine za namene turizma, s tem da je konzervatorstvo in vzdrževanje zgradb v uk in užitek sedanji in generacijam v prihodnosti.
- Potisniti turizem na področja, kjer ni ekonomskih aktivnosti in premalo turistov, spodbujati trajnostni razvoj, spoštovati okolje, pa tudi poslužiti zasebni iniciativi.
- Spodbujati in promovirati lokalno tradicionalno kuhinjo, raziskovati in znova odkrivati recepte in način priprave jedi, ter spodbujati potrošnjo kakovostnih lokalnih produktov.

PRILOGA 1

KULTURNA DEDIŠČINA SLOVENSKE ISTRE NA SPLETNIH STRANEH

Akadska folklorna skupina – plesi Slovenske Istre	http://www.afsfm-drustvo.si/izrocilo/plesi/primorska/
Bogastvo slovenske naravne in kulturne dediščine	http://www.zrc-sazu.si/events/ciklus.htm
Dediščina Krasa in slovenske Istre	http://cefta.literal.si/slo/informacije/dediscina_primorja/index.html-12
Dobrodošli v slovenski Istri	http://www.slo-istra.com/mainpage/slo.asp http://www.slo-istra.com/istrske-povezave.html http://www.slo-istra.com/zanimivosti/
Društvo ljubiteljev kulturne in naravne dediščine "Anbot" Piran	http://anbot.naspletu.com/
Društvo za varovanje okolje Koper	http://pangea-info.org/projekti.php?id=14 http://pangea-info.org/publikacije/podezelje_brosura.pdf
Festival Anabdi – predstavljanje identitete Slovenske Istre	http://www.sredisce-rotunda.si/anabdi.php
Folklorno društvo Val Piran	http://www.drustvo-val.si/
Gastronomski vodnik po mestni občini Koper	http://www.koper.si/povezave/Gastronomski/GastronomskiSLO.pdf
Gotika na Slovenskem – Piran hiša Benečanka, Koper mestni trg	http://www.ntz-nta.si/default.asp?ID=5820 www.gothicmed.com
Grb Slovenske Istre	http://www.heraldika.si/SLO-G-dezelni_IST.php
In modo Istriano	http://www.zpgs.net/projekti/ps/9/priloga.htm
Interaktivna karta Slovenije – arheološka najdišča po dobah	http://gis.zrc-sazu.si/zrcgis/?(84.52.134.54)
Istrska vinska cesta	http://www.vinskacesta.si/
Izleti po Obali	http://obala.net/index.php?show=izleti
Javni sklad RS za kulturne dejavnosti	http://www.jskd.si/index.html
Krajski park Sečoveljske soline	http://www.kpss.si/intro
Krkavški kamen	http://www.osebnost.si/clanki/preglej.php?id=69
Kulturni klub Koper	http://www.kulturni-klub.si/

Kulturno društvo za oživiljanje Kopra	http://www.capris-d.si/portal/index.php
Kulturno-turistične poti, projekt EU TUDESLOVE	http://www.ntz-nta.si/default.asp?ID=5820
Ljubitelji tehnične dediščine	http://www.starodobnik.net/sloportal/?stran=izleti/izpis&id=41
Mestna občina Koper – kulturne dejavnosti	http://www.zdravomesto.org/index.php?page=kategorije&cat=58
Mestna občina Koper – oživiljanje in ohranjanje kulturne dediščine	http://www.zdravomesto.org/index.php?page=kategorije&cat=58&subcat=79
Muzej – Pomorski muzej Piran	http://www2.arnes.si/~kppomm/index.htm
Muzej – Ulični muzej Izola	http://www.izola.si/index.php?page=static&item=421&tree_root=300 http://www2.arnes.si/~kppomm/frames/ulicni.htm
Muzej Ladijskega modelarstva Izola	http://www.izola.si/index.php?page=static&item=422&tree_root=300
Muzej Parenzana Izola	http://www.parenzanamuseum.si/
Muzej podvodnih dejavnosti	http://www.muzejpodvodnihdejavnosti.si
Naravna in kulturna dediščina	http://infrastruktura.zrc-sazu.si http://infrastruktura.zrc-sazu.si/index.php?q=sl/node/31
Naravni parki slovenske Istre	http://dragonja.nib.si/index.html
Naravni rezervat Škocjanski zaton	http://www.skocjanski-zatok.org/
Obala in koprsko zaledje	http://www2.arnes.si/~oskpjpv7/obalain.htm http://www2.arnes.si/~oskpjpv7/narecje.htm
Obala in Kras...v regiji, ki ljubi sonce	http://www.slovenia.info/?_ctg_regije=17 http://www.slovenia.info/si/Ponudniki-kartice-EURO/search-selected.htm?znamenitosti_kulturna_dediscina=0&srch=1&srctype=s&el&sqlst=2843&lng=1 http://www.slovenia.info/si/ogledi/Vetrova-pot-po-obali-3-dni.htm?ogledi=266&lng=1
Občina Izola	http://www.izola.si/
Tematske poti	http://www.izola.si/index.php?page=static&item=364
Izolsko podeželje	http://www.izola.si/index.php?page=static&item=365&tree_root=299
Vinska cesta	http://www.izola.si/index.php?page=static&item=396&tree_root=299
Znamenitosti	http://www.izola.si/index.php?page=static&item=370&tree_root=300
Občina Piran	http://www.piran.si/
Krajski parki	http://www.portoroz.si/default.asp?id=180
Kulinarika	http://www.portoroz.si/default.asp?id=223
Istrski recepti	http://www.portoroz.si/default.asp?id=162
Pandolo – Obujena igra	http://www.portoroz.si/default.asp?id=1234
Oljčno olje	http://www.portoroz.si/default.asp?id=1202 http://www.oljčno-olje.com

Oljka v slovenski Istri	http://www.ist-world.org/ProjectDetails.aspx?ProjectId=73c1e9ab648b45439db93c13f5542e48
Parenzana - Pot zdravja in prijateljstva	http://www.koper.si/povezava.aspx?pid=1050
Piranska podstrešja pripovedujejo	http://www.slovensko-morje.net/zest_product-print.php?product_id=322
Podeželje Slovenske Istre	http://www.koper.si/povezave/podezelje/index.html
Položaj Slovenščine pri italijanski narodnostni skupnosti v Slovenski Istri	http://www.ff.uni-lj.si/publikacije/jis/lat1/041/33c02.htm
Pregled zgodovine Istre	http://razor.arnes.si/~mkralj/istra-history/zgodovina.html
Pretorska palača	http://www.koper.si/podrocje.aspx?id=130&id=516
Razstava - ob 130-letnici učiteljskega v Koprju	http://www.ssolski-muzej.si/slo/news.php?item=29
Romanska transnacionalna mreža in kulturno turistične poti v Evropi	http://www.ntz-nta.si/default.asp?ID=5227 http://www.transromanica.si/ http://www.transromanica.com
Slavistično društvo Koper	http://www2.arnes.si/~sskpseps1/
Slovenska Istra v besedi in fotografiji	http://www.burger.si/Obala/Obala_Skica.htm
Srce Istre: Dediščina in umetnost. Razvoj čezmejnih turističnih itinerarijev v urbanih in ruralnih območjih	http://www.zrs-kp.si/SL/Projekti/Srcelstre/index.htm http://www.zrs-kp.si/SL/Projekti/Srcelstre/proj_dej.htm
Šavrinke Šavrinsko narečje	http://www.rtvsllo.si/savrinke/ http://www.istrianet.org/istria/linguistics/savrino/rtvsllo-shavrinka-portrait.htm http://igiz-imis.cimrs.si/slo-ljudska/savrinke/savrinke.html
Tematske poti slovenske Istre	http://www.istrskepoti.si/uvod http://www.rrc-kp.si/slo/vsebine/134
Turizem v Koprju	http://www.turizemvkopru.com/
Univerza na Primorskem	http://www.upr.si/sl/
Zavarovana območja narave – Strunjan Zavarovana območja narave - Piran	http://www.zrsvn.si/slo/pi/pi_strunjan.asp http://www.zrsvn.si/slo/pi/pi.asp
Slovenska in ostala Istra	http://www.istrianet.org

PRILOGA 2

PROJEKTI KULTURNE DEDIŠČINE OBČIN KOPER, IZOLA IN PIRAN

Projekti čezmejnih programov med Slovenijo in Italijo v obdobju 1994 in 2003 izvedeni v okviru programa PHARE čezmejno sodelovanje in v Programu pobude skupnosti INTERREG IIIA Slovenija Italija 2000-2006.

Regionalni razvojni program Južne Primorske za obdobje 2007-2013 na podlagi Zakona o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (ZSRR-1) (Ur.l. RS, št. 60/99, 56/03, 93/05) in je strukturiran na naslednje programe:

- Gospodarstvo,
- Človeški viri,
- Podeželje, kmetijstvo, ribištvo in gozdarstvo,
- Okolje in okoljska infrastruktura.

Z vidika projektov v povezavi z varstvom in razvojem kulturne dediščine so najpomembnejši naslednji ukrepi: iz programa »Gospodarstvo« je najpomembnejši ukrep »Razvoj turističnih storitev«, v okviru programa »Človeški viri« ukrep »Učinkovite in kakovostne družbene storitve«, v okviru programa »Podeželje, kmetijstvo, ribištvo in gozdarstvo« ukrepa »Povezovanje ponudbe s trgi« in »Razvoj novih storitev in proizvodov v kmetijstvu in ribištvu«, v okviru programa »Okolje in okoljska infrastruktura« pa ukrep »Učinkovito načrtovanje v prostoru z regionalnimi podpornimi aktivnostmi«.

V izvedbenem delu Regionalnega razvojnega programa za obdobje 2007-2013 so evidentirani naslednji projekti, ki vključujejo problematiko varstva in razvoja kulturne dediščine.

Program Gospodarstvo (Ukrep: Razvoj turističnih storitev)

Projekti:

- *Tematske poti*: (ocenjena vrednost projekta: 2,5 mio EUR)

Gre za razvoj, povezovanje in vzdrževanje tematskih poti, ki se nanašajo na kulturno dediščino, naravo, zgodovino, enogastronomijo. Pomemben vidik je tudi upravljanje in promocija tematskih poti in čezmejno povezovanje z Italijo in Hrvaško.

- *Ureditev promenade ob celotni dolžini obale* (ocenjena vrednost projekta 12 mio EUR)

Cilj projekta je celovita ureditev sprehajališča ob celotni dolžini slovenske obale in povezava različnih vsebin ob njej (narava in biodiverzitet, kulturna dediščina, kopališka infrastruktura, komunalni privezi). Tako bo vzpostavljena temeljna infrastruktura za izboljšanje konkurenčnosti turistične destinacije in kakovosti življenja območja.

- *Razvoj turističnih subregionalnih destinacij (Brkini, Slovenska Istra)*
(ocenjena vrednost projekta 6 mio EUR)

Za subregionalne destinacije je potrebno sistem upravljanja uskladiti z regionalnim in nacionalnim, namenjen pa naj bo povezovanju lokalne ponudbe in podpori razvoju novih storitev. Predvsem naj gre tukaj za turistične proizvode, ki jih lahko izvajajo lokalni prebivalci, ki upravljajo z naravnimi območji in jih varujejo, ter tiste proizvode, ki zagotavljajo dodatne možnosti zaposlovanja za lokalne prebivalce.

- *Razvoj čezmejne turistične destinacije Kras (Carso)*
(ocenjena vrednost projekta 4,5 mio EUR)

Gre za celovit subregionalni pristop k razvoju čezmejne turistične destinacije na Krasu:

- Vzpostaviti organiziranost (identifikacija, vzpostavitev in upravljanje turistične destinacije Kras).
- Oblikovati edinstveno in zaokroženo turistično ponudbo (master plan razvoja turistične destinacije Kras).
- Ustvariti pogoje za sistematično promocijo turizma (sistematična promocija in trženje turistične destinacije Kras).
- Povečati turistično potrošnjo

Aktivnosti bodo usmerjene med drugim tudi v nadgradnjo in vzdrževanje tematskih poti ter povečanje vključevanja naravnih vrednot in kulturne dediščine v turistično ponudbo, investicije v razvoj turistične podporne infrastrukture, ki se nanaša na kulturno dediščino, naravo in krajino, ozaveščanje lokalnega prebivalstva glede pomembnosti obnove kulturne dediščine in krajinskih vrednot.

Program Človeški viri (Ukrep: Učinkovite in kakovostne družbene storitve, Razvoj in povezovanje kulturnih dejavnosti)

Projekti:

- *Izboljšanje prostorskih pogojev za kulturne dejavnosti*
(ocenjena vrednost projekta 24 mio EUR)

Podprojekt se nanaša na investicijsko vzdrževanje javne kulturne infrastrukture na objektih, napravah in opremi, kadar so le-ti dotrajani in nefunkcionalni ter na obnovo javne infrastrukture, ki obsega novogradnje, dozidave, nadzidave, adaptacije in rekonstrukcije obstoječih objektov za izboljšanje prostorskih standardov in normativov znotraj posameznih zvrsti kulturnih dejavnosti.

- *Trženje kulturne dediščine*
(ocenjena vrednost projekta 12 mio EUR)

Gre za spodbujanje obnove objektov kulturne dediščine zaradi lepše urejenosti kraja, spodbujanje ohranjanja kulturne dediščine, obnovo ali nadomeščanje posameznih delov, ureditev funkcionalnosti objektov za njihovo uporabo v današnjem času, ohranjanje izgleda stavbe in drugih objektov kulturne dediščine ter vključevanje kulturne dediščine v turistično ponudbo. V sklopu kulturne dediščine je pomembna širitev kulturne ponudbe (festivali, razstave, prireditve), ki bo pripomogla k boljši valorizaciji kulturnih danosti območja z namenom znanstvene valorizacije. Na podlagi znanstvenih izdelkov bo oblikovala smernice za trženje elementov kulturne dediščine ter njihovo vključevanje v turistično ponudbo in bo prispevala k večji razpoznavnosti regije.

- Vzpostavitev mreže kulturnih ustanov

(ocenjena vrednost projekta 5,0 mio EUR)

Projekt je namenjen postavljanju horizontalnih povezav, ki temeljijo na mreženju in grozdenju obstoječih, slabo povezanih in na videz nepovezljivih, kulturnih ustanov, ki bi s skupno sinergijo (delovno in finančno) omogočale večjo učinkovitost ter večjo ponudbo kulturnih programov in storitev.

Program Podeželje, kmetijstvo, ribištvo in gozdarstvo (Ukrep: Povezovanje ponudbe s trgi)

Program Podeželje, kmetijstvo, ribištvo in gozdarstvo Regionalnega razvojnega programa Južne Primorske se nanaša na območje osmih občin (Koper, Izola, Piran, Divača, Hrpelja-Kozina, Sežana, Komen in Ilirska Bistrica) in v nadgrajuje vsebine štirih razvojnih programov podeželja (RPP), ki so nastajali sočasno, za območje dvanajstih občin (Koper, Izola, Piran, Divača, Hrpelje-Kozina, Sežana, Vipava, Ajdovščina, Komen, Ilirska Bistrica, Pivka, Postojna).

V nadaljevanju sta navedena dva izmed projektov, ki sta posredno zanimiva tudi z vidika varstva in razvoja kulturne dediščine.

- Razpršeni hotel:

(ocenjena vrednost projekta 5,0 mio EUR)

Uvedba razpršenih hotelov v vaseh je primerna tam, kjer zaradi nekoncentrirane in neprimerne infrastrukture celostna ponudba ni možna. Zato uvajamo nov koncept hotela, kjer je v eni hiši recepcija, v drugih hišah prenočišča, v tretji možnost prehrane. Projekt bi prispeval k ohranjanju poseljenosti in bi imel pozitivne učinke na ponudbo drugačnih storitev. Na podoben način pa je potrebno urediti tudi hotele za mladino. Tovrstni projekti lahko močno prispevajo k ustreznejši prenovi kulturne, predvsem stavbne dediščine na podeželju.

- Razvoj podeželja na čezmejnem območju Krasa (Carso)

(ocenjena vrednost projekta 1,5 mio EUR)

Potrebno je vzpodbuditi krepitev kmetij, razvoj pridelave in predelave kmetijskih pridelkov, odpravljati administrativne prepreke za učinkovitejši razvoj podeželja, učinkovito tržiti pridelke in proizvode podeželja - ustanoviti krovno blagovno znamko Kras (Carso), vezano na

trajnostni pristop in celovito trženje Krasa. Z vidika varstva in razvoja kulturne dediščine je pomemben del aktivnosti, ki so usmerjene v krepitev identitete prostora.

Občine Koper, Izola in Piran so pripravile skupen Razvojni program podeželja, ki je bil javnosti predstavljen junija 2006, ki bo osnova za kandidiranje za sredstva LEADER. Tudi ta vsebuje nekatere tematike, ki podpirajo varstvo in razvoj kulturne dediščine na podeželju.

Program Okolje in okoljska infrastruktura (Ukrep: Učinkovito načrtovanje v prostoru z regionalnimi podpornimi aktivnostmi; Ukrep: Sodelovanje z državo pri skupnih nalogah)

- Revitalizacija urbanih in ruralnih naselij ter krepitev trajnostnega razvoja
(ocenjena vrednost projekta 5,5 mio EUR)

Za regijo je treba pripraviti integralne programe revitalizacije urbanih in podeželskih naselij, vasi in tudi integralne programe trajnostnega razvoja (Agenda 21, shema EMAS). V teh okvirih bo potrebno predlagati ustrezne inštrumente. Izvedeni bodo projekti revitalizacije/prenove objektov.

- Priprava skupnih strokovnih podlag občin za prostorske akte
(ocenjena vrednost projekta 1,0 mio EUR)

Projekt bo obsegal pripravo skupnih strokovnih podlag za pripravo prostorskih aktov (področja prometa, turizma, kmetijstva in varstva kmetijskih zemljišč, varovanja kulturne dediščine, vodnih virov, ohranjanja narave) in tako olajšal sprejem skupnih prostorskih aktov za tista področja, kjer je to potrebno.

- Vzpostavitev upravljanja in povezovanje zavarovanih območij
(ocenjena vrednost projekta 0,75 mio EUR)

Ureditev aktivnega varstva zavarovanih (naravnih in kulturnih) območij zahteva postavitev institucionalnega modela in sistema upravljanja. Z načrti upravljanja izbranih območij, s povezovanjem in skupno promocijo zavarovanih območij pa bo potrebno vzpostaviti aktivno upravljanje teh območij. V okviru tega projekta bo potrebno jasno ločiti naloge in pristojnosti države ter lokalnih oziroma regionalnih organizacij. Lokalne oziroma regionalne institucije lahko prevzamejo naloge upravljanja, vodenja in povezovanja območij z drugimi dejavnostmi medtem ko mora država jasno določiti varstvene režime in zagotoviti financiranje tistih delov, ki so nacionalnega pomena.

Možni finančni viri izvajanja regionalnega razvojnega programa

Regija bo za izvedbo projektov, nekaj med njimi jih je na tematiko kulturne dediščine, neposredno in posredno, skušala uporabiti različne vire financiranja, zasebne in javne.

Regija lahko pričakuje iz ukrepa Regionalni razvojni programi v sklopu Evropskega sklada za regionalni razvoj 31 milijonov € od leta 2007 do 2013. Poleg tega bodo lokalne skupnosti morale v vseh teh letih prispevati 134 milijone €, medtem ko iz državnega proračuna za izvedbo regionalnih razvojnih programov iz različnih virov pričakujemo 56 milijonov €.

Poleg tega lahko regija po okvirnem izračunu iz drugih ukrepov strukturne politike pričakuje dodatnih okrog 33 milijonov € iz Evropskega sklada za regionalni razvoj, 30 milijonov € iz Evropskega socialnega sklada in 65 milijonov € iz Kohezijskega sklada ter skoraj 20 milijonov € iz kmetijskega in ribiškega sklada ter drugih evropskih virov. Ta drugi delež je predvsem odvisen od kakovosti projektov in njihovega izvajanja. V projekte bo regija vključila še gospodarstvo in druge zasebne finančne vire kjer računa na participacijo teh virov vsaj v višini 140 milijonov €.

Pri izvajanju regionalnega razvojnega programa predvideva pridobivanje sredstev iz naslednjih finančnih virov:

- Operativni program krepitve regionalnih razvojnih potencialov,
- Operativni program razvoja človeških virov,
- Operativni program okoljske in transportne infrastrukture,
- Operativni program razvoja podeželja,
- Proračuni občin in države,

Za izvedbo projektov s področja varstva in razvoja kulturne dediščine je izmed zgoraj navedenih pomemben predvsem Operativni program krepitve regionalnih razvojnih potencialov.

V programskem obdobju 2007-2013 je na nacionalni ravni v okviru programa na voljo 1710 mio EUR.

Z vidika projektov kulturne dediščine sta pomembni predvsem naslednji programski prioriteti, ki pa ne bosta usmerjali denarja v podeželje:

Povezovanje naravnih in kulturnih potencialov:

Razvojna prioriteta je usmerjena v investicijske projekte nacionalnega pomena in sicer v turistično gospodarstvo, v kulturne spomenike oziroma objekte kulturne dediščine, druge kulturne objekte ter v športne-rekreacijske objekte. Učinki bodo vidni predvsem preko razširitve, popestritve in dviga kakovosti turistične ponudbe v turističnih destinacijah, možnosti

oblikovanja integralnih turističnih, kulturnih in naravnih produktov in v razvoju drugih storitev na različnih področjih, nastanku novih delovnih mest in povečanem številu prihodov turistov in drugih obiskovalcev.

Za to prioriteto je v programskem obdobju na nacionalni ravni predvidenih 263 mio EUR.

Razvoj regij:

V okviru te programske prioritete so z vidika kulturne dediščine pomembne predvsem naslednje predvidene dejavnosti:

- Razvojni projekti v območjih s posebnimi varstvenimi režimi in v turističnih območjih: priprava upravljaljskih načrtov ter izvedba projektov v okviru območij Natura 2000 ter izgradnja oz. izvedba javne turistične infrastrukture in projektov lokalno-regionalnega pomena.
- Razvoj mestnih naselij: sofinanciranje projektov usklajenega razvoja družbene in gospodarske infrastrukture v mestnih naseljih, vključno z zagotavljanjem čistih transportnih sistemov in javnega potniškega sistema, celovita prenova starih mestnih jeder in zgodovinskih mest ter degradiranih in opuščenih urbanih območij.
- Socialna infrastruktura: sofinanciranje investicij v kulturne, zdravstvene, socialnovarstvene in druge ustanove regionalnega pomena, ob pogoju, da so investicije predvidene v RRP in da hkrati pomanjkanje tovrstne infrastrukture predstavlja pomembno oviro za hitrejšo regionalno rast in razvoj ter ustvarjanje delovnih mest.

Za to prioriteto je v programskem obdobju namenjenih na nacionalni ravni 619 mio EUR (od tega bo Obalno kraška regija v obliki neposrednih regionalnih spodbud v programskem obdobju dobila 31 mio EUR oz. cca 4,1 mio EUR letno).

Manjši finančni viri

Operativni program Slovenija-Italija

Program ima naslednje specifične cilje in usmeritve:

1. Trajnostna teritorialna integracija (Zaščita biodiverzitete in zagotavljanje trajnostnega upravljanja naravnih virov, varstvo okolja pred naravnimi nesrečami in onesnaženjem, povečana raba obnovljivih virov energije in učinkovita raba energije; Izboljšanje dostopnosti in transportnih sistemov in povečanje integracije med mesti in podeželjem; Povečanje čezmejnega sodelovanja);
2. Konkurenčnost in družba temelječa na znanju (Skupen razvoj turističnih potencialov; povečanje konkurenčnosti SMP; promocija gospodarstva, ki temelji na znanju; povečanje zaposlitvenih možnosti s koordinacijo povečanega izobraževanja in sistema izobraževanja
3. Socialna integracija (Povečani sistemi komuniciranja; Ohraniti in povezati znanje na področju kulturne dediščine in izboljšanje kulturne izmenjave; Povečanje kakovosti življenja skozi koordiniran razvoj zdravja in sistemov, ki prispevajo k izboljšanju počutja);

Operativni program Slovenija-Hrvaška

Glavni cilji in usmeritve programa so naslednji:

1. Konkurenčnost ekonomije (Turizem in razvoj podeželja; Razvoj podjetništva).
2. Trajnostno upravljanje in razvoj (Varstvo narave, kulture in trajnostni razvoj; Varstvo okolja).
3. Sobivanje na zunanji meji EU (Ukrepi čezmejnega sodelovanja in izmenjava izkušenj).

Operativni program »Srednja Evropa«

Program ima naslednje specifične cilje in usmeritve:

1. Omogočanje in vzpodbujanje inovacij v Srednji Evropi;
2. Izboljšanje dostopnosti na območje Srednje Evrope ter znotraj tega območja;
3. Trajnostna raba okolja;
4. Spodbujanje konkurenčnosti in atraktivnost mest in regij.

Operativni program »Jugovzhodna Evropa«

Tematska prednostna področja programa so naslednja:

Inovativnost; Dostopnost; Trajnostni razvoj mest in Okolje.

Operativni program »Območje Alp«

Prednostna področja programa so naslednja:

- Konkurenčnost in privlačnost alpske regije; Dostopnost in komunikacija;
- Okolje in zaščita pred okoljskim tveganjem

Čezmejni program Slovenija/Jadranska pobuda

Programski cilji in usmeritve so naslednji:

1. Gospodarsko, družbeno in institucionalno sodelovanje (Raziskave in inovacije; Finančne podpore in inovativna majhna in srednja podjetja; Socialne, zdravstvene in delavske mreže; Institucionalno sodelovanje);
2. Naravni in kulturni viri ter preprečevanje tveganj (Zaščita in izboljšave morskega in obalnega okolja; Upravljanje naravnih in kulturnih virov in preprečevanje naravnih in tehnoloških tveganj; Varčevanje z energijo in obnovljivi energetski viri; Trajnostno naravnani turizem);
3. Dostopnost in mreže (Fizična infrastruktura; Trajnostni promet; Komunikacijske mreže).

Transnacionalni program Mediteran

Cilji in usmeritve programa so navedeni v nadaljevanju:

1. Podpora inovacijam in gospodarskemu razvoju z namenom izboljšanje konkurenčnosti mediteranskega območja
2. Zmanjšanje vpliva človekovih dejavnosti na okolje, varovanje naravnih virov in varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami

3. Izboljšanje dostopnosti s spodbujanjem rabe trajnostnih transportnih sistemov
4. Spodbujanje trajnostnega razvoja mest (urbanih območij)

Mrežni programi

Operativni program INTERACT

Za programe kot je Intaract je značilno, da Slovenija lahko sodeluje s celotnim teritorijem EU na področju izmenjave izkušenj, dobrih praks in s tem posledično na zmanjševanje razlik in krepitevi konkurenčnosti in inovativnosti na različnih področjih.

Prioriteti programa sta: Razvoj storitev in njihova uporaba ter Tehnična pomoč.

Operativni program ESPON

Program ESPON služi doseganju bolj usklajenih prostorsko-razvojnih odločitev držav v evropskem prostoru. V okviru programa se v projekte vključujejo predvsem nacionalne institucije, ki delujejo na področju ugotavljanja in raziskovanja prostorsko razvojnih trendov in prostorskih učinkov. Izsledki posameznih študij služijo kot osnova za predloge popravkov evropskih politik v luči zmanjševanja razvojnih razlik znotraj in zunaj meja EU

Operativni program URBACT

V obdobju 2004 do 2006 je Republika Slovenija kot polnopravna članica Evropske skupnosti sprejela možnost enakopravno sodelovati v iniciativnem programu Evropske skupnosti imenovanem URBACT. Program poteka v okviru Iniciative Evropske skupnosti - programa URBAN II. URBACT povezuje mesta, vključena v program URBAN. Njegov namen je mednarodna izmenjava izkušenj med mesti, ki sodelujejo v programih URBAN I in II, med mesti v katerih se izvajajo Urbani pilotni projekti in med mesti držav, ki so postale polnopravne članice Evropske unije maja 2004. Osnovni cilj programa je izmenjava izkušenj in dobre prakse s področja urbanega razvoja med mesti, zato so nosilci nalog in partnerji mesta z več oziroma najmanj 20.000 prebivalci. Tematske prioritete oziroma področja programa so: Mesta, gonilniki razvoja in vzpostavitev delovnih mest; Privlačna in povezana mesta ter Tehnična pomoč.

VALORIZACIJA KULTURNE DEDIŠČINE SLOVENSKE ISTRE
ŠTUDIJA IZVEDLJIVOSTI VALORIZACIJE KULTURNE DEDIŠČINE SLOVENSKE ISTRE

Izdal: Društvo za razvoj managementa in znanja

Pripravili: dr. Neva Maher, dr. Boris Leskovec, mag. Mojca Maher Pirc, Eda Benčič Mohar,
Drago Bratoš, Ondina Reja

Ljubljana, december 2007

Za vsebino odgovarja Društvo za razvoj managementa in znanja

Denarna sredstva za financiranje tega projekta so bila zagotovljena v okviru Tehnične pomoči Operativnega programa krepitve regionalnih razvojnih potencialov za obdobje 2007-2013 ter Proračuna Republike Slovenije za leto 2007 in 2008 na proračunskih postavkah Službe Vlade Republike Slovenije za lokalno samoupravo in regionalno politiko in sicer: - postavki 6940 tehnična pomoč – 07-13 – Strukturni skladi – EU (85%) - postavki 6964 tehnična pomoč – 07-13 – Strukturni skladi – slovenska udeležba